ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

اوزبیکستان ادبیاتی وصنعتی

1991

ҲАФТАЛИК 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1991 ЙИЛ, 22 МАРТ, № 12 (3116) ЖУМА

Пойи қадамингдан айланай, Наврўз!

ҲАРБИЙ ХИЗМАТДАГИ ЮРТДОШЛАРИМИЗГА

Азиз ва қадрдон Ўзбекистон ўғлонлари!

Барчангизни улуғ ва муқаддас Наврўз билан чин дилдан табриклайман. Табиатнинг уйғониш фаслида сизга она-юртнинг соғинчи ва меҳр-муҳаббатга тўла саломларини йўллайман.

Наврўз гўзаллик, мурувват, дўстлик, биродарлик, ҳамжиҳатлик ва меҳр-оқибатга чорловчи байрамдир. Ишонаманки, байрам ҳар бирингизнинг навқирон қалбингизда бу туйғуларни янада мустаҳкамлайди. Бугун дастурхондаги насибангиз узра олисдаги сиз азизларни яна бир бор эслаб, ҳар бирингизнинг бошингизга омонлик тилаймиз, мунис ва меҳрибон ота-онангиз бағрига, кўз тикиб интизор кутаётган яқинларингиз бахтига тез кунларда эсон-омон, соғ ва саломат қайтишингизни тилаймиз. Каттадан кичик, барча дўсту биродарларингизга бизнинг Наврўз саломимизни етказинг.

Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳурияти Президенти

И. КАРИМОВ

ТУРНАЛАР КЎЗИДАН СОҒИНЧ ТЎКИЛАР

Садолар келади ернинг қаъридан!
Тулпор ёлларини уйғотар бўрон!
Асрлик хобини елларга сочиб,
Инграб уйғонади она Туркистон.
Уйғониб, баҳорга турар юзма-юз
Пойи қадамингдан айланай, Наврўз!
Шеър асли бўғзимда титраган азоб,
Эрк — асли тилларда тош қотган тугун.
Улар ечилиша бошлашди шитоб,
Яшил этакларинг ҳилпираган кун.
Яна элга қайтди мангу
тирик сўз,
Пойи қадамингдан айланай, Наврўз!
Бир сўзки, бағрида минг йиллик тарих,
Ғанимлар кўксини ўя бошлади.
Эгатга уйини алмашган аёл
Яна қошга ўсма қўя бошлади.
Аёллигин бир дам сездирган ул ҳис,
Пойи қадамингдан айланай, Наврўз!
Қаршингга югуриб чиққан бойчечак
Кимнинг изларини қидириб юрар?
Сочларинг силаган баҳор шамоли
Нечун кўз ёшларни сидириб юрар?
Сенинг ҳам юзингга кўз ёш солмиш из,
Сен ҳам армон исин сездингми,
Наврўз?

Елкасига кумуш кўзасин қўйиб,
Булоқ бўйларига келар қизгина.
Бетимсол ҳуснидан ўзи ийманиб
Ғариб гўшасига елар қизгина.
Унга тўкис бахтни сен раво кўргиз,
Пойи қадамингдан айланай, Наврўз!
Қувнаб ёш боладек, хушбўй ялпизни
Момоларим кўзга энтикиб сурар,
Офтобрўяларда боболаримнинг
Озғин елкасига мадор югурар.
Кўз ёш-ла қучдим мен: Ғаниматим — сиз!
Пойи қадамингдан айланай, Наврўз!
Садолар келади ернинг қаъридан
Турналар кўзидан соғинч тўкилар.
Зиндондан заминга чиқар Алпомиш
Жандалари чок-чокидан сўкилар.
У титраб, қаршингда нечун букар тиз?
Пойи қадамингдан айланай, Наврўз!

Шарифа САЛИМОВА

МЕҲНАТ ВА МЕҲР-ОҚИБАТ АЙЁМИ

Ҳа, шундай! Қайта туғилган Наврўз фақат кўнгилчоғлик ва шод-хуррамликлардангина иборат байрам эмас, айни чоғда меҳнат ва дўстлик, эзгулик ва меҳр-оқибат айёми ҳамдир. Халқимиз азал-азалдан бу қутлуғ кунни катта тантана билан нишонлаб келган. Бободеҳқонларимиз Наврўз кунлари далаларга чиқиб, кўкламги экин-тикин ишларини бошлаб юборганлар, яхши ниятда ерга уруғ сепиб, дарахт экканлар. Энг муҳими, одамлар бир-бирларининг ҳол-аҳволларидан хабар олишган, хастаю ногиронлардан кўнгил сўрашган. Кун билан тун баробарлашган бу дамларда инсоний ҳурмат-эътибор, қадр-қимматлар ҳам тенглашган. Одамлар ўртасидаги ўзаро адоват ва бегоналик пардалари кўтарилган. Аразлашиб-аччиқлашиб юрганлар Наврўз баҳона муросага келганлар. Ҳатто, давлатлараро авж олган биродаркушликлар ҳам тўхтатилган. Гуноҳкорлар айби авф этилиб, маҳбуслар тутқинликдан озод қилинганлар. Бир сўз билан айтганда, Наврўз кўплаб Шарқ мамлакатларида яшовчи турли миллат фарзандлари учун хосиятли ва шарофатли байрам ҳисобланган, инсонга ва табиатга меҳр-мурувват рамзи бўлиб келган.

Бу йилги Наврўзни кўпчилик қатори бекободликлар ҳам пухта ҳозирлик кўрган ҳолда кутиб олдилар. Шу муносабат билан баҳорнинг илк ҳафталаридан бошлаб ариқ-зовурлар тозаланиб, кўча-кўйлар ободонлаштирилди. Боғ ва хиёбонларга мевали ҳамда манзарали дарахтлар кўчатлари ўтқазилиб, қабристонлар ҳашар йўли билан тартибга келтирилди. Шунингдек, моддий турмуш тарзи ночор фуқаролар аниқланиб, уларга туман хайрия жамғармаси ҳисобидан 3000 сўмга яқин ёрдам пули тарқатилди. Баъзи оилаларга шахсий эҳтиёжи учун хўжаликлар томонидан арзон нархда чорва моллари сотилди.

Наврўзни меҳнат ва умумхалқ байрами сифатида нишонлашни биринчи бўлиб «Ғалаба» ва «Коммунизм» жамоа хўжаликлари деҳқонлари бошлаб бердилар. Шодиёналар 18 март куни туман маркази — «Зафар» қўрғонида бўлган анжуманда авжига чиқди. Бу ерда тонг саҳарлаб карнай-сурнайлар, ноғоралар овози янгради. Кўп ўтмай бу садоларга навқирон ёшларнинг шодликлари-ю, онахону-отахонларнинг шукроналари уланиб кетди.

Байрамда туманда яшовчи қардош халқларнинг миллий турмуш тарзини, урф-одатларини ифода этувчи кўргазма-томошалар намойиш қилинди. Жумладан, ўзбек халқининг уй безаш, гўдакни бешикка белаш, келин-куёвни кутиб олиш каби шарқона расм-русумлари, маросимлари бадиий-тасвирий манзараларда акс эттирилди. Сўнгги йилларда бирмунча унутилаёзган миллий кураш, хўроз уриштириш каби спорт турлари бўйича мусобақалар ўтказилди. Хўжаликларда фаолият кўрсатаётган халқ фольклор ансамблларининг кўрик-танлови бўлиб ўтди. Туман «Зафар тароналари» ансамбли қатнашчилари, Тошкент вилоят Ленин комсомоли мукофотининг совриндори Олимжон Орифжонов, Тожикистонда хизмат кўрсатган артист Қодиржон Мирашуров бошчилигидаги санъаткорлар ўз куй-қўшиқлари, рақс ва ҳазиллари билан байрамга янада файз киритдилар.

Бекободликларнинг йил боши байрамларида қўшни Бўка, Нов, Боёвут, Мастгоҳ, Ўратепа туманларидан, Бекобод ва Тошкент шаҳридан ташриф буюрган меҳмонлар ҳам иштирок этдилар. Шодиёна қатнашчиларини вилоят партия қўмитасининг биринчи котиби С. Мамарасулов, вилоят ижроқўми раиси С. Сайдалиев ва бошқалар муборакбод этишди.

Жумҳуриятимиз шаҳар-қишлоқларида давом этаётган Наврўз байрам-сайллари ҳамюртларимизни улуғ ишларга даъват этмоқда. Халқимиз орасида ўз миллий урф-одатларига ва анъаналарига садоқат қайта тикланаётганидан, ўзаро бирлик ва ҳамдардлик туйғулари мустаҳкамланаётганидан далолат бериб турибди. Бу айём таассуротлари йил бўйи бизга илҳом бағишлашига шубҳа йўқ.

А. ҲАЙДАРОВ

БАЙРАМ ШОДИЁНАЛАРИ

Тошкентдаги 2-болалар юқумли касалликлар шифохонасида Наврўз байрамига бағишланган шодиёна бўлиб ўтди. Тушлик пайтида шифохона ҳовлисида каттагина дастурхон тузалди. Байрамга атаб тайёрланган сумалак ва бошқа наврўз таомлари ўртага қўйилди. Шодиёнани санъаткорлар ва бадиий ҳаваскорлар ўз куй-қўшиқлари билан қизитишди. Врач Моҳиба Саидғозиева Эркин Воҳидовнинг «Ўзбегим» шеърини ёддан ўқиди. Табригу қутловлар янгради. Шифохонанинг алоҳида хизмат кўрсатган врач ва ҳамширалари Октябрь тумани соғлиқни сақлаш бўлими томонидан мукофотландилар.

Байрамда ўзбек халқининг келин тушириш, бешик тўй сингари маросимлари, турли ҳажвий интермедиялар ижро этилди, ичак узди юморлар янгради. Кечада Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазирининг ўринбосари, Тошкент шаҳар соғлиқни сақлаш Бош бошқармаси бошлиғи Қ. Ризаев иштирок этди, тантана қатнашчиларини, шифохона жамоасини Наврўз билан қутлаб, муқаддас вазифа — болалар сиҳат-саломатлигини сақлаш йўлидаги ишларига омад тилади.

●

Наврўз тантаналари М. Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваторияси, М. Уйғур номидаги санъат институти, Муқимий номидаги мусиқали драма театрида, Тошкент шаҳридаги 76-мактабда, Сергели туманидаги 104-мактабда, Чилонзор райондаги 336-болалар боғчасида ҳам бўлиб ўтди.

Ҳамал қувончлари жумҳуриятимизнинг ҳар бир хўжалиги, ўқув даргоҳлари, ишхоналар ва ҳар бир хонадонда, баҳорга ошно ҳар бир кўнгилда давом этмоқда.

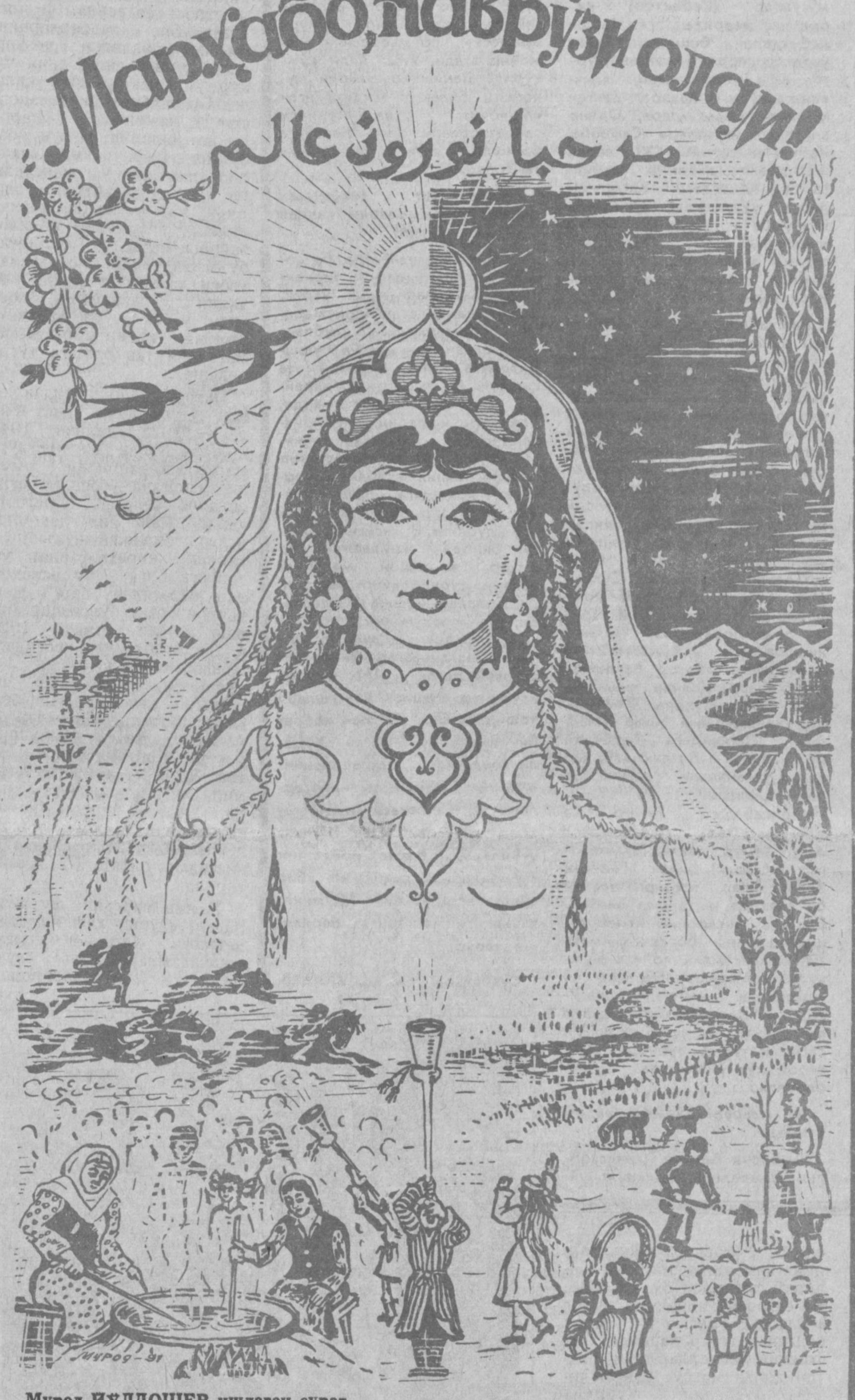

Мурод ЙЎЛДОШЕВ ишлаган сурат

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

Ўртоқ П. Мўминовга «Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси» фахрий унвони бериш тўғрисида

Кўп йиллик самарали ижоди, ўзбек совет шеърияти ва драматургиясини ривожлантиришдаги хизматлари, жамоат ҳаётидаги фаол иштироки учун шоир ва драматург ўртоқ **Пўлат МЎМИНОВга «Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси»** фахрий унвони берилсин.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Президенти

И. КАРИМОВ

Тошкент шаҳри,
1991 йил 19 март

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

Ўртоқ Ў. Ҳошимовга «Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси» фахрий унвони бериш тўғрисида

Кўп йиллик самарали ижоди, ўзбек совет адабиётини ривожлантиришдаги хизматлари, жамоат ҳаётидаги фаол иштироки учун «Шарқ юлдузи» журналининг бош муҳаррири ўртоқ **Ўткир ҲОШИМОВга «Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси»** фахрий унвони берилсин.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Президенти

И. КАРИМОВ

Тошкент шаҳри,
1991 йил 19 март

ҲУРМАТЛИ АДИБЛАРИМИЗНИ КЎПМИНГСОНЛИ МУШТАРИЙЛАРИМИЗ НОМИДАН ЮКСАК УНВОН БИЛАН САМИМИЙ ТАБРИКЛАЙМИЗ!

ҲАЙЪАТ ЙИҒИЛИШИ

Ўзбекистон ССР Маданият вазирлиги ҳайъатининг навбатдаги йиғилишида Самарқанд вилояти кутубхоналар бирлашмасининг янгича шароитларда хўжалик юритишга доир фаолияти кўриб чиқилди.

Маълумки, бундан икки йил аввал тажриба сифатида А. С. Пушкин номидаги вилоят кутубхонаси ҳамда Абу Райҳон Беруний номи билан аталувчи болалар кутубхонаси қўшилиб ягона бирлашма ташкил топган эди. Ўтган давр ичида бирлашма фаолиятида сезиларли ўзгаришлар юз берди. Ишни замон талаблари асосида олиб бориш, хизмат кўрсатишнинг илғор усулларини жорий этиш ҳисобига тежалган маблағлар асосан бирлашма моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, ходимлар малакасини оширишга сарфланди.

Хўжалик ҳисобига ўтиш маданиятимизнинг кўпгина соҳалари қатори кутубхоналарни ҳам қийин аҳволга солиб қўйди. Чунки «ўз ўзини қоплаш» сиёсатида корхона ёки муассасанинг маънавий даромадлари деярли ҳисобга олинмайди. Шу боис, бугунги кунда вилоят кутубхоналари ўз харажатларини қоплаш учун пулли хизматларни жорий этишга зўр бермоқдалар. Масалан, Самарқандда бундай хизматларнинг 11 хили йўлга қўйилган.

Хўш, улар қанақа хизматлар экан? Мана рўйхат: эски ўзбек тили курси, инглиз тили курси, биобиблиографик маълумотлар тайёрлаш, мультфильм намойиш этиш, каштачилик, ютуқли ўйинлар ташкил этиш, ҳужжатлардан нусха кўчириш, кўпайтириш ва ҳоказолар.

Бир қарашда зарур ишлар. Аммо харажатларни қоплаш баҳонасида китоб ва китобхонликка мутлақо алоқасиз «хизмат» турлари ҳам пайдо бўлмоқдаки, бу ҳақда жиддий ўйлаб кўриш керак.

Ҳайъат йиғилиши бирлашма фаолиятидаги ютуқ ва камчиликларни жиддий таҳлил қилиб тегишли қарор қабул қилди.

Йиғилишда, шунингдек, Ўзбекистон ССР «Видеомарказ» ижодий бирлашмасининг фаолияти тўғрисидаги масала ҳам кўриб чиқилди. Бу ерда меҳнат интизоми ночор аҳволда эканлиги, бирлашма олдига қўйилган вазифалар бажарилмаётгани, коллектив раҳбари ва аъзолари ўртасида келишмовчилик авж олиб ижодий иш самарасига салбий таъсир кўрсатаётгани аниқланди.

Ҳайъат аъзолари жумҳуриятда видеосалонлар тобора кўпайиб бораётганини, аммо уларнинг аксарият кўпида белгилаб қўйилган қоидаларга риоя қилинмаётганини таъкидлаб ўтдилар. Видео санъатининг таъсири ғоят кучли бўлиб, зарур даражада бошқариб турилмаса ёмон оқибатларга ҳам олиб келиши мумкин. Ҳайъат йиғилиши жумҳурият «Видеомарказ»и фаолияти қониқарсиз аҳволда эканлигини эътироф этиб, ижодий бирлашмага яқиндан ёрдам кўрсатишга қарор қилди.

Йиғилишда республика маданий ҳаётига оид бошқа масалалар ҳам кўриб чиқилди.

ҲАФТАНИНГ МУҲИМ ФИКРИ

● Қардош ва қондош ўзбек ва қирғиз халқлари тарихида янги саҳифа очилди. Ўзбекистон Президенти И. А. Каримов билан Қирғизистон Президенти А. А. Акаев Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси билан Қирғизистон Республикаси ўртасида 10 йил муддатга мўлжалланган Дўстлик ва ҳамкорлик тўғрисидаги шартномага имзо чекдилар,

● 1991—1995 йилларда иқтисодий ва маданий ҳамкорлик тўғрисида ҳукуматлараро битимни имзолаш маросими ҳам бўлиб ўтди. Битимни Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси раисининг биринчи ўринбосари И. Ҳ. Жўрабеков ва Қирғизистон Республикаси Бош вазири Н. И. Исанов имзоладилар.

● Жумҳуриятимиз Президенти И. Каримов «Шахсий томорқа хўжаликларининг эгалари бўлмиш деҳқонларга молиявий ёрдам бериш ва улар уюшмаси моддий-техника базасини мустаҳкамлаш тўғрисида» ги Фармонга қўл қўйди.

Шахсий ёрдамчи хўжаликларнинг моддий-техника таъминоти масалаларини ҳал этиш, етиштирилган маҳсулотни ташиш, қайта ишлаш, сақлаш ва сотишда уларга молиявий ёрдам кўрсатиш учун шахсий ёрдамчи хўжалик эгаларининг уюшмаси тузилди. Фармонга биноан, шахсий ёрдамчи хўжалик эгаларига ёрдам тариқасида уюшма фондига бир миллиард сўм маблағ ажратилади.

СССР АЛОҚА ВАЗИРЛИГИ

ТАБРИК ТЕЛЕГРАММАСИ

ҚАДАМИНГИЗ БАРДАМ БЎЛСИН!

Бугун Ўзбекистон ҚП МҚ нашриёти ва унинг Меҳнат Қизил Байроқ нишонли босмахонаси 70 ёшга тўлди. Нашриётнинг Жумҳурият маданий ҳаётида тутган ўз юксак ўрни, мавқеи, аҳамияти бор. Жумҳурият халқи нашриётни том маънодаги зиё маскани деб билади. Бугунги кун кишисининг маънавий-маданий эҳтиёжи томирлари шу нашриётга, унинг цехларига, ноширлари, инженерлари, ишчи матбаачилари юрагига бориб уланади.

Жумҳурият матбаачилигининг илғор йўллари ва таркиб топган яхши анъаналари шу нашриёт, шу босмахона билан, уларнинг иқтидорли, ўз ишига моҳир ижодкор ишчи, ходимлари истеъдод ва билими билан чамбарчас боғлиқ.

Бу нашриёт, бу босмахонада ўз касбини севган, шу касбни гуллаб-яшнатаётган, замонавий юксак даражага кўтараётган кишилар меҳнат қилишмоқда.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги барча талантли ҳамкасбларимизни, нашриётнинг жонкуяр раҳбариятини 70 йиллик тўй билан чин дилдан қутлайди.

Тарихий йўлингиз узун ва қадамларингиз доим бардам бўлсин, ҳамкасблар!

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги ижодий жамоаси

ХАЛҚАРО КОНКУРС ЯКУНЛАНДИ

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси Тарғибот маркази томонидан эълон қилинган конкурсга келган муносиб асарларнинг кўплиги туфайли ҳакам ҳайъати 1991 йилда ҳар бир мукофотни истисно тариқасида учга бўлишга қарор қилди.

Маҳмуд КОШҒАРИЙ мукофоти

Қозоқбой МАҲМУДОВга (Ўзбекистон), «XIII — XIV аср ёзма обидалари тилининг фонетик системаси» китоби учун. Тошкент. «Фан» нашриёти, 1990 йил.

Ўлжас СУЛАЙМОНОВга (Қозоғистон), «АЗ и Я» китоби учун. Олмаота, «Жозуши» нашриёти, 1989 йил.

Аҳмад Бекжон ЭРЖИЛАСИНга (Туркия), «Ўрнакларда турк алфавелари» (Бугунги кунда дунё турклари фойдаланаётган 22 ёзув-алифбе ҳақидаги китоби учун). Анқара. Турк култур ейинлари, 1990 йил.

Аҳмад ЯССАВИЙ мукофоти.

Эргаш РУСТАМОВга (Ўзбекистон), марҳум, Яссавий ҳақидаги илмий тадқиқотлари учун.

Камол ЭРАСЛАНга (Туркия), «Аҳмад Яссавий «Девони ҳикмати»дан намуналар» китоби, Яссавий сулукидаги шоирлар Ҳаким Ота «Меърожномаси» ва Азим Хўжа «Ҳикматларини» тайёрлаб нашр этганлиги учун.

Тоҳир ҚАҲҲОРга (Ўзбекистон), Сўнгги йилларда жумҳурият матбуотида эълон қилинган «Инсонни маърифат тарбиялайди», «Мунаввар Қори», «Миллат мулки», «Аҳмад Яссавий» ва «Имонга чорловчи сўз» мақолалари учун.

Абдулҳамид ЧЎЛПОН мукофоти

Азим СУЮНга (Ўзбекистон), «Ўзбекистон» достони («Шарқ юлдузи» 1990 йил). «Ёшлик», «Гулистон» ойномалари ва «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги, «Наврўз», «Туркистон», «Эрк» рўзномаларидаги туркум шеърлари учун.

Баҳодир Мурод АЛИга (Ўзбекистон), «Кўктўнлилар» қиссаси учун. Тошкент. «Ёшлик» дарғиси, 1990 йил.

Усмон ҚЎЧҚОРга (Ўзбекистон), «Қувғин» достони учун. («Шарқ юлдузи», 1991 йил).

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси Тарғибот маркази бошқони Тўра МИРЗО шарҳи:

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси Тарғибот марказининг доимий халқаро конкурсига Амриқо, Афғонистон, Олмония, Саудия Арабистони, Туркия давлатларидан, қардош жумҳуриятлардан ўнлаб асарлар келди. Тарғибот марказига конкурс эълон қилинган кундан буён, келиб тушган асарларнинг бир қисми 1992 йил конкурсида қатнашиш учун тавсия этилди.

Конкурс доимий бўлгани учун келгуси йил учун асарлар қабул қилиш 1992 йил 20 январгача давом этади. Низомга мувофиқ конкурс натижалари ҳар йили Наврўз байрами кунларида эълон қилинади.

Манзилгоҳимиз: Тошкент — 700000
1- Марказ, 8—3. телефонлар: 33-50-79, 33-50-13

1991 ЙИЛ — НАВОИЙ ЙИЛИ

ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТ МАДАНИЯТ БОШҚАРМАСИ БОШЛИҒИ ИСМОИЛ ТЎХТАМИШЕВ БИЛАН СУҲБАТ

МИР АЛИШЕР ЎТГАН ЙЎЛЛАРДА

— Бугун одамларнинг маънавияти ночорлашиб кетди, деган гап-сўзларни тез-тез эшитиш мумкин. Бунинг сабабини маданият соҳасидаги ишларнинг ўлда-жўлдалигидан изласак ҳам бўлади. Ўлда-жўлдалигининг боиси, аввало, маданият соҳаси ҳам худди адабиётга социалистик реализм принципи деган сийқа қолип ясаб берилганидай кўп йиллар мобайнида мафкуравий хушёрлик байроғи остида бошқариб келинди. Бундай ёндашувлар, афсуски, ҳамон давом этмоқда. Маданият соҳаси ҳанузгача «маданий қўшиб ёзиш»лардан қутулолган эмас. Бу номи бору ўзи йўқ клубларнинг, қўштирноқ ичидаги маданият уйлари, кутубхоналарнинг кўплиги ва борларининг ҳам алмисоқдан қолган ночор биноларда жойлашганлиги, улар ўша ерда номига ишлаб, номига маош оладиган 3-4 одамни арзимаган иш ҳақи билан таъминлашдан бошқа нарсага ярамайдиган аҳволдалиги билан изоҳланади.

— Ундай бўлса, нега ўзи йўқ соҳага раҳбарлик қилаяпсиз!

— Мен 3-4 йил муқаддам мана шу ўзи йўқ соҳада ҳам айрим маъмурий тўсиқларга қарамай баъзи ишларни қилиб улгурган эдим. Энди, икки йилча партиявий ишда бўлиб қайтганимдан сўнг, ўша бошланган ишларни яна давом эттирмоқчиман, янги ниятларим ҳам йўқ эмас. Шулардан бири улуғ бобомиз Алишер Навоийнинг 550 йиллик тўйини муносиб нишонлаш. Сизга маълумки, Ҳирот ва Самарқандни боғлаган карвон йўли фақат Қарши ва Шаҳрисабз орқали ўтган. Мовароуннаҳрнинг жанубий сарҳади ҳисобланган вилоятимиз улуғ шоиримизнинг қадамжоларига бой. Шу жиҳатдан ҳам Навоий йили биз учун алоҳида қиммат ва мазмунга эгадир. Ишни вилоят марказидаги СССР 60 йиллиги арафасида бунёд қилинган ва кўпдан буён қаровсиз ётган боғни Алишер Навоий номи билан атаб, уни миллий боғ сифатида обод қилишдан бошладик. Шоирнинг ҳайкали ўрнатилди, рассомларимиз Навоий асарлари қаҳрамонлари асосида бу боғда турли бадиий панноларни ишламоқдалар. Хусусан, таниқли мисгар рассом Омон Азизов бу ерда улкан бадиий композиция устида иш олиб бормоқда. Шу боғ саҳнидаги «Россия» томошагоҳининг номи ҳам ўзгартирилмоқда. Бундан ташқари, барча кутубхоналаримизда Навоий бурчаклари ташкил этилиб, «Навоийни биламизми?» деган мавзуда кўрик-конкурслар, ижодкорлар, санъаткорлар иштирокида шоир асарларига бағишланган китобхонлар конференциялари ўтказилмоқда. Вилоят театри «Ғазал бўстони» деган адабий-мусиқий гулдаста тайёрлади.

Хўжалик ҳисобидаги «Рассом» комбинатимиз ижодкорлари эса ганчдан Навоийга бағишланган деворбоп медальон ишлаб чиқара бошлади. Кўплаб миқдорда чиқарилаётган бу эсдалик шоир мухлислари уйини безаши мумкин. Шу комбинат жумҳуриятда хизмат кўрсатган таниқли рассомимиз Садриддин Салимов раҳбарлигида хўжаликлар, корхоналар ва мактабларнинг буюртмалари асосида Навоий ҳайкалларини тайёрлаб бермоқда. Шу муносабат билан комбинатда махсус цех очилди.

Яна бир ниятимиз бу йил вилоятимиздаги Навоий ўтган йўллар, қадамжолардаги тарихий ва маданий ёдгорликларнинг тақдири, уларни худди шоир замонасидагидек қилиб таъмирлаш, обод хонақоҳларга айлантириш муаммоларига бағишлаб жумҳурият доирасида мутахассис ва олимлар иштирокида давра суҳбати ўтказишдир. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги бу тадбирни амалга оширишда бизга ҳамкор бўлади, деган умиддамиз.

— Қашқадарёни тарихий обидалар ватани дейиш мумкин. Бироқ бу ердаги юзлаб осор-атиқаларни кўпчилик билмайди. Уларни халқимизнинг маънавий мулкига айлантиришга нима халақит беряпти!

—Бизнинг энг катта армонимиз ҳам мана шу обидалар кўз ўнгимизда вайрона ҳолга келиб қолганидир. Вилоятда биринчи навбатда тиклаб таъмирланадиган тарихий ёдгорликлар рўйхатига қирқ тўртта обида киритилган. Бироқ Қаршидаги тарихи Александр Македонский юришларига бориб тақаладиган Жиззатепа, Сайилтепа, Каттатепа сингари кўҳна харобалар етарли тадқиқ этилмаган. Янги қурилишлар устидан мунтазам археология назорати олиб борилмаётганлиги учун Зоҳоки Морон харобалари устида Шуҳрат кўрғони тикланди. Ана шу сабоқлардан келиб чиқиб Қашқадарёда ЎзФА Археология институтининг доимий базасини яратиш, Косон район партия қўмитаси ташаббуси билан Ёркўрғонда очиқ музей ташкил этиш тадбирлари кўрилаётир. Бунга эҳтиёж катта. Негаки, 1989 йилнинг сентябрь ойида Франция, АҚШ ва Ҳиндистондан ташриф буюрган археологлар эрамизгача бўлган VI асрга мансуб Ёркўрғоннинг халқаро аҳамиятини таъкидлаб, тадқиқотларни биргаликда олиб бориш истагини билдирдилар. Ёркўрғон ўша даврда Нахшаб вилоятининг маркази бўлган. Мутахассислар қазишма ишларига асосланиб унинг ёшини тахминан 2900 йил атрофида деб белгиламоқдалар. Буни қарангки, 1913 йили Николай подшо томонидан қурилган темир йўл келиб-келиб Ёркўрғоннинг қоқ ўртасидан ўтказилган... Шунга қарамай бу жойни сўзсиз ҳозир жумҳуриятимизда ташкил этилаётган «Туризмнинг олтин халқаси»га қўшиш мумкин.

Нахшаб араблар босқинидан сўнг Насаф деб (Нахшабнинг арабча бузилиб талафуз этилиши), XIV асрга келиб мўғуллар (Кебекхон) хукмронлиги даврида эса Қарши деб атала бошлаган. Унинг ўрта асрларда тикланган қўрғон ва мадрасалари, яқин-яқингача ҳам ишлаб келган қадимий ҳаммомлари, Одина ва Жума мачитлари, Сардоба, Кебекхон саройи, XVI асрда Абдуллахон даврида қурилган ва Хивадаги ёдгорликларга уйғунлашиб кетадиган Кўкгумбаз мачити, бошқа иншоотлар ҳали дурустроқ тадқиқ этилмаган. Улардан бирида ҳозиргача ҳам тергов изолятори ишлаб турибди.

Қашқадарё устига ўрнатилган кунгурадор ноёб тарихий кўприк эса арк ва миноралардаги арабий ёзувлари учун йигирма йил муқаддам шаҳар партия қўмитасида биринчи котиб бўлиб ишлаган Головачев деган одамнинг буйруғи билан бузиб юборилган эди. Ҳозир айрим халқ депутатларимиз мана шу кўприк ва тарихий ҳаммомни, беклар мадрасасини тиклаш ишини жонлантиришга ваъда бермоқдалар... Касбидаги Султон Мир Ҳайдар меъморий комплексида эса таъмир ишларини олиб бораяпмиз. Кожар қишлоғидаги Хўжагулистон, Яккабоғдаги «Ёдгор Валломи» иншоотлари, Қовчин қишлоғидаги «Тоҳир-Зуҳра», Маймоноқ қишлоғидаги Умар Насафий, Қаршидаги Беҳбудий номи билан боғлиқ қабрлар ҳам ўрганишни, таъмирлаб обод қилишни тақозо этади. Шаҳрисабздаги Темур ва Улуғбек даври (Яккабоғдаги Амур Темур туғилган Хўжаилғор қишлоғи) билан боғлиқ ёдгорликлар тақдири эса — бу алоҳида катта бир мавзу... Биргина Оқсаройни консервациялаш билан боғлиқ қиймати 194 минг сўмлик лойиҳа жумҳурият «Меъмор» бирлашмаси томонидан ёғочлар ўрнатиладиган оддий метал қувур ва хомут ажратилмаганлиги сабабли тўхтаб турибди. Оқсарой кўз ўнгимизда нураб бораётир...

— Наврўз айёми қандай ўтмоқда!

— Барча бадиий ҳаваскорлик жамоалари, маданият уйлари, халқ театрлари вилоят драма театри махсус «Наврўз» программаларини тайёрладилар. Қашқадарё бахшилар юрти. Қодир бахшининг ўнлаб шогирдлари, Азим бахши, Раҳим бахши, Кўчқор бахши сингари ижодкорларимиз Наврўз байрами шодиёналарида фаол иштирок этяптилар. Айём давомида Қашқадарё бахшилар мактаби, марҳум Қодир бахшининг бу борадаги ижодий мероси ҳақида ҳам яна бир бор фикрлашиб олиш, адабиёт ва санъат байрами ўтказиш ниятимиз бор. Яна бир қувончли воқеа — севимли шоиримиз Абдулла Ориповнинг эллик йиллик тўйи ҳам Наврўз айёми кунларида ўтади. Шу муносабат билан адабий учрашувлар, шоирнинг ижодий кечалари, шеърият байрамларини ўтказмоқчимиз. Бу байрамлардан энг йириги Косон районидаги стадионда бўлади. Вилоят театри эса шу кунлари шоир Тўра Мирзо асари асосида тайёрлаётган «Амир Темур» драмаси премьерасини намойиш этади. Ўтган йили жумҳурият Ленин комсомоли мукофати билан тақдирланган «Мулоқот» театр-студияси санъаткорлари ҳам Наврўзга бағишлаб янги программа тайёрлади.

— Маданият соҳасидаги мавжуд муаммоларни қандай ҳал этиш мумкин!

— Биринчи навбатда, бу соҳага раҳбарликдаги тарқоқликни бартараф этиш керак. Ҳозир маданият уйлари маданият бошқармасига, клубларнинг баъзилари касаба уюшмаларига, баъзи бирлари эса қишлоқ Кенгашларига қарайди. Бир-бирига бўйсунмайди. Улардаги ишларни мувофиқлаштириш ниҳоятда қийин. Бу клуб муассасаларининг моддий-техник аҳволи ночорлигича қолишига олиб келмоқда. Ҳозир вилоятимиздаги 190 клубнинг 8 тасигина махсус бинода жойлашган. 36 шаҳар ва район маданият уйлари турли кино-театрларда, болалар мусиқа мактаблари, райижроқўм ва шунга ўхшаш корхона ва ташкилотларнинг мослашмаган биноларида жойлашган. 161 қишлоқ клуби эса қишлоқ кенгашлари қошидаги бир хонадан иборат биноларда жойлашган. Хўжаликлардаги раҳбарларнинг маданият бўйича ўринбосарлари эса ўз соҳаси билан деярли шуғулланмайди. Шунинг учун ҳам барча маданият тармоқларига раҳбарлик бир қўлга, жумҳурият Маданият вазирлиги ихтиёрига берилиши зарур.

Суҳбатдош **М. АБДУЛЛАЕВ**

Келидаги... сумалак С. МАҲКАМОВ суратга олган

ТИЛ ВА ТАРАҚҚИЁТ

ЎЗБЕК ЁЗУВИ МУАММОЛАРИ

ЎЗБЕК АДАБИЙ ТИЛИ, хусусан, унинг ёзма шакли тараққиёти босқичларини тавсифлашда Октябрь инқилобидан кейинги даврга алоҳида баҳо берилади. Бунда асосан масаланинг сиёсий-мафкуравий томони, аниқроғи, партия ва ҳукумат томонидан амалга оширилган тадбирлар бўрттириб кўрсатилади, бошқа жиҳатларнинг ҳаммаси ана шу тадбирларнинг самараси сифатида талқин этилади.

Инқилобдан кейин миллий сиёсат соҳасида қилинган ишлар, миллий чегаралаш ва унинг натижаси ўлароқ миллий жумҳуриятлар ташкил этилганлиги миллатлар ва миллий тиллар тараққиёти учун кенг йўл очиб берадиган омиллар сифатида тақдим этилгани маълум. Бу йўналишда амалга оширилган тадбирлар тўғрисида батафсил гапириб ўтиришга ҳожат йўқ. Лекин миллий тиллар, хусусан, ўзбек тили, айниқса, унинг ёзма шакли, алифбоси соҳасида амалга оширилган тадбирларнинг умумий йўналиши, тезкорлиги, мақсади кишини чуқур ўйлашга мажбур қилади. Бу тадбирларни тақозо этган вазиятни, уларни амалга ошириш учун асос бўлган мафкурани, инқилобчиларнинг ўз мақсадлари тўғрисида айтган сўзларини, қай томондан таҳлил этмайлик, маданий инқилоб байроғи остида ўтказилган бу мафкуравий ислоҳотлар ўзбек халқининг руҳий ва ақлий тараққиётига, ўзбек тили, ўзбек ёзуви ривожига ижобий таъсир кўрсата олмаганини тан олишга тўғри келади.

Октябрь инқилобидан кейин ўтган қисқа вақт ичида — 1923 йилдан 1940 йилгача ўзбек ёзуви тўрт марта ўзгартирилди! Агар шу давргача ўзбеклар фойдаланиб келган алифбога қарийб минг йил давомида атиги бир-икки жузъий ўзгариш киритилганини эътиборга олсак, бу ислоҳотлар керагидан бир неча чандон ортиқ бўлганини англаш қийин эмас. 1923 йилда араб ёзуви асосидаги алифбо ислоҳ қилинди — ундан бир қанча ҳарф чиқарилиб, қатор янги белгилар қўшилди. Одамлар бу ўзгаришларга кўникишга улгурмай, 1929 йилда лотин ёзуви асосидаги тамомила янги алифбога ўтилди. У 1934 йилда қисман ислоҳ қилиниб, унли товушлар учун ҳарфлар сони тўққизтадан олтитага камайтирилди.

Ҳамма нарсани, шу жумладан, ёзувни ҳам янгилайверишга ўрганиб қолган пешқадамлар лотин ёзуви асосидаги алифбода тўхташни ҳам ўзларига эп кўрмадилар. 1940 йилда лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбоси кирилл ёзуви асосидаги алифбога алмаштирилди. Алифбони расмий мафкура талабларига мослаштириш иштиёқи бу гал шу қадар кучли бўлдики, рус алифбосидаги ҳарфларни, улар ўзбек тили товуш-талаффуз хусусиятларига тўғри келиши-келмаслигидан қатъи назар, битта қолдирмай, ўзбек алифбосига киритиш тавсия этилди. Узоқ тортишувлардан сўнг ҳарфлар сони 40 тадан 35 тага камайтирилиб, алифбодан русча ы, щ каби ҳарфларни чиқаришга муваффақ бўлинди.

Ёзувнинг тўрт марта (икки марта қисман ва икки марта тубдан) ислоҳ қилиниши халқимиз ақлий-руҳий тараққиётига, ўзбек адабий тили ва ўзбек ёзуви маданияти ривожига салбий таъсир кўрсатди. Халқнинг бутун бир авлоди тўрт-беш йил оралиқ билан тўрт марта янгидан савод чиқаришга маҳкум этилди. Ўн олти-ўн етти йил давомида жумҳурият тасаррифидаги ёзув машинкалари ва босмахона дастгоҳлари ҳарфларини, тамғалар ва муҳрларни, маҳкама ва идоралар, аҳоли яшайдиган жойлар, кўчалар номларини тўрт марта ўзгартириш қанча пулга тушганини тасаввур қилиш қийин. Ана, борингки, моддий харажатларни бир амаллаб ҳисоб-китоб қилса бўлар, лекин маънавий, руҳий талафотларни ҳисоб-китоб қилиш ҳеч кимнинг қўлидан келмаса керак!

Эскича таҳсил кўрган зиёлиларнинг маданий қурилишдан четлаштирилиши, маданий мероснинг саралаб ўрганилиши, анъанавий ёзувнинг истеъмолдан чиқарилиши ва шу каби бошқа омиллар таъсирида адабий тил тараққиётидаги муштараклик сусайди, эски ўзбек адабий тили билан ҳозирги ўзбек адабий тили орасидаги фарқ сезиларли даражада кучайди.

Адолат юзасидан айтиш керакки, лотин ёзуви асосидаги ўзбекча алифбо мутахассислар томонидан ижобий баҳоланди, унинг изчиллиги, ўзбек тили товуш-талаффузи маромига анча мос эканлиги қайд этилди. Лекин лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбосини кирилл ёзуви асосидаги алифбо билан алмаштириш ўзбек ёзуви маданияти муаммоларини камайтирмади, аксинча, кўпайтирди.

Араб ёзуви асосидаги алифболардан фойдаланилган даврда туркий халқлар вакиллари бир-бирларининг ёзувини ўқишда қийналмас эдилар, сабаби — алифбода деярли тафовут йўқ эди. Араб ёзувидан лотинга ўтишда ҳам алифболар яқинлиги, муштараклиги бош мезон сифатида танланди. Туркий жумҳуриятлар ва халқлар вакиллари лотинча алифболарни ишлаб чиқишда ҳамжиҳатлик кўрсатдилар. Туркийшуносларнинг 1926 йилда Бокуда бўлиб ўтган биринчи қурултойида лотин ёзувига ўтиш назарий ва ташкилий жиҳатлардан асослаб берилди, туркий алифболарнинг ўзаро яқин, муштарак бўлиши уларни ислоҳ этишнинг бош мезони сифатида белгиланди. Бамаслаҳат, баҳамжиҳат бошланган иш хайрли якунланди — лотинча туркий алифболар ҳам пухта-изчил, ҳам ўзаро яқин ва муштарак бўлиб чиқди.

Кирилл ёзуви асосидаги алифболарга ўтиш эса мутлақо бошқача шароитда амалга оширилди. Ҳарфлар миқдорини белгилашда ҳам, товушлар учун ҳарфлар танлашда ҳам, махсус товушлар учун янги ҳарф шаклларини таййин этишда ҳам ҳар қайси жумҳурият ўзича мустақил иш юритди. Оқибатда рус ёзуви асосидаги туркий алифболарнинг ўзаро фарқи кескин кўпайди. Агар лотинча туркий алифболарда ҳаммаси бўлиб 39 ҳарф қўлланган бўлса, кириллча туркий алифболарда 74 ҳарф қўлланди. Кириллча туркий алифболарнинг ҳар қайси жумҳуриятдаги муаллифлари ўзларича мустақил ҳаракат қилганликлари сабабли лотинча туркий алифболарда бир ҳарф билан ифодаланган товушлар кириллча алифболарда иккитадан олтитагача ҳарф билан ифода этилди. Бундан ташқари, бир хил ҳарф билан берилиши мумкин бўлган ва лотинча туркий алифболарда ҳақиқатан ҳам бир хил ҳарф билан берилган товушлар кириллча туркий алифболарда бошқа-бошқа ҳарфлар билан ифодаланди. Бундай хилма-хилликнинг оқибати шу бўлдики, бир-бирларининг оғзаки нутқини бемалол тушунадиган туркий халқлар вакиллари ўз алифбосидан бошқа кириллча туркий алифбода ёзилган ёзувни ўқий олмайдиган бўлиб қолди. Халқлар дўстлиги ва байналмилаллик ғояларини байроқ қилиб кўтарган давлатда қардош халқлар ёзувларини бир-биридан бу хилда узоқлаштиришни ҳеч қандай мантиқ билан тушунтириб бўлмайди.

Кириллча туркий алифболарни такомиллаштириш, уларни бир-бирига яқинлаштириш (унификациялаш) масаласи Иттифоқ миқёсида бир неча марта кўтарилди. Лекин кириллча туркий алифболар орасидаги фарқлар шу қадар кўп ва хилма-хилки, уларни бир-бирига мувофиқлаштириш йўлида ҳозиргача бирон-бир ижобий натижага эришилгани йўқ. Эндиликда бу муаммони баҳамжиҳат муҳокама қилиш ва ижобий ҳал этиш учун қулай вазият юзага келаётганини қайд қилиш жоиз. Қайта қуриш ва ошкоралик шароитида Ўрта Осиё ва Қозоғистон жумҳуриятлари раҳбарлари имзолаган илмий ва маданий ҳамкорлик тўғрисидаги шартнома ва битимлар бошқа долзарб масалалар қаторида туркий халқлар алифболари муаммоларини ҳам умумтуркий миқёсда, жуда бўлмаганда, Ўрта Осиё ва Қозоғистон даражасида кун тартибига қўйиш, муҳокама қилиш ва ҳал этиш учун ҳуқуқий-маънавий асос бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Кириллча ўзбек алифбосининг бошқа алифболарга муносабати масаласида ютуқдан кўра ютқизиқлар кўп экан, бу алифбонинг «ички» муаммолари, яъни унинг ўзбек тили товуш-талаффуз табиатига мослиги муаммолари талаб даражасида ҳал қилинганми, деган савол туғилади. Таассуфки, бу саволга ижобий жавоб бериб бўлмайди. Кириллча ўзбек алифбосини ишлаб чиқишда асосий эътибор миллий мактабларда рус тилини ўрганишни енгиллаштиришга қаратилгани боис рус алифбосига хос шартли белги ва ҳарфлар ўзбек алифбосига айнан кўчирилди. Натижада ўзбек тилининг товуш-талаффуз маромига тўғри келмайдиган **я, е, ё, ю, ъ, ь, ц, щ** каби ҳарф ва белгилар пайдо бўлди. Бу ҳарф ва белгилар олингани ҳолда қатор ўзбекча товушлар учун ҳарфлар тайин этилмади. Алифбодаги **о, а** каби ҳарфлар ўзбекча сўзларда бир хил, рус тилидан ва рус тили орқали бошқа тиллардан олинган сўзларда бошқача товушни билдиради. Шу янглиғ қусурлар ҳозирги ўзбек алифбоси, ўзбек тилининг имло ва талаффуз мезонлари жиддий қайта кўриб чиқишга муҳтожлигини кўрсатади.

Сўнгги пайтларда матбуотда, турли davраларда ўзбек ёзуви муаммоларини бартараф этиш учун уни миллийлаштириш, ўзбек тили табиатига тўғри келмайдиган ҳарфларни алифбодан чиқариш, алоҳида ҳарфлар билан ифода этилмай келаётган товушлар учун янги ҳарфлар тайин этиш юзасидан таклиф-тавсиялар илгари сурилди. Шу билан бирга, ўзбек тилининг товуш-талаффуз маромига кўпроқ мос келадиган алифбога — лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбосига қайтиш тўғрисида ҳам фикрлар билдирилди. Менимча, бу тавсиялардан қай бири танлаб олинишидан қатъи назар, масалага умумтуркий асосда ёндашиш зарур. Фикримча, туркий алифболар, айниқса, кириллча туркий алифболар муаммоларини ҳисобга олиш, ўзбек ёзувини такомиллаштириш бўйича айтилган тавсияларни бошқа туркий ёзувларни такомиллаштириш бўйича илгари сурилган тавсиялар билан мувофиқлаштириш, туркий алифболар, шу жумладан, ўзбек алифболарини ислоҳ қилиш бўйича тўпланган бой тажрибаларни синчиклаб ўрганиш, тилшунослик фанининг илмий-назарий йўл-йўриқларига риоя қилиш орқалигина ўзбек ёзуви муаммоларини тўғри, изчил ва пухта ҳал қилиш мумкин. Бунинг учун умумтуркологик, ҳеч бўлмаганда, Ўрта Осиё ва Қозоғистон миқёсида минтақавий анжуман чақириш, унда туркий алифболар бўйича мувофиқлаштирувчи кенгаш тузиш мақсадга мувофиқдир.

Ирисітой ҚУЧҚОРТОЕВ,
ЎзССР ФА мухбир аъзоси, профессор

АДИБ ВА ЖАМИЯТ

ҲАЗРАТ НАВОИЙГА ҚЎЁЛМАГАН ҲАЙКАЛИМ

Мухтор **ХУДОЙҚУЛОВ**

НИҲОЯТ, ҲАДЕМАЙ УЛУҒ бобокалонимиз Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги шу кунларда кенг нишонланмоқда. Бу табаррук байрамга ижод аҳли қўлидан келган совғаси — шеърми, достонми, саҳна асарими, куй-мусиқа дасталабми, ишқилиб, бирор армуғон қилиш ниятида тер тўкаяпти. Мен ҳам бобомиз тўйи арафасида бир қаламкаш сифатида холис юмушга бел боғлаган эдим. Минг афсуски, ниятимга етолмадим, улуғ шоиримиз хотирасига муносиб бир ёдгорлик тиклаш борасидаги таклифим замон носозлигию, амалдорлар акслиги билан амалга ошмай қолди. Бу борада кураша-кураша охири ночор енгилиб, «қўлимни ювиб қўлтиғимга урган» бўлсам ҳам, ҳурматли ўқувчилар олдида нима бўлганини айтиб, кўнглимни бўшатиб олгим келди.

Кўпчиликнинг ёдида бўлса керак, 1989 йил охирларида Тошкент шаҳар кенгаши, жумҳурият Маданият вазирлиги ва Ўзбекистон Меъморлар уюшмаси томонидан Алишер Навоийнинг Тошкентдаги бўлажак ёдгорлик иншоотлари мажмуаси учун кўрик-мусобақа эълон қилинди. Бу хабар «Тошкент оқшоми» рўзномасида босилиб чиқди. Камина ҳам кўрикда қатнашишга жазм этдим ҳамда улуғ бобомиз таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан Тошкентда боғ ва унинг ўртасида сарой қуришни таклиф қилдим. Негаки, пойтахтимизда буюк шоирнинг номи билан аталувчи алоҳида театр, кутубхона, кўча, метро бекати мавжуд, аммо бирорта боғ ёки йирик меъморий ёдгорлик йўқ. Мен бу боғни Алишер Навоий кўчаси бўйидаги, ҳозирда ярим хароба, ярим бўш ётган майдон (савдо расталарининг қаршиси — уч томони Абай, «Ўзбекистон 50 йиллиги» ва Фурқат кўчалари билан ўралган чорси жой)да барпо этишни таклиф қилдим. Зеро, шаҳар қурилиши бош режасида ҳам ушбу жой Марказий боғ қилинади. деб белгиланган экан. Бу боғ шоир номидаги бошқа мавжуд иншоотлар — кўча, метро бекати билан уйғунлашиб кетади.

Алишер Навоий номидаги боғ ва саройни мен қуйидагича тасаввур қилдим ва ўз таклифларимни баён этдим: Аввало, боғ бўладиган майдон пастдан баландга қараб кўтарилиб боради. Бундан фойдаланиб, ўша жойни бирбиридан фарқланувчи етти қисм қилиб текислаб, унга етти хил манзарали (етти хил гуллайдиган) дарахт экилса, у Навоий кўчасидан ўтиб борувчиларга етти қаватли афсонавий ям-яшил манзара (баҳор кезлари етти рангдаги гул) бўлиб кўриниб турса. Боғ ўртасидан нақшинкор, кенг зинапоя қилинсаю, унинг икки томонига (ҳар қаватда) Навоийнинг буюк «Хамса»си достонларидан олинган манзаралар, масалан, бир ёнда Фарҳод жасоратию, иккинчи ёнда Ширин латофати, Мажнун садоқатию, Лайли фидояти тасвирланган шаклли фавворалар ўрнатилса. Боғнинг юқори қисмига эса шарқона услубда шоирга аталган сарой барпо этилса, унда шарқ меъморчилик санъатининг энг ажойиб анъаналари, нозик ечимлари ўз ифодасини топса, сарой етти гумбазли бўлиб, нақшлар билан безатилса, ичига етти хил ранг берилиб, деворларига шоир ғазалларидан байтлар, ҳикматли сўзлар қадимги ёзувимизда битиб қўйилса... Сарой Алишер Навоийнинг ўзига хос уйи бўлиб, у ерга шоирнинг китоблари, қўлёзмалари, қадимий тасвирий санъат асарлари, буюк адиб ижодига, яшаган даврига тааллуқли бошқа осор-атиқалар қўйилса. Бу ерда энг олий даражадаги адабий-илмий анжуманлар, кечалар ўтказилса, яқинда таъсис этилган шоир номидаги мукофотлар ҳам шу саройда топширилса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Сарой олдига Алишер Навоийнинг янги ҳайкали ўрнатилса, у фаввора-ҳайкалларнинг ҳам мантиқий, ҳам тасвирий хотимаси бўлур эди. Бу ёдгорлик иншоотларининг марказий қисми — сарой пештоқи, шоир ҳайкали ва фаввора-ҳайкалларга қўшилган ҳолда махсус рангли-чироқли-мусиқали қурилма барпо қилинса (Самарқанднинг Регистонидаги сингари) ва у оқшомлари ишга солиниб, буюк шоиримизнинг «Ассалом, авлодларим, қалай бордурсизлар...» деб бошланувчи рамзий мурожаати янграса, сўнг фавворалар «Бир неча гул барги қабо, яли-яли» куйига рақсга тушишса, бағоят завқли томоша, айни чоғда катта тарбиявий аҳамиятга молик иш бўлур эди. Боғнинг ҳар жой-ҳар жойига шарқона чойхона, қаҳвахона, музқаймоқ дўконлари, ҳордиқ шийпонлари қурилса, Алишер Навоий номидаги (Бешёғочдаги бузилиб кетган) кинохона тикланиб, Шарқ киноасарлари намойиш этилса...

Хуллас, Алишер Навоий номидаги боғ ва ёдгорлик том маънода маданий истироҳат масканига ва пойтахтимиз меҳмонлари кўриб, ҳайратланадиган осор-атиқага айланар эди. Зеро, ер юзидаги ўзини ҳурматлайдиган ҳар бир мамлакатда бундай муҳташам, киши ақлини лол қолдирадиган иншоотлар кўп, Тошкентдай қадимий шаҳри азимда эса йўқ ҳисоби. Менинг тасаввуримдаги бу ёдгорлик шундай бир меҳнату маҳорат билан барпо этилиши лозим эдики, у улуғ аждодимизга халқимизнинг буюк ҳурмат-эҳтиромини ёркин ифода этмоғи, авлодларимизга биздан ўлмас мерос бўлиб қолмоғи мумкин эди. Унинг барпо этилиши, назаримда, пойтахтимиз хуснига ҳусн қўшарди, шаҳримиз яна бир боғ билан ороланарди. Бу ерда ёдгорлик буюмлари, китоблар, ширинликлар, озиқ-овқат савдоси йўлга қўйилса, дурустгина иқтисодий фойда ҳам олиш мумкин эди.

Таассуфки, эндиликда мен бу сатрларни алам билан ёзаяпман. Чунки орзу-такллифларим ҳеч қачон ҳаётга татбиқ этилмаслигини, амалга ошмаслигини яхши биламан. Мен таклифларим матбуотда эълон қилингандан сўнг ўтган бир йил мобайнида кирмаган идорам, учрашмаган амалдорим қолмагандан кейин шундай аччиқ хулосага келдим. Келинг, яхшиси, ҳаммасини бир бошидан айтиб бера қолай.

ЎТГАН ЙИЛ БОШИДА таклифларим билан Ўзбекистон Меъморлар уюшмасига бордим. Қоғозимни қабул қилиб олишди. Бир ойдан сўнг «Тошкент оқшоми» жаридасида босилган хабарга қараганда, юздан ортиқ таклифдан саккизтаси танланибди, улар орасида меники ҳам бор экан. Шунга кўра, мени уюшмага чақириб, махсус ҳужжат ва юз сўм пул билан мукофотлашди. Бундан хурсанд бўлиб, уюшма бошқаруви йиғилишида меъморларга миннатдорчилик ва таклифимнинг тезроқ амалга ошишига умид билдирдим. Аммо ўша йиғилишдаёқ бу идорада ижодий мустақиллик йўқлигини тушуниб қолдим. Негаки, сўз бошлашим биланоқ меъморлар уюшмаси саркотибаси Тўлқиной Қодирова мени тўхтатиб, русча гапиришимни сўради. Сабаби — бу ерда ўтирганларнинг аксарияти ўзбекчани тушунишмас экан. Майли, бунисидаги садқаи сар, лекин, сезишимча, уюшма бошқаруви аъзоларидан бирортаси ҳам бу мавзу билан мутлақо қизиқмади, қулоқ ҳам солмади. Ўзбек тилини билмаган меъмордан ўзбек меъморчилигини қандай талаб қилиб бўларди? Устигаустак уюшмада антиқа бир гапни — шоир таваллуди кунига Навоий кўчаси ёдгорликка айлантирилишини эшитиб, ҳанг-манг бўлдим. Менинг таклифим ўтмаса ҳам бирор тузукроқ фикр қабул қилинса кошкийди, йўқ, ҳеч ким таклиф қилмаган, аллақандай «кабинет»дан чиққан бу «фикр»ни эшитган одамнинг сочи тикка бўлмай иложи йўқ эди. Ахир, кўча қанақасига ёдгорлик мажмуаси бўлиши мумкин? У турли хил қўққайган «дом»лар орасида ўтган, ғиз-ғиз машина қатнаб турган йўл ва йўлаклардан иборат-ку. Борингки, кўча четларида шоирнинг ҳикматли сўзлари ёзилган ганч тахталар ҳам ўрнатилсин. Аммо шошиб ўтиб бораётган йўловчи унга қайрилиб қарармиди? Қолаверса, бу тахталарнинг атрофи эртадан-кечгача супургиталаб бўлиб қолмаслигига ким кафолат беради? Бундан ташқари, Навоий номидаги театр олдига шоир ҳайкали қўйилармиш, деб эшитдим. Ахир, бу майдон аллақачон шаклланиб бўлган, у ерда шоир ҳайкали учун жой йўқ-ку?

Мен бу фикрларимни жумҳурият меъморлари бошлиғи, Навоий таваллуд тўйининг мутасаддиларидан бири, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши вакиласи Тўлқиной Қодировага бир неча марта айтдим. Лекин, афсуски, у кишидан бирор бир тузук-қуруқ фикр ололмадим.

Шаҳардаги ҳар бир иншоотнинг барпо этилишида шаҳар меъморчилиги бош бошқармаси ҳал қилувчи сўзни айтади. Шунга кўра, ушбу идора мутасаддиси, таниқли меъмор Собир Одиловга мурожаат этишга аҳд қилдим. Қолаверса, мен у кишининг ўзбек миллий меъморчилиги учун жон куйдирувчи одам эканлигини, бу жабҳада кўп азиятлар ҳам чекканлигини эшитгандим. Шу боис унинг идораси эшигида неча кунлар пайт пойлаб ўтирдим. Пировардида, Собир ака мени яхши қабул қилди, таклифимдан хабардор эканлигини айтди, лекин, таажжубки, бунинг амалга ошиши қийин эканлигини, кўп маблағ зарурлигини тушунтирди. Суҳбатимиз асносида орамизда бир оз ҳижолатпазлик ҳам бўлиб ўтди. У киши мен назарда тутган майдонда қурилиши мўлжалланган бир иншоотнинг лойиҳасини чизиб қўйган эканлар, менга кўрсатишди. Бу — йирик темир-бетон қурилмалардан барпо этиладиган, кўринишидан тўнкарилган улкан товоқни эслатувчи, тепасида жуда баланд уч қиррали устуни осмонга санчилиб турадиган иншоот эди. Уни Тошкентнинг 2 минг йиллик тўйи пайтида қуриш мўлжалланган экану, негадир қолиб кетган экан. «Мана, Навоийнинг уйи шу бўлади, шуни қурмоқчимиз», деди Собир ака. Мен қисиниб-қимтиниб бўлса ҳам, бу иншоотнинг улуғ шоирга ҳеч қандай алоқаси йўқлигини, умуман, шарқ меъморчилигига монанд эмаслигини айтдим. Собир ака, ҳарҳолда, лойиҳа муаллифи эмасми, «Нега бизнинг ишларга аралашасиз?» қабилида гап қилди. Лекин барибир менинг таклифимда жон борлигини, агар шу режа амалга ошса, ўша майдондаги эски ҳовлиларда яшовчи аҳолини секин-аста уй билан таъминлаб кўчириш имконияти борлигини тан олди. Умид билан «Шу ишга ўзингиз бош-қош бўлсангизчи», деганимда эса «Э, ука, бу идорада бир йил ишлаб кўрсангиз, ҳаммасини тушуниб олардингиз», дейишдан нари ўтолмади. Шунда мен бу идора ҳам ўзича мустақил эмаслигини англадим.

Шаҳар ижроқўмининг собиқ раиси билан бўлган суҳбат амалдорларнинг меъморчилигу ёдгорлик деган гапларга тўраларча қарашларини яққол кўрсатди. Юқори ташкилотлардан юборилган хатимга кўра, мени ўзи чақиртирган раис икки соат куттириб, кейин «Хўш, хизмат?» деди, хатга бир кўз югуртириб чиқди-ю, «Бунинг иложи йўқ, маблағ керак», деди-қўйди.

Мен ўз таклифим билан жумҳурият миқёсидаги идораларга, мўътабар арбобларга ҳам мурожаат қилдим. Аммо ҳаммасидан ҳам «Таклифингиз яхши, бироқ уни амалга ошириш учун маблағ йўқ», деган мазмунда жавоб олдим.

Давоми еттинчи бетда

БУЮК МАСЪУЛИЯТ ЗИММАМИЗДАДИР

АДАБИЁТИМИЗ ТАРИХИГА ЧЎЛПОН номи билан кирган Абдулҳамид Сулаймоннинг «Қаландар», «Қ.», «Мирзо Қаландар», «Галдир», «Шум таёқ» каби тахаллуслари ҳам бўлгани кўпчиликка маълум. Булар ичида энг кўп учрайдигани «Қаландар», «Қ.»дир. Чўлпон бу тахаллус билан 1922 — 1924 йиллари самарали ижод қилган. Шу йиллари «Фарғона», айниқса, «Туркистон» газетасининг ҳар сонида «Қаландар» ёки «Қ.» тахаллуси қўйилган шеър ё мақолани кўриш мумкин эди. Шубҳасиз, мазкур тахаллуснинг танланиши ва унинг Чўлпон номи билан чиққан асарлардан ажралиб турадиган намуналарга қўлланишида ўзига хос сир бор. Чунки Чўлпондек тил билимдони бутун бошли адабий тахаллусни шунчаки танлаган бўлиши мумкин эмас. Бу «сир»ни англаш учун дастлаб сўзнинг луғавий маъноларига эътибор берайлик. «Ўзбек тилининг изоҳли луғати»га кўра, «Қаландар» сўзининг асл маъноси ислом тушунчаларига асосланган бўлиб, у «диний ғазаллар ўқиб, мусулмон динини тарғиб қилиб дарбадар кезувчи, тарки дунё қилган дарвеш». Сўзнинг иккинчи, кўчма маъноси «дунёдан воз кечган, тарки дунё қилган киши, зоҳид»дир. Бундан ташқари, тасаввуфда ошиқона тарзда ёзилган шеърларнинг махсус мақом ва созга эга бўлган «қаландарий» деган тури ҳам мавжуд бўлган. Кўринадики, ўтмишда «қаландар» унвони остида хоҳ илоҳий маънода бўлсин, хоҳ соф дунёвий маънода — қалбини ёлғиз Ҳаққа топширган, ҳаётнинг ҳар бир ҳодисасидан фақат Ҳақиқат изловчи зотлар назарда тутилган. Чўлпоннинг Қаландар тахаллусли шеърларига назар солсак, уларда ҳам айнан шу хил — Ҳақиқатнигина ягона илоҳ деб билган руҳ яшашига гувоҳ бўламиз. Лекин бу руҳ фақат мазкур шеърлардагина эмас, балки Чўлпоннинг 20- йиллардаги деярли барча шеърларида мавжуд. Шу сабаб, «қаландарий» шеърларининг Чўлпон номи битилган намуналардан фарқи моҳиятда бўлмай, ифода йўсинидадир. Чўлпон тахаллусли шеърлар шоирнинг ижтимоий ҳаётдаги ўзгаришларга нисбатан муносабатини қалб қийноқлари, кўнгил изтироблари орқали — лирик тарзда ифодалайди. «Қаландарий» шеърларда эса шоирнинг муносабати очиқ, яъни уларда публицистик руҳ устивор. Публицистиканинг табиатини яхши англаган шоир бу хил шеърларига Чўлпон тахаллусини қўллашни эп кўрмаган бўлса ажаб эмас... Маълумки, публицистик руҳдаги асарларга конкрет бир воқеа ёки воқеалар асос бўлади. «Қаландарий» шеърларда ҳам худди шундай: улардан бирининг ёзилишига шўролар ҳукуматининг ажабтовур қарори туртки берган, бошқасига эса радио хабари ёки машҳур шовинистнинг бир калимаси сабаб бўлган... Шеърларнинг бари учун умумий хусусият — уларда бўртиб турган фош этувчи руҳ ва бу руҳнинг ҳангома тарзида ифодаланганн, кулгига йўғрилганидир. Агар кулгининг кўпинча ҳақиқатни ёлғондан фарқлашда восита бўлиши ва унинг инсонда ўз қадрини билиш туйғусини уйғотишга қодирлигини (Белинский) назарда тутсак, Чўлпоннинг нега айнан шу ифода йўлини танлагани ойдинлашади. 20- йилларнинг бошидаёқ Чўлпон Туркистонда эски моҳият янги кўринишда ҳукм сураётганини, кечаги ёлғон бугун адолат ниқобида халқни авраётганини чуқур тушуниб етган ва шу ҳақиқатни турли восита, турли усуллар билан ифодалашга уринган. Унинг бу мақсадига ўша кезларда Шарқ дунёсида юз бераётган ўзгаришлар зўр восита вазифасини ўтаган. «Истиқлол», «Бўғозлар масаласи», «Ўпкалаш» каби, юзаки қараганда, Туркистон воқелигига алоқаси йўқдек кўринган шеърлар замирида аслида айнан Туркистон заминининг ҳақиқати ётганини, уларда номи учрайдиган Шарқ эллари, хусусан, Туркияга «туҳфа» қилинган» истиқлол ва маданият таъми Туркистон татиган ва ҳануз татиётган «озодлигу бахт» мазаси билан айнан бир эканини, бу шеърлардан мурод халқаро воқеаларга муносабат билдиришдан кўра чуқурроқ ва муҳимроқ бўлган бошқа бир зарурат эканини нозикфаҳм ўқувчи тезгина илғаб олади. Юқорида саналган каби шеърлар Туркистон турмушининг шартли ифодаси эканини Абдулҳамид Сулаймон имзоси қўйилган мақолалардан олинган ушбу парчалар ошиқча исбот қилади:

«Нима бўлса бўлди, Юнонистонда бир қадар ўзгариш бўлди. Йиқилғон истибдод декорацияси ўзгача тузилди...

Юнонистонда қандайгина ҳукумат бўлмасун, кимғина иш бошиға келмасун, «Улуғ Юнонистон» мафкураси буткул кўмилмас. Бунинг учун тублик ўзгариш керакдир. Бошқа миллатларга ҳам ўз эрклари билан ўз тупроқларида тинч яшамоқ ҳуқуқини эътироф қила оладурғон ҳукумат лозимдир. Бундай ҳукумат Юнонистонда ҳозир йўқдир. Шунинг учун ғалва ва жанжаллар бошқа шаклда бўлса ҳам — яна давом этгусидир». (Бу ерда ва бундан сўнгги парчалар имлоси ҳам ўз ҳолича қолдирилди. — Ред.).

Қуйидаги парчада айтилган фикрлар эса «Бўғозлар масаласи» шеъри руҳига ҳамоҳанг:

«Оврупо бойлари, Ғарб жаҳонгирлар Шарқ элларига чанг солган вақтларида «Маданият киргизамиз» деган шиорлар билан майдонга чиқарлар эди. Жаҳонгирлар қўлиға ўткан Шарқ ўлкаларининг ҳаммаси аслида шу баҳона билан қўлга киргизилган. Бизнинг Туркистон олинғонда ҳам шу баҳона ўртага ташланган эди. Бу даъвони Ғарб жаҳонгирлари ҳали ҳам жуда жиддият ва ихлос билан татбиқ қилиб туралар. «Мандат» билан идора этилган ўлкалар «маданият ташигувчи» бўлиб келган меҳмонларни қандай қилиб ҳайдашни билмайлар...»

ЧЎЛПОН БУТУН БОШЛИ МИЛЛАТНИНГ ўз ерида ўзгаларга қул бўлишининг бош сабаби — жоҳиллик эканини жуда эрта англаган. 1913-14 йиллардаёқ «юртнинг илмсизлиқ орқасида кетиб бораётқон йўли охири қандоқ қўрқинч эканини ортиқ чуқур» тушунган эди... Эрк, тараққиёт байроғи фақат илм-маърифат заминидагина собит тура олишини англаган шоир ўлкада ҳақиқий инқилоб, чин ихтилол бўлмаганининг сабабини ҳам, алданган халқнинг кўзини очадиган, уни охироқибатда Эрк йўлига олиб чиқувчи кучни ҳам фақат маърифатда деб билган. Шу боис халқнинг жоҳиллигини, уни нодонликда сақлашдан манфаатдор қора кучларни кўриб, таниб, фиғону фарёдлар қилган. «Койиш», «Эътироф», «Червон патта» каби шеърлар худди ана шу чўнг дарднинг аламли истеҳзо билан битилган меваларидир. Аслида бутун ҳасрат кўп нуқталарга жойланган бу шеърларнинг моҳиятини тўлароқ англаш учун аччиқ ҳақиқат очиқ тасвирланган мақолалардаги шоир фарёдига қулоқ тутайлик:

«Ўтканда бир хато, тузатиш қийин бир хато, янә тўғриси, зўр бир хиёнат...

Келажакда — охири йўқ бир қоронғилик...

Мана шундай бир ҳолда, мана шул нозик бир масала устида фикр айтмоқ, қалам юргизмоқ керак. Лекин бу оғир, ғоят даража оғир. Шундай бўлса-да, бир ўзбек боласи, бир ўзбек йигити бўлганлигим учун ўзимнинг овозимни, ўзимнинг юрагимдаги қайнаб турғон қайғу денгизининг тўлқинларини тўкишга, бу ишга ва бу ҳаёт-мамот масаласига совуқлик билан қараганларнинг юзларига урмоққа, чочмакка мажбурман.

Юрагида инсоф-виждони бўлганлар айтсинларким, ўлка турк дорилмуаллимини-да, бутун ўзбек халқига мактаб ва мактаб йўллари ва таълим йўллари кўрсатадурғон бу муборак муассасада бир таълим-тарбия мутахассиси, ҳеч бўлмаса, таълим-тарбиядан англайдурғон бир

ЎЗБЕК АДАБИЁТИ НАМУНАЛАРИ

киши борму? Бор десинлар, сўзимиз йўқ. Фақат виждонлари бўлса, бор деб айтмаслар... Йўқ, ҳеч нарса йўқ... Ўзбек халқи учун ёниш, куйиш деган нарса йўқ...»

Бир замонлар дунёга маданият улашган улуғ халқни шу кўйга солган ва ҳамон шу ишда давом этаётганларнинг башарасини шоир «Койиш» шеърида фош қилади. Қуйидаги парча эса, шеърда ҳангома тарзида тасвирланган бу воқеанинг бутун даҳшати ва барча нозик томонларини тушунишга имкон беради:

«Ўлкамизда мактаб ўқишларига бир қадар аҳамият берган бир мусулмон шаҳри бўлса, бу ҳам Хўжант экан... Хўжант мориф шўъбаси ўзи ҳаракат қилиб (8 ўрнига) 14 мактаб соқлар экан... Бу ҳаракатни бизнинг ўлка маориф комиссарлигимиз (ерлик халқ маорифи билан кўпда алоқаси йўқ кишилар) ўзбошчилик деб топиб, бунга койиш эълон қилғон... Бу муомала... оз-да бўлса ишламак истаган кишиларга «Ишлама, барибир, сени ишлатгани қўймаймиз!» демак эмасми?! Сўнгра масаланинг бу жиҳати ҳам бор: бу кун бизнинг ерлик халқнинг маорифи ўлум олдида: маориф ишида юрган ёшларимиз, муаллимларимиз қоринларини тўйғиза олмасдан маориф ишларидан чиқадилар. Уларни янгидан мактаб-маориф ишларига жалб этмак масаласи бизнинг учун ҳаёт-мамот масаласи бўлиб туродир... Бир нарсани англағон, тушунғон халқлар сира оёқ остида эзилдиларми? Саккиз мактаб ўрнига ўн тўрт, балки йигирма тўрт мактаб очиб, аҳднома билан эмас, ундан каттароғи билан иш кўриш натижасида ҳар бир қуллиқ занжирига оғир-оғир зарбалар туширилмасми?!».

Чўлпон бор овози билан огоҳлантирган, бонг урган бу ҳаёт-мамот масаласи биз учун ҳамон шундайлигича қолмоқда... Шунинг учун шоирнинг мана бу аччиқ, аламли фарёди ҳамон жавобсиз жаранггламоқда:

«Эй, халқнинг ёш кучлари билан ўйнашишни ҳунар қилғонлар!

Халқ болалари руҳсиз, халқ болалари ўликдай яшарлар!.. Сизнинг сиёсатингизда бир ўзгариш йўқ... Энди меним бу фарёдим бир фарёд бўлиб қолса, бир оз натижаси кўрилмаса, тонгла халқ олдида буюк масъулият сизнинг ва сизнинг устингиздадир.

Фарёд, фарёд халқ ила ўйнашганлардан!..»

Замира ЭШОНОВА

ҚАЛАНДАР

ИСТИҚЛОЛ

«Туркияга биз истиқлол берамиз».
КИРЗУН

Кирзун тўра истиқлолни тарқатадур бемалол,
Шунинг учун билмак керак: у қандоғи истиқлол!
У шундоқ бир истиқлолким, Туркияга берилмиш,
Уни олғон Туркияни кўрамизким, ҳур бўлмиш:
Пойтахти Истанбулға тўлуб олғон ангилиз,
Турк халқидан у ерларда на бир асар, на бир из.
Султонини қурчоқ қилиб ўлтурғизиб қўйғонлар,
Қанотини синдирғонлар, патларини юлғонлар;
Ҳар ҳаракат, қилиғига қоровуллар қўйғонлар;
Бир оз эркин тушунганнинг кўзларини ўйғонлар;
Бошларида ўйнаб турар «маданият» таёғи,
Энг муқаддас жойларида номаҳрамлар оёғи.
Ёт юнонни олқишлашиб турк устига солғонлар,
Қизларининг иффатини, номусини олғонлар.
Онатўли бошдан-оёқ куйдирилғон, талanғон,
Турк юртида турклар учун ҳеч бир нарса қолмағон.
Турк юртини туркдан сақлаш ангилизлар қўлида,
Пулимётлар, замбараклар истиқлолнинг йўлида...
Кирзун тўрам, биз биламиз у қандоғи истиқлол,
Олатурғон аҳмоқ бўлса, бера беринг бемалол!..
«Туркистон» газетаси,
1922 йил, 1 декабрь

БЎҒОЗЛАР МАСАЛАСИ

Ярим жиддий

Темир, чўян, пўлат, метин машиналар устидан
Бошқаларнинг тупроғига қўлларини узотқон,
Милтиғи йўқ, қиличи йўқ ожизларнинг кўксидан
Тилим-тилим яра очиб, ғазабини қўзғотқон,
Ҳой мусюлар, ҳой господин, ҳой лордлар, барунлар,
Парча-парча йиртилгуси сиз тузуғон қонунлар,
Ортиқ жуда йироқ эмас сизнинг учун сўнг кунлар!
Уёлмасдан бошқаларнинг «бўғози»га чанг солиб,
Ҳийла билан, макр билан эга бўлуб турубсиз.
Алжазиро, Арабистон, Эрон ва Ҳинд қўзғолиб,
«Ё истиқлол — ё ўлум!» деб чиқса нима қилурсиз?
Улуғ Ҳинднинг туб халқини икки динга ажратуб,
Бирни-бирга олкишлатиб, қонни сўруб келдингиз.
«Маданият» номи билан ҳар ётлиқни қилдингиз.
Чидаб келди бечоралар заҳар ичиб, қон ютуб.
«Адолат»нинг нурларини сочмоқ учун «албатта»,
Ҳар томонда олий ҳукм ҳайъатларни қурдингиз.
Ажиб «одил», ажиб «тўғри» қонунларни ҳар ерда,
Ҳар ўлкада «татбиқ» қилиб, маъсумларни қирдингиз...
Қалбингизда билим-урфон оловлари ёнадир:
Маданийсиз, ҳурматлиқсиз, сенсирамак бўлмас ҳеч;
Қўлингизда тўп, пулимёт, милтиқ, найза ва қилич!
Шунинг учун шарқлик бир оз қовоғини соладир...
Чаппасига дуо қилиб, сўкиб, қарғаб қоладир...
Фақат сизга қарғиш-дуо кор этмаски, қўрқсангиз,
Шунинг учун сиз бемалол «маданият» тарқатинг:
Шарқда оз-моз, қолғон-қутғон «ваҳшийлар»ни
йўқотинг,
Ота беринг, қира беринг, агар фурсат топсангиз!
Сақланингким, машинани англамасин шарқлилар,
Бу тилсимни сиз уларга кўрсатмакдан сақланинг.
Кўз солингким, милтиқ, тўпка ўрганмасун
«ваҳшийлар»,
Усеҳрни улар сира билмасинлар, кўз солинг.
Бир озгина қарамасдан, хабар топмай қолсангиз,
Эҳтимолким, у сеҳрлар, тилсимларни ўрганиб,
У шарқлилар, у «ваҳшийлар» сиздан бир оз...
жирканиб
«Кет!» демакга бошларлар-да, шунда
сизнинг ҳолингиз,
Бир оз оғир бўлуб қолур, бу яхшимас, албатта.
«Родик» деган ёзубдирким, «Шундай бўлса кўп катта
Тўполонлар кун ботишнинг ўзида ҳам бошланур,
Юмшоқ жойда ўлтурғонлар шупурилиб ташланур!»
Ҳой мусю, ҳой господин, ҳой маркиз, ҳой пан-барун,
«Бўғоз»лардан маҳкам бўғинг, шу иш
бўлмасдан бурун!..

«Туркистон» газетаси,
1922 йил, 5 октябрь

ЎПКАЛАШ

«Юнон газеталари Юнонистон ва Туркияга бир кўз билан қарамағонлари учун муттафиқлардан ўпкалаб ёзадирлар».
Радио хабари

Юнонлилар Онатўли тупроғида юрганда,
Улар учун муттафиқлар «жуда яхши» эдилар.
Энди келиб «камолчи»лар лунжларига урганда,
«Ёхшилар»нинг кўнглидаги ёмонликни билдилар.
«Дўст» деганнинг яхшиси бор, ёмони бор жаҳонда,
Фойдалидур дўст тутғонда афъолини саралаш;
Эсизларким, бу ҳақиқат кеч билинган Юнонда,
Йўқса сира бўлмас эди бу кунгидай ЎПКАЛАШ!..
«Туркистон» газетаси,
1922 йил, 14 октябрь

КОЙИШ

Муаллимлар билан ўз бошича аҳднома(договор) боғлоғони учун Хўжант маориф шўъбасига Наркомпрос томонидан койиш(порицание) эълон қилинди.
Хабар

Эй, хўжанлик, шўринг қурсун, бўйинг куйсун!
Билмайсанми: мусулмонлиқ аста-секин?
Ўлкамизнинг ҳар ерида ғафлат ривож,
Аҳли ислом ширин-ширин ухламоқда.
Дарди борлар изламайлар даво-илож,
Аҳли имон фақат савоб тўпламоқда...
Мактаб нима? Ўқуш нима? Ўйловчи йўқ,
Мактабларнинг борини ҳам ёпмоқдалар.
Билим-ҳунар сўзларини сўзловчи йўқ,
Ёш ва қари «худойим» деб ётмоқдалар.
Фақат Хўжант... хўжанликни худо урғон:
Мактаб сўзи унда кўпрақ айтиладир?
Наркомпрос планини бошқа қурғон,
Хўжант бўлса ўз йўлида иш қиладир.
Наркомпрос бир кичкина Хўжан учун
Саккиз мактаб очмоқликка рухсат берғон;
Осий Хўжан ул рухсатдан товлаб бўйун,
Мактабларни саккиз эмас, ўн тўрт қилғон!
Тағин бунинг иккитаси қиз мактаби...
Биродарлар, мусулмонлик қайда кетди?
Яна бўлса ҳовлиққонлар Хўжан каби,
Ул вақтда мусулмоннинг иши битди...
Хайрияткимки, бундай ёмон кишиларга
Наркомпрос ўз вақтида назар солғон.
Хўжандаги маорифчи кишиларга
Буйруқ билан қаттиғ «койиш» юборилғон...
Хўжанликнинг бу ишлари уят, ордир,
Наркомпрос койиса ҳам ҳаққи бордир...
«Туркистон» газетаси,
1922 йил, 29 октябрь

ЭЪТИРОФ

«Мен — сортимлар маорифи учун кўб ишласам-да, натижада сўкишгина эшитдим...»
ОСТРОУМОВ

Ҳа, тўрам, воқеъ, унутдик биз,
Дарҳақиқат, меҳбимиздурсиз.
Биз учун эрта-кеч демай ишлаб,
Бизни «руслаштириш»ни сиз бошлаб,
Роҳи ҳаққа этардингиз бизни,
Аршларга кўтардингиз бизни...
Биз бу кун, воқеъ, озиб йўлдан,
Бошқа йўлларни ихтиёр этдик.
Айрилиб рус ва ерли «ишкул»дан,
Бошқа мактабга эътибор этдик.
Дала эрмаски, бўлса кенг майдон;
Қани, «семинар»? Қани, «туземний газет»?
Қани, Саид Расул ва қози тўра?
Ҳамма сортия бўлди энди жадид,
Барча ишларни кўрдингиз пачава...
Яна сиз келдингиз, тўрам, энди,
Балки, йўлларсиз эски йўлларга?..
Бўйнимизға тотор, жадид минди,
Интилинг, жон тўрам, бир уларга!
Балки, «оқ подшо»га нома битиб,
Ушбу ҳолларни арз қилғойсиз?
Балки, «сорт» лафзини яна киритиб,
Бизга эқой қарз қилғойсиз?
Эй тўрам, пойингизга минг ҳасанот,
Ўтди амри ғурурингиз... ҳайҳот!..
«Туркистон» газетаси,
1922 йил, 20 октябрь

ХАДРАДА УЛОҚ

Сизга маълумки, Хадра тор бир жой,
Дала эрмаски, бўлса кенг майдон;
Топилур унда: ош, кабоб, нон-чой,
Ярашар унда бўлсангиз меҳмон.
От ўйун бор эди... Фақат йитди,
Тул бўлиб қолди эшаги, туяси;
Саҳна ҳам паст томон учуб кетди,
Жойи ҳам бўлди «эҳтиёж» уяси...
Кўчалар шунча торки, бир арава
Ўтса, ёнига бир эшак сиғмас;
Шундақа ердами улоқ, ол-ҳа,
Бу хабарни ақл сира олмас!
Йўқ, афандим, бу жуда тўғри хабар,
Мен ўзим, худди мен ўзим кўрдим;
Эчкини ўмгашиб келиб эрлар,
Чопқиллошғонда... мен қараб турдим!
Хадрада катта бир улоқ бўлди,
Эчкини хўп чўзишдилар акалар;
Фарқи шулким — улоқчилик қилди:
Мунда бизнинг ботур милитсиялар!..
Хўб ишондимки, бизнинг отларимиз
Юрт ва халқ хизматида қоим экан.
Қилич осқон ботир йигитларимиз
Эчки тортиш ишида доим экан.
Рост хабар: Хадрада улоқ бўлди,
Катта совринни ҳам шулар олди!..
«Туркистон» газетаси,
1922 йил, 27 октябрь

АЛАМЗАДАЛАР...

«Ўлукка йиғлаш манъ қилинсун»
Маҳкамаи шаърия қарори

Вой, бу қандай замон, бу қандай иш? —
Йиғламоқ энди йўқ бўлар эрмиш...
Бобом ўлғонда биз отам бошлиқ,
Тўнимиз устидан чизгиб белни,
Ушладик тол таёқни, кўз ёшлиқ,
Йиғладик... йиғлатиб бутун элни...
Бизни кўрганда ҳар киши дедиким:
«Баракалла, куйиб, ёниб йиғлар!»
Бизда лекин ғараз бўлак эдиким,
Муни ақли тўла киши англар!
Бобомиз ўлди, кетди... раҳматлик,
Ўзи ҳам кўб ёмон қариб эди-да...
Ўлиши бўлди бизга заҳматлик,
Бу маҳалла-кўйи ёмон эди-да!
Бўйнимиздан ботиб кетиб қарзга,
Ҳовли-жойларни балки сотқоймиз;
Сўнгра бор-йўғимизни сарф қилиб арзга,
Қозининг йўлларида ётқоймиз...
Вой бу қандай қарор, бу қандай иш?
Шу балоларми йўқ бўлар эмиш?..
«Туркистон» газетаси,
1922 йил, 22 октябрь

Нашрга тайёрловчи: З. ЭШОНОВА

СУТДАЙ ПОКИЗА

1990 ЙИЛ БОЛАЛАР ШЕЪРИЯТИ ҲАҚИДА МУЛОҲАЗАЛАР

ЎТГАН ЙИЛГИ РЎЗНОМАЮ ойномаларда эълон қилинган болаларга бағишланган шеърларни кузатиб, рости, қувонган эдим: ниҳоят, болалар адабиётига эътибор кучайибди! Бироқ шеърларни ўқиб, ҳафсалам пир бўлди. Уларнинг кўплиги эътибор кучайганидан эмас, сусайганидан далолат бергандай.

Шеър сарлавҳадан бошланади. Бу гап фақат тўғри маънога эмас, рамзий маънога ҳам эга.

Чиндан шундай шеърлар борки, сарлавҳасини яширсангиз, ҳатто тушунмайсиз ҳам. Ёки ғоясига жиддий зарар етади. Бу шоирнинг маҳоратидан, сарлавҳани ҳам ўз поэтик мақсадига хизмат қилдира олганидан далолат беради. Биргина мисол:

Мушт дўлайтиб
Чигиртка,
Дўқ урарди
Бургутга:
Сен боламни
Чўчитма,
Қўлимни кўп
Қичитма.

Шеърни ўқиб, унда шоир боласининг тинчи учун Бургутга ҳам мушт дўлайтирган Чигирткaнинг мардлиги, оналик меҳр-қудратини кўрсатган, деб ўйлайсиз. Шеър шу ҳолича, яъни сарлавҳасиз ёки масалан, «Она» деб номланса, бу фикрга эътироз қилиб бўлмасди. Бироқ шоир Анвар Обиджон уни «Панадан туриб», деб номлаган. Демак, шоирнинг мақсади Чигирткaнинг мард оналиги, мардоналигини кўрсатиш эмас, балки сохта ботирлигини фош этиш. Бу поэтик мақсадга эришишида сарлавҳа етакчи вазифани бажармоқда. Унинг таъсирида шеър қаҳрамони (Чигиртка) «қуён ботир» сифатида характерланиб, китобхонда киноявий муносабат уйғотади. Мана, биргина сарлавҳанинг аҳамияти.

Бироқ Д. Жаббор шеърни «Али—Вали» («Гулхан», 2-сон) деб номлаш билан бир мақсадга эриша олмаган. Сарлавҳанинг вазифаси фақат қаҳрамонлар номини билдириш бўлса, бундай сарлавҳанинг ҳожати йўқ, чунки бу хизматни шеърнинг биринчи сатри бажармоқда: «Али дер Валига:— Кел...».

Баъзи шеърлар маънавий қониқиш ҳосил қилиш, фикрлашга ундаш ўрнига кишида «Бу билан шоир нима демоқчи? Бу шеърдан мақсад нима?», каби саволлар уйғотади. Юнус Толиповнинг «Ҳеч нарса бўлгани йўқ» шеърида («Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 2 ноябрь сони) отасининг «Соат тўхтаб қолибди, текканмидинг?» деган саволига бола:

Ҳеч нарса бўлгани йўқ,
Қўлимдан тушди лекин
Ойнаси сингани йўқ —

деб жавоб беради. Савол қайдаю жавоб қайда. Бу шеър ўқувчининг онгига, қалбига ёҳуд ҳиссиётига нима беради? Маҳмуд Юнусовнинг «Меҳрибон қиз» шеърида («Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 21 декабрь сони) қизча онасига «бошингиздаги қировни эритай» дейди. Она эса «У қировмас, соч оқи» эканлигини айтади. Саккиз мисрадаги бор-йўқ гап шу. Сарлавҳадаги ишорага кўра, мақсад қизчанинг меҳрибонлигини ёки меҳрибон қизчани кўрсатиш. Бироқ шеърда бу йўқ.

БОЛАЛАРГА БАҒИШЛАНГАН кўплаб тўпламларнинг муаллифи Султон Жабборнинг «Даҳшат» шеъри («Ёш ленинчи», 15 сентябрь сони) кишида ғалати таассурот қолдиради:

Бармоғим тимдалар қиёқ,
Тирқирар қирмизи қоним
Эт ачир, дилим тум-сиё,
Оғриган жойдадир жоним.
Ўйланмай узилган япроқ
Азобин чекади дарахт.
Зўр гуноҳ қушга тош
отмоқ,
Ўлдирмоқ ваҳшийлик,
даҳшат.

Бир-бирига мантиқан боғланмаган сатрлардан таркиб топган бу шеър билан шоир қушларга тош отма, уларни ўлдирма, деган панд-насиҳатни болага уқтирмоқчими? Бу гапни айтиш учун шеър ёзиш шартмикан?

Одил Абдураҳмоннинг «Анор» шеъри («Гулхан», 5-сон) анорнинг ҳаммага маълум сифатлари ҳақида яна бир бор ахборот беради:

Анорман, қизил юзим,
Юмалоқман мен ўзим.

Анор ҳақида ажойиб шеърлар яратилган. Мисол излаб Увайсий замонига бориб юрмай, биз билан ҳамнафас яшаётган шоир сатрларини эслайлик:

Ернинг қонга бўялган
Муштисан, анор.
(Шавкат Раҳмон)

Анор ҳақида бундай жозиб мисралар битилган бир пайтда, унинг қизиллигию думалоқлигини қофияга солишнинг нима ҳожати бор? Ё болаларга бўлаверадими? Йўқ! Болалар шеърияти ҳам назарий жиҳатдан катталар шеърияти билан бир хил. Фарқ фақат ифодада, унинг болалар онги ва савиясига мос ва хос тарзда бўлишидадир. Бироқ, афсуски, ё эътибор, ё иқтидорнинг пастлиги оқибатида берилган шеърлар болалар адабиётида сероб. Ў. Бердиёровнинг «Ҳавас», Н. Раҳмонованинг «Суюнчи», Ю. Толиповнинг «Бу ҳам одоб», М. Бобоқуловнинг «Натижа», М. Авазовнинг «Тут», Қ. Бердиёровнинг «Ўроқ», «Уруғ», Н. Ориповнинг «Кетмон», Ў. Қўлдошевнинг «Қуролга жой йўқ», Ж. Қурашевнинг «Ном олмаган кўчат йўқ» каби шеърлари шулар жумласидан. Қандайдир бир нарса-ҳодиса, воқеанинг қуруқ ҳиссиз суратидан иборат бундай тизмалар О. Шарафиддинов таъбири билан айтганда, «қайд қилувчи поэзия»дир. Ҳолбуки, поэзиянинг қайд эмас, кашф қилиши кераклиги алмисоқдан қолган ҳақиқат.

Фарид Усмоннинг «Табиат ва инсон» шеъри («Ленин учқуни», 15 сентябрь сони) бугуннинг долзарб муаммоларидан бири — табиат ва инсон муносабатлари ҳақида. Шоир болаларга табиатни асраб, авайлаш керак деган эзгу гапни айтмоқчи. Бироқ гап фикрнинг ҳақиқий бадиий асар бўлиши учун уни қай тарзда айтилишига боғлиқ. Шу жиҳатдан қараганда мазкур шеър ифодаси жуда жўн ва ҳиссиз. У диалог усулига қурилган. Маълумки, бу усул персонажларнинг қалб драмаси, руҳий оламини эмоционал таъсирчан акс эттиришда шоирга жуда қўл келади. Бироқ, Ф. Усмон бу усулдан муваффақиятли фойдалана билмаган.

Сўзамолликда Д. Жабборнинг «Али-Вли» шеъри ҳам қолишмайди. Шоир «қўчқор-қўчқор» ўйнаган дўстларининг бошига «икки кичик пушкача» бўртиб чиққанини айтиб, ўқувчини кулдирмоқчи бўлади. Бироқ у «атлас» дейиш учун гапни ипак қуртидан бошлаган одамдай ўйинга тайёргарлик бошланиши, ўйиннинг бориш «тарихи»ни эринмай тавсифлайди. Ўн олти мисрали шеърнинг ўн мисраси икки дўстнинг «уч калла» уришгани тўғрисида «қимматли» хабар беради, холос. Тўғри, болалар шеъриятида ҳар бир нарсани аниқ-тиниқ, тушунарли тасвирлаш керак. Лекин чайнаб бериш керак эмас-ку, Яхши маънодаги сўзга хасислик, фан тили билан айтганда лаконизм бу шеъриятнинг ҳам бадиийлигини таъминлайдиган омиллардан. Афсуски, сўзамоллик ва тавсифийлик бу шеъриятнинг сурункали касалликларидан бирига айланиб қолган. Бу қусур 1990 йилги анчагина шеърларга ҳам хос

Юмор — болалар адабиётининг энг қулай, таъсирчан бадиий воситаларидан бири. Ҳақиқий юмор болани чин дилдан яйратиб кулдириш билан бирга шеър ғоясини унинг онгига, қалбига осонгина сингдиришга хизмат қилади. Бироқ баъзи шоирлар замбарак билан қуён овлаган овчидай юморнинг катта бадиий кучини қуруқ кулгига сарфлайдилар.

О. Эгамбердиевнинг «Эҳтиёт қисм» шеърида (Ғунча», 4-сон) шу ҳолни кўрамиз. Мушук расмини чизган Насимдан дўсти «Ие, оёғи бештами?» деб сўраса, у шундай жавоб беради:

Ахир биттаси
Эҳтиёт қисм.

Ана, сизга юмор! Хўш бу ўқувчига қандай таъсир қилди, деб ўйлайсиз? У бола маънавий дунёсини қандай ҳаётий фикр билан бойитмоқда? Энди Д. Шокировнинг шеърини ўқийлик:

Тўлқин ака соатнинг
Қулоғини бураркан,
Ҳайрон бўлди Козимжон
Буни кўриб тураркан:
Катталарнинг ҳам, қизиқ,
Ўйинчоғи бўларкан.

Шеър «Қизиқ» деб аталада. Қизиқ, нимаси қизиқ экан бу шеърнинг? Уни ўқиб, нимадан кулсак экан? Шу билан болаларни кулдираман деб ўйлаган шоирнинг соддалигиданми?

Маълумки, болалар табиатан шўх, қизиқарли ва кулгили воқеаларга ўч бўлади. Бироқ уларнинг бу хусусиятини суиистеъмол қилиб, олди-қочди гапларни ҳам юмористик шеър тариқасида тақдим этиш ярамайди. Шу ўринда поляк болалар шоири Ян Бжехванинг сўзларини келтириш ўринли: «Юмор — болаларга аталган шеърнинг хамиртуриши бўлмоғи шарт. Бир оз юмор, пича ўгит ва фалсафа билан йўғрилган қисқа вазнли, ўт чақнаган қофиялар асосида битилган шеър ўқувчи хотирасида узоқ сақланиб қолади». Бироқ болалар шеъриятида ана шу «пича ўгит ва фалсафа»дан маҳрум бўлган қуруқ, енгил-елпи юморлар М. Раззоқнинг «Бармоқча», Г. Тоғаеванинг «Қийин савол», Р. Эгамнинг «Она тили дарсида», Ў. Бердиёровнинг «Ширинлигим боиси», Т. Парпиевнинг «Қараб турмай», Я. Давроновнинг «Кўзойнак», Т. Раҳимованинг «Мўътабар», М. Мухторованинг «Жавоб» шеърларида учрайди.

Болаларнинг таниқли адиби, Ўзбекистон халқ шоири Қуддус Муҳаммадий

БОЛАЛАР АДАБИЁТИНИНГ билимдони Пирмат Шермуҳамедов бир мақоласида болаларга она сутидек покиза асарлар ёзиш лозимлигини айтган эди. Мен ҳам шу фикрга қўшилиб, болалар шеъриятини сутдек покиза бўлишини орзу қиламан. Бироқ бу мақоладан болалар шеърияти фақат саёз асарлардан иборат экан-да, деган фикр чиқмаслиги керак. Аслида бу йилги хирмонда мағзи тўқ ғоявий бадиий пишиқ, кичикларнинг катта маънавий мулки дейишга лойиқ шеърлар ҳам анчагина. Булар: «Жиш бола», «Бўйнига олди» (А. Обиджон), «Камбағаллик қурсин», «Хакка хола», «Шаҳарлик ота» (М. Раҳмон), «Боболар ва момолар» (С. Барноев), «Ёлғизлик» (Қ. Ўтаев), «Командир», «Ҳаммага тегишли ўгит» (Ҳ. Имонбердиев), «Суҳбат» (Н. Абдуллаева), «Иншодан кўчирмалар» (А. Акбар), «Аразлабди» (С. Жаббор), «Жим турай қандоқ» (Р. Толиб), «Довюраклар» (М. Қодиров), «Тўтиқуш» (Р. Назар), «Навоий ҳайкали қошида» (А. Жўраев), «Ҳашарда» (Ҳ. Муродов) сингари шеърлар.

...Мақолани ёза бошлагаnимда олти яшар жияним келиб қолди: «Тоға, шеър айтиб берайми?» «Ҳа, айтчи»

Бўри раҳбар — лафзи йўқ,
Неча йилки, сабзи йўқ.
Фақат гўштни ўйлайди.
Сабзи эксак қўймайди.
Кўрмасангиз бир чора
Бўлиб қолдик овора.

Бу шоир Тўроб Ниёзнинг «Шикоят» эртагидаги («Ленин учқуни», 30 октябрь сони) «Қуёнларнинг шикояти» эди. Шунда ҳақиқий шеърлар аллақачон ўз эгаларини, эгалари эса уларни топиб олганини сездим, беихтиёр севиндим.

Дилшод РАЖАБОВ,
Низомий номидаги ТошДПИ аспиранти

Мирзо КЕНЖАБЕК

ЎТМИШ МАНЗАРАСИ

Бу кун туркий бўлишликдан хижолат ҳаддан ошгандир,
Тепамда чун зулм-ғорат, ҳақорат ҳаддан ошгандир.
Адолат инграгай унсиз, бошимда режали қирғин,
Разолат, фитнаю туҳмат, асорат ҳаддан ошгандир.
Қатлга ёзма буйруқ йўқ, муайян юз, аниқ зот йўқ,
Бу элни қир, дея зимдан ишорат ҳаддан ошгандир.
Ичим тўлғун заҳар-заққум, малолатдан қасос унгай,
Чекидан қон босим ошган, ҳарорат ҳаддан ошгандир.
Кимики бўлса босқинчи, нуфузли қаҳрамон дерлар.
Кимики бўлса эркпарвар, маломат ҳаддан ошгандир.
Қамоқда ётгани қанча, ақлдан озгани қанча,
Жаҳон тарихда қай кун бу ҳолат ҳаддан ошгандир?!
Гўдаклар бенажот ўлгай, заҳарсиз сув, зироат йўқ,
Мусибат, қатл ила офат, ҳалокат ҳаддан ошгандир.
Ва ҳарбий мардикор нобуд, қатор тобут келар қайтиб,
Шаҳидзор бўлди Туркистон, сиёсат ҳаддан ошгандир.
Қани Инжил? Қани Таврот? Нечун роҳиб, руҳоний жим?!
Ки ҳар зум йиғлагай Қуръон, қироат ҳаддан ошгандир.
Ҳақиқат, мажлису сайлов тузум тўқмоғи остинда,
Жаҳонда не қабоҳат бор, ниҳоят ҳаддан ошгандир.
Худонинг исмига лойиқ қоғоз ёлғонга ўрганди,
Сўзим халқимга етмайди, назорат ҳаддан ошгандир.
Чиранган барча арбобнинг жилови ёт улусларда,
Мутелар, умри «қуллуқ»дан иборат, ҳаддан ошгандир.
Ғанилар юртини сотган, амалдор миллатин сотган,
Қадим савдо қолиб, бундоқ «тижорат» ҳаддан ошгандир.
Чидаб, халқим, жасур бўлгин, кўтар бошингни, тарихда
Асорат ҳаддан ошганда жасорат ҳаддан ошгандир!

ЮТҚИЗИҚ

Йўлдош Эшбекка

Қайтманг, қора халқим, пиёдаларим!
Ҳали мадад кутманг кажрав фарзиндан.
Руҳим! Сен омон бўл!
Шоҳга қарама!
Шоҳ буткул бехабар менинг тарзимдан!

Қора пиёдалар!
Борми омадим?
Кетдик! Рақиб томон сафар қилдим мен.

Дафъатан... Аламга чидай олмадим
Ва Йўлдош Эшбекни хафа қилдим мен.
Сенга нима бўлди,
Кажрафтор фарзин?!
Филим ўлди менинг, отим ёт бўлди.
Энди кимга сўйлай ҳолатим, арзим,
Қора шоҳим яна... мот бўлди.
Қоралар! Ҳамиша ҳолингиз тангдир.
Бу не қонуният? Не сир-синоат?!
Ахир, майдон узра сафингиз тенгдир,
Наҳот, қораларга мағлублик қисмат?!
Нечун шоҳ дейдилар ўзи бу тошни?
Мустақил йўли йўқ катак устида!
Бу қуруқ, ҳуқуқсиз митти ёғочни
Юз марта алмаштир — наф йўқ дастидан!
Сўкдим рақибимни, шоирни, дўстни,
Ўзимнинг жонимга жафо қилдим мен.
Оқларнинг сафида енггани учун
Сафдош пиёдани хафа қилдим мен.
Ўртоқ Йўлдош Эшбек!
Бунча кеккайманг!
Бунча юрагимни этманг поралар.
Мен шундай бир санъат топаман, унда

Қоралар енгади,
Фақат қоралар!..

АЗИЗЛАРИМ

Менинг чўккан кўнглимни сиз тоғлар қилинг,
Шараф топинг, димоғимни чоғлар қилинг.
Ташландиқ юрт меҳнатига юз бурсангиз,
Менинг поймол руҳимни ҳам боғлар қилинг.
Юлқинаман, кишанларим узилгайдир,
Узолмасам, қасосимни туғлар қилинг!
Истибдоднинг тошларидан кўнглим синди,
Юрагимнинг синиғидан тиғлар қилинг.
Зулм ўтида бағрим кабоб этсангиз гар,
Вафосизлар кипригидан сихлар қилинг.

Биз телбарсак, беморлансак эл дардидан,
Синманг, эл-юрт хизматини, соғлар, қилинг.

Халқим — онам! Кўнингизга ярамаса,
Қарғаб-қарғаб, болангизни оқлар қилинг!..

БЕРКИНИШ

Мени ҳам соғинган бирон зот борми?
Дунёда ҳижрондек истибдод борми?
Гул, сизиб юзингдан умрим ўтормиְ?—
Тиниқ кўз ёшингга беркингим келди.
Гуноҳкор бандаман... Бир суйганим бор.

Олов ичиб, қачон бир тўйганим бор?
Булутсоч сулув ёр! Ҳар ён ғаним бор!
Ҳавойи сочингга беркингим келди.
Учаман, юксакроқ чорлар самолар,
Тубанга тортолмас мени иғволар.
Ғаюр ғийбатчилар, шум бенаволар!
Бас! Само тўшига беркингим келди.
Ерда на зўрим бор менинг, на зарим.
Қуллик не? Зулм не? Узлатим, қаҳрим —

Оҳанг иморати — Қуръони карим,
Шаффоф оғушингга беркингим келди.
Дўстлардан юз бурдим, эркдан беркиндим,

Чангидим, тилсимот сочига индим,
Ёмон парчаландим, мен ёмон синдим —

Бир шафиқ очунга беркингим келди.
Сиз мени на шовқин-ғавғодан изланг,
На исён, на шеър, на дунёдан изланг.
Ёронлар! Мирзони Мирзодан изланг,
Ўзимнинг ичимга беркингим келди.

БИЛМАСМАН

Умид унармикин, оллоҳ, билмасман,
Ситам синармикин, оллоҳ, билмасман.
Лаҳзада юз аср умрин яшадим,
Ҳаёт ҳунармикин, оллоҳ, билмасман.
Қоронғулик куйиб тутқун жонимда,
Жунун жўнармикин, оллоҳ, билмасман.
Юрсам, оёғимнинг жабрларига
Йўллар кўнармикин, оллоҳ, билмасман;
Турсам, мазлумларнинг кўз қарошидан
Зулмат ёнармикин, оллоҳ, билмасман.
Ўз додим додларни эшиттирмас ҳеч,
Додхоҳ синармикин, оллоҳ, билмасман.

Салтанат аҳлининг кўнглида абад
Тунлар тунармикин, оллоҳ, билмасман.
Исёнимдан тавба қилмасман илло,
Қоним қонармикин, оллоҳ, билмасман!
Танам дарахтига учқур, мададкор
Руҳлар қўнармикин, оллоҳ, билмасман.
Менинг ҳам кўзимга бирон зум сокин
Уйқу инармикин, оллоҳ, билмасман...
Тағин ўлмасимдан бунча иғволар,
Ўлсам, тинармикин, оллоҳ, билмасман!..

ЭЪТИРОФ

ЎЗБЕГИМ ОЛДИДА ТАЪЗИМДАМАН

ЗАМОНАМИЗ БЕСАРАМЖОН, одамлар беҳаловат бўлиб қолди. Кунда-кунаро қандайдир кўнгилсиз воқеадан хабар топасан киши. Буни қарангки, инсон боласи шунақа шароитга ҳам кўникиб қоларкан. Ахир, кўникмай илож қанча?! Ҳаёт тўхтамай давом этмоқда. Ер курраси тиним билмай айланиб турибди...

Яратганнинг ўзига минг қатла шукрларким, Ўзбекистондек кўптилли жумҳуриятда иқтисодий, маънавий вазият Иттифоқнинг бошқа талай ўлка ва вилоятларидагига нисбатан анча барқарор. Одамлар орасидан диёнат, имону инсоф унчалик кўтарилиб кетмаган. Илоё, бундан буён ҳам кўз тегмасин, ғаламисларнинг кўзи кўр, қулоғи кар бўлсин! Бундай ҳаётдан нолиган киши, назаримда, инсофдан чиққандек туюлади.

Шулар ҳақида фикрлар эканман, хаёлимда бундан салкам эллик йил муқаддам мен мансуб бўлган қримтатар халқи минг бир ҳақсизлик билан ўз она юртидан бадарға қилингани, мол юкланадиган вагонларда озиқ-овқатсиз, кийимбоши юпун ҳолда бир ойга яқин йўл бостириб, бегона юртларга келтирилгани кўз олдимда бир-бир гавдаланади. Ўша сталинча қатағон йилларида Урал ўрмонларида, Қозоғистоннинг жазирама чўлларида, Мари овулларида неча минглаб ватандошларим, бири гўдаклигида, бири кексалик ёшида ҳаётдан кўз юмганлиги ҳақида ўйласам, ҳануз қалбим ларзага келиб, юрагимдан қон сирққандай бўлади. Бунга янги манзилларга етиб келгунча эшелонларда жон берганларни, қайсидир бекатларда бир бурда нон, бир қултум сув топиш мақсадида поезддан тушиб, қолиб кетган кўйи оиласи дийдорини кўрмай нобуд бўлган ёки бедарак йўқолганларни ҳам қўшинг-а!..

Ҳайриятки, Ватанидан жудо бўлган ҳамюртларимнинг асосий қисми Ўрта Осиё жумҳуриятларига, шу жумладан, халқининг бағри даласидай кенг, кўнгли пахтасидай оқ ва юмшоқ Ўзбекистон деган бир сахий ва саҳоватли юртга келтирилган экан. Ўзи меҳнатсевар, бироқ ўша пайтларда мурувватга, бир оғиз илиқ сўзга зор қримтатарлар маҳаллий халқ билан тез орада ўзаро тил топишиб дўст-ёр, биродар бўлиб кетишди. Табиатан меҳмондўст, сахийқалб ўзбек халқи биз жабрдийда мусофирларга, иссиқ ўрнидан, мол-мулкидан ажралганларга қўлидан келганича (уруш ҳали давом этаётган ўша йилларда жумҳурият туб аҳолисининг аҳволи ҳам айтарли даражада эмас эди) ёрдам кўрсатди, уйида бир ҳовуч дони бўлса, ярмини бизга берди, етим-есирларнинг бошини силади. Хуллас, ҳимматини аямади.

Албатта, дини бир, тили яқин, анъаналари бир-бириникига ўхшаганлиги қримтатар халқининг дил азобларини, қатағон йиллар уқубатларини бирмунча унуттиришга сабаб бўлди. Улар ўзбеклар билан бирга масжидларга бордилар, фарзандларининг урушда тезроқ ғалаба қозониб, уйларига соғ-саломат қайтиб келишлари учун дуога қўл очиб, Алло Таолога илтижо қилдилар. Бундан туб аҳолининг қримтатарларга ишонч-ихлоси янада ортди. Дастлабки йиллар қишлоқда бирор кишининг боши оғриб қолса ё фарзанди ҳолсизланса, бувимнинг олдига келиб, Қуръон очдириб, дам солдирганларини кўп кўрганман. Ҳамқишлоқларимиз бувимни, у туфайли оиламиз аъзоларини беҳад ҳурмат қилишар, ҳар бир ишда бизга кўмак беришар, йўл-йўриқ кўрсатишарди. Бу ҳоллар отамдан тортиб уч яшар укамгача ҳаммамизнинг кўнглимизни кўтарар, яшаш учун курашишга ундар, шу билан бир қаторда, она-Ватанга тез кунларда қайтиб боришга бўлган ишончимизни оширар эди.

БИР ВОҚЕА СИРА ЭСИМДАН ЧИҚМАЙДИ. Оиламизнинг кенжаси — уч яшар укам кўчиб келганимизга ҳали ҳафта ҳам бўлмай, бир куни қўлида тандирдан ҳозиргина узилган иккита нон кўтарган ҳолда қувонч билан уйга кириб келди. Ҳовлида аллақандай юмуш билан банд бўлиб юрган дадам укамнинг қўлидаги нонларни кўриб, хавотир аралаш шоша-пиша сўради:

— Ҳой, бола, нонларни қаердан олдинг?

Укам бурро-бурро жавоб берди:

— Жума холамникига чиққан эдим. Тандирдан нон узаётган эканлар. «Ол, уйларингга олиб бор», дедилар. Саватдан битта нон олган эдим, «Жуфт қилиб ол», деб иккинчисини ўзлари бердилар.

Кейин билсак, укам шу бир ҳафта мобайнида маҳалладаги тенгқурлари билан танишишга улгуриб, Жума холанинг невралари билан дўстлашган, ўзбекчани бинойидек ўрганиб олган экан.

Афсуски, укам ва бир синглим, шунингдек, биз билан Мешан қишлоғига баравар кўчириб келтирилган яна бир оиланинг тўрт аъзоси бирортаси қолмай, оламдан кўз юмишди. Маҳалла аҳли бандаликни бажо келтирганларни дафн этишда, таъзия расм-русумларни бажаришда бизга мудом ҳамдард, кўмакдош бўлишди.

Тўғри, дастлабки пайтларда қримтатарларнинг янги маконларга, нотаниш табиий шароитга мослашиб кетишлари анча қийин бўлди. Ҳар ҳолда, Қора денгиз соҳилларидаги иқлим бу ердагидан анча фарқли эди. Бунинг устига очлик, қимматчилик, сариқ ва безгак касалликларининг хуружи кўп нимжон норасидаларни, бемажол кексаларни ёруғ дунёдан олиб кетди.

Бундай воқеалар киши хотирасида бир умрга муҳрланиб қолиши табиий, албатта. Айниқса, болалик чоғларингдан кўрган-кечирганларингни узоқ вақт эслаб юраркансан киши.

...1944 йилнинг ёзи. Қримтатарлар юкланган вагонлар катта-катта станцияларда тўхтаб, одамларни вокзалга туширишади, бу ердан эса, араваларда, баъзан машиналарда янги масканларга олиб кетишади. Бизларни — бир қишлоқдан кўчирилган ва битта вагонда келтирилган ҳамқишлоқларни Наманган вилоятининг Чортоқ темир йўл станциясида туширишди. Ҳамма ололган ва бир ойлик йўлдан кейин ёнида қолган бор-бисотини бўхчаларга тугиб, вокзал олдидаги майдонга жам бўлди. Атрофда дарҳол одамлар тўпланди. Бизлар уларга, улар бизларга жовдирашиб қараб турган пайтимизда, икки оиладан бўлиб бир аравага жойлашишимизни айтишди. Бизлар баланд икки ғилдиракли аравага (кейин билсам, «Ўзбек арава», «Қўқон арава» дейиларкан) чиқиб жойлашдик. Бизни илк бор таажжублантирган нарса шу бўлдики, аравакаш аравага чиқмай, отга минди. Биз ўз юртимизда бундай одатни кўрмаганлигимиз боис бир-биримизга ажабланиш билан, зимдан қараб олдик. Болалар эса, пиқирлаб кулиб юборишди. Дадам қовоғини уйиб, ҳаммамизни тартибга чақирди.

Арава ўртаси дўнг, икки чети ариқ бўлиб қолган тупроқ йўлдан бир маромда борар экан, аравакаш ҳар замон-ҳар замонда орқасига қайрилиб алланималар деб ғудраниб қўярди. Бир маҳал дадам бизнинг диққатимизни ўзига жалб қилиб, паст овозда гапириб қолди:

— Аравакашнинг сўзларига қараганда, бу ер мусулмонлар юртига ўхшайди. Сўзларининг кўпи бизларникидек. «Гитлер, лаънати» деди. Чамамда, бизларнинг ҳолимизга ачиниб, фашистларни сўкаяпти...

Дадамнинг башоратлари рост бўлиб чиқди. Биз кўп ўтмай қишлоқ аҳлига эл бўлиб кетдик. Булут опа соғиб ичиш учун бизга эчкисини берди. Қишлоқ отахонлари Абдулла, Сулаймон, Олимбой, Турдиқул бувадек мўътабар кишилар бизларни фарзандларидек тарбия қила бошлашди. Биз улардан янги юртда ҳаёт сабоқларини ўрганишга киришдик...

Орадан, мана, ярим аср ўтиб бораяпти. Бу давр тарих учун унчалик катта муддат бўлмаса-да, бизларга — янги юртда улғайган мен ва мен каби қримтатар авлодига, уларнинг фарзандларига ҳам изтироб, ҳам эзгулик, ҳам умид келтирган давр бўлгани ҳеч кимга сир эмас.

Менинг тенгқурларим Ўзбекистон тупроғига қадам қўйганларида ё саводини уйда чиқарган, ёки ҳали «Алифбо»ни қўлига олмаган ёш болалар эди. Нафсиламбрини айтганда, устингиздан ўқлар визиллаб, атрофингизда дамодам бомбалар портлаб, иморатлар ёниб турган, қишлоқ ва шаҳарларимиз гоҳ душман қўлига, гоҳ ўзимизникилар қўлига ўтаётган вазиятда мактаб, ўқиш ҳақида хаёл қилишнинг ўзи ҳам ножоиз эди.

Бир куни янги ўртоқларим билан мол боқиб юрганимда, энг яқин дўстим Султонмаҳмуд Мамадалиев сўраб қолди:

— Мактабга олиб борсам, мен билан бирга ўқийсанми?

Бу саволни эшитиб, суюнганимдан кўзларим чақнаб кетди.

— Албатта, ўқийман!.. — дедим қатъият билан.

Кечқурун бу гапни уйимиздагиларга билдирганимда, энг аввало, бувим қувватладилар. Бироқ, ҳарф таниганим билан ҳали мактаб партасида бирор кун ҳам ёлчитиб ўтирмаган, ёши энди 10-11 га борган мен болакайни нечанчи синфга олишарди дейсиз?

Султонмаҳмуд 3-синфда ўқир экан. Ўша синфга минг истиҳола, ийманиш билан кириб бордим. Қўнғироқ чалиниб, ўқитувчи синфга киргунча юрагим хижолатдан тарс ёрилиб кетай деди. Ҳайрият, ўртоғим аҳволимни тушунди. Ўқитувчига мени таништириб, иккаламиз дўст эканлигимизни айтди. Муаллим мени тахтага чиқариб, бир неча ҳарф ёздириб кўрди. Шубҳасиз, мен ўзбекча ҳарфларни билмаганимдан ўзимни ноқулай ҳис этдим.

Шунда у киши менга тасалли бериб:

— Ҳечқиси йўқ, Зокир барча ҳарфларни тез кунда ўрганиб олади, шундайми, болалар, — деди синфга қараб. Ҳамма бирдан «албатта!» дея тасдиқлади.

Мен ўзимни ўша куни хижолатдан қутқазган, кейинчалик менга ўз укасидек таълим-тарбия берган, бироқ оламдан эрта кетган биринчи ўқитувчим Абдувоид Отахоновни умримнинг охиригача унутмайман. Бугунги кунда қўлимда қалам билан халқимга озми-кўпми хизмат қилаётган бўлсам, бунда биринчи муаллимим, устозим Абдувоид аканинг улкан ҳиссаси бор деб ҳисоблайман. Кейинчалик ўқишда, илм олишда, касб танлаш ва ижодий маҳорат эгаллаш бобида, менга мадад бўлган яна қатор устозларим олдида қўлим кўксимда, бошим ерга теккунча таъзимдаман.

ДАРВОҚЕ, БИЗЛАР, менинг кўпгина тенгқурларим ўзбек мактабларида ўқидик, ўзбек халқи анъаналари руҳида тарбия топдик. Қадимий шарқ халқларидан бири бўлган ўзбек халқи тарихи ва маданияти билан ошно бўлдик. Кейинчалик ҳам кўпчилигимиз

олий ўқув юртларида ўзбек тилида ўқидик, ҳунар эгаси бўлдик. Меҳнат фаолиятимизни ҳам ўзбек жамоаларида бошладик. Бу гапларни таъкидлашимдан мақсад шуки, бизлар, баъзи бировлар ўйлаганларидек, саводсиз қолганимиз йўқ. Аксинча, ўзбек тилида бемалол ёзиб-ўқий олганлигимиз туфайли 1957 йилда Ўзбекистонда қримтатарча газета чиқа бошлагач, она тилимизни ўрганишимиз ва ўз забонимизда адабий машқларга қўл уришимиз анча осон кўчган. Шундай қилиб, кўпгина қримтатар ёш қалам соҳиблари ҳам ўзбек тилида ҳамда она тилларида асарлар ярата бошладилар. Ҳозир жумҳуриятда Айдер Осман, Исо Абдураман, Аблязиз Велиев, Шерян Алиев, Урие Эдемова, Билял Мамбет, Сафтер Нагаев, Венера Ибраимова, марҳум Мамбет Аблялимов ва яна бошқа қатор ижодкорларни ҳар икки халқ адабиёт шайдолари яхши билишади. Улар ўз асарларини икки тилда яратиб, кўпчиликнинг эътиборига тушганлар. Бундан ташқари, икки тилда қалам тебратувчи бу ижодкорлар ўзбек китобхонларини қримтатар ва бошқа халқларнинг адабиётлари билан, қримтатар китобхонларини эса, ўзбек адабиёти дурдоналари билан мунтазам таништириб бормоқдалар.

Икки халқ — ўзбеклар билан қримтатарлар ана шундай тинч-тотув, оға-ини, ёру биродар бўлиб яшаб келди. Улардан ҳеч бирининг маъракаси бир-бирининг ташрифисиз ўтмайди. Ўнлаб қримтатарлар узоқ йиллар ўзбек жамоаларида ишбоши, ташаббускор ёрдамчилар бўлиб келишаётгани ҳам кўпчиликка аён. Бу ҳолат бизларнинг қалбимизда ҳақиқий фахрланиш ҳиссини тўлқинлантиради.

Энди давр, замона ўзгара бошлади. Ярим асрдан бери Ватандан жудолик дардини чеккан, ўттиз беш йилдан буён бу йўлда тинмай кураш олиб бораётган қримтатарларнинг ҳам кўкракларига шамол тега бошлади. Ошкоралик ва демократия туфайли бу ситамгар халқнинг ярим асрлик жудоликдан сўнг Ватанига қайтиш йўлидаги баъзи тўсиқлар олиб ташланяпти. Ҳозиргача 100 мингдан ортиқ киши ўз Ватанида қайтадан ҳаёт қурмоқда. Лекин бу қайтиш, янги ҳаёт қуриш қримтатар халқига жуда қимматга тушмоқда. Қримдаги маҳаллий партия ва совет ташкилотлари туб халқнинг аждодлари Ватанига, ўзининг ҳақиқий Ватанига қайтишларига, қатағон қилинган бу халқнинг ҳақ-ҳуқуқларини тезда тиклаш тўғрисида СССР халқ депутатлари съездида декларация қабул қилинганига, халқни қайтариш бўйича ҳукумат комиссияси тузилиб, Давлат программаси эълон қилинганига қарамай, ишни пайсалга солмоқдалар.

Баъзан ошна-оғайнилар билан учрашганимизда:

— Ҳа, Зокиржон, Қримга кетадиган бўпсизлар-да! — дейишса, қалбимда ҳам қувонч, ҳам қандайдир ғашлик пайдо бўлади. Қувонганимнинг боиси — халқимнинг йиллар давомида олиб борган оқилона курашининг натижаси кўринаяпти. Ахир, ҳар бир одамнинг она-ватани бор, у қандай бўлганда ҳам ўз юрти. Ғашлигим сабаби шуки, шунча йил бирга яшаган, елкама-елка туриб меҳнат қилган биродарлардан, устоз-шогирдлардан, қадрдонлашиб кетган оғайнилардан масофа нуқтаи назаридан узоқлашамиз.

— Майли, ҳечқиси йўқ, — дея таскин беришади улар яна менинг маъюс тортганимни кўриб, — кўнгил яқин бўлса бас. Нима, Қрим қочиб кетибдими?! Нари борса, 3-4 соатлик йўл экан. Муҳими, бир-биримизни унутмасак, борди-келдини узмасак, бўлгани. Эллик йилда эл янгиланади, бегона эл бўлади, деган гап бор. Бизлар бир-бирларимиз билан, эл-элат бўлиб кетганмиз. Сизни ҳеч ким, ҳеч қачон миллатингизни атаган эмас, ажратган эмас!

ХУДДИ ШУНДАЙ! Ҳеч ким бизларга «сен қримтатарсан» деб юзимизга тик боққан эмас. Биз ҳам ўзбек халқининг удумларини, анъаналарию урф-одатларини ҳурмат қилган ҳолда яшадик. Ўзимиз мусофир бўлсак-да, ўзбекнинг тўрида ҳурмат-иззатда эканлигимизни бир зум бўлса ҳам унутмадик!

Ажойиб ўзбек биродарларимга, ҳали-ҳозиргача мени қримтатардан чиққан ўзбекгим дея ардоқлаб келган катта қалбли азим халққа берган нону тузи учун, меҳнатим эвазига кўрсатган эъзозу ҳурмати учун қўлимни кўксимга қўйиб таъзим қиламан!

Хонадонингиз ҳамиша тинч ва файзли, дастурхонингиз тўкин, имонингиз бут-ва бизнинг содиқлигимизга умрбод комил бўлсин!

Зокир ҚУРТНЕЗИРОВ

Дўрмонда Наврўз тантанаси.

АФҒОНИСТОНЛИК НАВОИЙШУНОС

Таниқли афғон олими Муҳаммад Ёқуб Воҳидий Жузжоний 1932 йил бошларида Сарипул шаҳри яқинидаги Кичик имом қишлоғида туғилди ва ёшлик йиллари шу ерда кечди. Қишлоқда ўзбеклар кўпчиликни ташкил қилсалар ҳам, она тилида таълим берадиган мактаб йўқ эди. Шу сабабли бўлажак олим миллати ўзбек бўлишига қарамай дарий тилида саводини чиқарди. Олдин Сарипулдаги мактабда, сўнгра Кобулда ўқитувчилар тайёрлайдиган курсда таҳсил олди.

Бир неча йил ўқитувчилик қилган Муҳаммад Кобул дорулфунуни адабиёт факультетига кириб ўқиди. Дастлабки илмий ишлари талабалик чоғида эълон қилинди. Булар олим туғилиб ўсган Жузжон вилоятининг тарихи ва тарихий жуғрофиясига доир мақолалар бўлиб, илмийлиги, фактларнинг аниқлиги билан етакчи афғон олимлари диққатини жалб қилди. Унинг, айниқса, улуғ ҳаким Ибн Синонинг севимли шогирди Абу Убайд Жузжоний ҳаёти ва фаолиятига доир тадқиқотлари диққатга сазовордир. Ўтмишда форсий тилда яратилган адабий ёдгорликлар Афғонистонда анчагина сақланиб қолган бўлиб, 60-йилларда уларни қидириб топиш, илмий жиҳатдан ўрганиш, танқидий матнларини тайёрлаш ишларига эътибор кучайган эди. Воҳидий ҳам шу йўналишни давом эттириб, атоқли форсийшунос олимга айланиши мумкин эди. Лекин ёш олим журъат билан ўзига жуда қийин йўлни танлади. У туркийшунос бўлиб, Афғонистонда яшаган ўзбек шоирлари, биринчи галда буюк Алишер Навоий асарларини илмий ўрганишга аҳд қилди.

Муҳаммад Ёқуб Воҳидий Афғонистонда янги давр навоийшунослиги ва туркийшунослигига асос солган заҳматкаш олимдир. У етук туркийшунос бўлиш учун Афғонистонда олган билим камлигини тушуниб, 1965 йили Туркиядаги Афғонистонга оид қўлёзмаларни ўрганиш учун тарих жамияти томонидан ўзининг Истанбулга жўнатилишига эришди. Истанбул кутубхоналари шарқ қўлёзмаларига бойлиги билан бутун жаҳонга машҳур эди. Воҳидий ўзбек тилидаги қўлёзма ва китоблар, ҳамда Туркия олимларининг туркий адабиёт тарихига доир илмий ишларини ўқиб-ўрганди. Шайбоний, Убайдий каби ўзбек шоирлари девонларининг нодир қўлёзмаларини ўз қўли билан дафтарга кўчириб олди. Олим Истанбул кутубхоналарида Ҳусайн Бойқаро девонининг ўндан ортиқ қўлёзма нусхаларини топди. Буларнинг баъзилари Ҳусайн Бойқаронинг ўз замонасида кўчирилган бўлиб, ниҳоятда нодир манбалар ҳисобланарди. Туркиядан қайтиб келгач, кўп ўтмаёқ у «Ҳусайн Бойқаро адабий асарлари» мақоласини эълон қилди. Олим бу соҳадаги ишни давом эттириб, Ҳусайний девонининг мукаммал матнини тайёрлади ва баъзи тўсқинликларга қарамай, уни катта сўзбоши, муфассал изоҳлар ва луғат билан Кобулда нашр этди. Китобдан Ҳусайнийнинг 202 та ўзбекча ғазали, икки муҳаммаси ва тўрт рубоийси, форсий шеърларидан намуна, шунингдек, Жомий ва Навоийга бағишлаб ўзбек тилида ёзилган адабий рисоласи ўрин олган. Бундан ташқари олим Ҳусайний девонининг бир қанча нодир нусхалари тавсифини ҳам келтиради. Бу ғоят муҳим илмий иш Ўзбекистон олимлари томонидан ҳам юқори баҳоланди. Унга ижобий тақризлар ёзилди.

1968 йили Воҳидий Алишер Навоийнинг 525 йиллик юбилейига бағишлаб Тошкентда ўтказилган мажлисда иштирок этди. У юбилейга ўзи бошқош бўлиб, нашр эттирган Афғонистон олимларининг Навоий ҳаёти ва ижоди ҳақидаги илмий мақолалари тўпламини туҳфа сифатида олиб келган эди. Юбилей кунларида у жумҳуриятимиз навоийшунос олимлари билан яқиндан танишди. Олимнинг бундан кейинги фаолияти Ўзбекистон билан чамбарчас боғлиқдир.

Воҳидий билимини чуқурлаштириш, ўзбек адабиётининг минг йиллик тарихини қалбига жо қилиш учун 1969 — 74 йилларда Тошкентда Абу Райҳон Беруний номидаги шарқшунослик институти аспирантурасида таҳсил олди. Бу даврда Навоий асарлари билан бирга Ўрта Осиёда яшаб ўтган ўзбек шоирлари Огаҳий, Мунис, Турди, Нодира, Фурқат, Муқимий ижодини ўрганишга ҳам катта эътибор берди. Б. Аҳмедов, А. Ўринбоев, Ш. Шомуҳамедов, А. Рустамов ва марҳум Э. Рустамов каби ўзбек олимлари билан дўстона муносабатда бўлди. Ватанига қайтгач, Воҳидий етук олим сифатида Афғонистон тарих жамиятининг раиси этиб тайинланди.

Саур инқилобидан кейин олим фаолиятида янги давр бошланди. Энди у ёлғиз бўлмай, ўзбек адабиёти масалалари билан шуғулланувчи ёш шогирдлар тайёрлаган эди. Унинг раҳбарлиги ва ёрдамида истеъдодли ёш олим Абдулғаффор Баёний машҳур муаррих Хондамирнинг Навоий ҳаёти ва фаолиятига бағишланган «Макорим ул-ахлоқ» китобининг илмий-танқидий матнини тайёрлаб Кобулда нашр этди. Яна бир шогирди Шафиқа Ёркин Бобур асарлари устида самарали тадқиқотлар олиб борди. Бу изланишларнинг натижаси ўлароқ Кобулда Бобурнинг девони ва бошқа асарларидан намуналарни ўз ичига олган китоб Воҳидий тузган изоҳлар ва луғат билан чоп этилди. Домла Воҳидий ҳозир ҳазрат Навоийнинг 550 йиллик тўйларига тўёна учун «Вақфия», «Мезон ул-авзон» каби асарларини мўътабар нусхалар асосида нашрга тайёрлаш билан банд.

Олим 25 йиллик илмий ва маърифий хизматлари учун Афғонистон Фанлар академияси мухбир аъзолигига сайланган бўлиб, кейинги йилларда академиянинг ўзбек тили ва адабиёти шўъбасига бошчилик қилмоқда. Айни пайтда у Кобул дорулфунунининг ўзбек тили ва адабиёти факультетида ёш шогирдларга Навоий ижодидан сабоқ бераётир. Устознинг эзгу орзуларидан бири улуғ бобомизнинг 550 йиллик юбилейини Афғонистон тупроғида ҳам муносиб кутиб олиш, ҳамда бу қутлуғ сана шарафига Ўзбекистонда бўлиб ўтадиган тантаналарда иштирок этмоқликдир.

Ғулом КАРИМ

БИР ҒАЗАЛНИНГ ИККИ БАЙТИ

Наврўз байрами арафасида Хўжанд вилояти Панжакент районининг Чимқўрғон қишлоғи янада гўзаллашиб кетди. Тонг саҳардан бошланган карнай-сурнайларнинг садолари шомгача тинмади. Дастурхонларнинг файзи ўзгача, кўзларни ёндиради, дошқозонларда қайнаётган коса-коса сумалаклар хонадонларга кириб борди. «Хуш омадед, дўстони азиз!», «Байрамингиз муборак бўлсин!», «Ассалом, Навоий», «Марҳабо, Наврўз!» — бу ва бошқа мазмундаги қизил алвонларга тожик ва ўзбек тилларида ёзилган қалбга яқин шиорлар қуёш нурида товланади.

Чимқўрғонга улуғ алломамиз Алишер Навоийнинг пок руҳлари кириб келди. Қайтмас бўлиб абадий ўрнашди. Чимқўрғонликлар ўзларининг «Ленинград» жамоа хўжаликлари номини бундан буён «Алишер Навоий» номи билан аташга қарор қилдилар.

— Бу холис хоҳиш-истак халқимиздан чиқди, биз уни қўллаб-қувватладик, холос, — деб ҳикоя қилади жамоа хўжалиги бошқаруви раиси, Тожикистон халқ депутати Мамараҳим Расулов.

Улуғ алломага бағишланган тадбирлар «Алишер Навоий — улуғ ўзбек зуллисонайн шоири, олими, давлат ва жамоат арбоби» деган мавзудаги илмий-назарий конференция билан бошланди. Илмий жамоатчиликнинг бу катта анжуманини кириш сўзи билан очган Панжакент шаҳар фирқа қўмитасининг биринчи котиби, Тожикистон ССР Халқ депутати Ж. Ҳомидов тожик ва ўзбек халқларининг қадимий дўстлиги, бой маданий меросимиз, икки халқнинг биродарлигига ёрқин намуна — Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоийнинг ўлмас дўстлиги тўғрисида тўлиб-тошиб гапирди. Алишер Навоий номли Самарқанд Давлат дорулфунуни профессорлари, филология фанлари докторлари Ботирхон Валихўжаев, Нуриддин Шукуров, Сайдулло Мирзаев, Жўра Ҳожиматов, Хўжанд Давлат педагогика олий илмгоҳининг профессори Эргаш Шодиев ва бошқа истеъдодли олимларимизнинг маърузалари Алишер Навоий ижодининг оламшумул аҳамияти масалаларига бағишлангани учун ҳам тингловчиларда катта қизиқиш уйғотди.

Алишер Навоий ғазаллари асосида ташкил этилган «Назм ва наво даврасӣ» байрамнинг гултожи бўлди, «Навоий» ва «Фоний» тахаллуслари билан битилган ғазаллар мушоираси ўтказилди, дилрабо куйлар, дилбар қўшиқлар янгради. Халқ ўйинлари эл сайлига уланиб кетди.

— Биз қалбларимизга олам-олам илҳом ва хушбахтлик ато этган бундай маросимларни кўришга орзуманд эдик, — дейди Панжакент марказий шифохонаси бош врачининг ўринбосари Бобоёр Қандаҳоров. — Тожик ва ўзбек халқлари дўстлигини мустаҳкамлашга хизмат қилувчи бундай тадбирларнинг ўтказилиши биз, шифокорлар учун ҳам катта маърифий-тарбиявий аҳамиятга моликдир. Қатрада қуёш акс этганидай, бу томошаларда меҳридарё халқларимизнинг қалби кўзгуда акс этгандай намоён бўлди.

— Мен Алишер Навоий номли Самарқанд Давлат университетида таълим олганман, ажойиб шоиримиз Омон Матжон билан бирга таҳсил кўрганман, — дейди Панжакент шаҳар педагогика билим юртининг муаллими Муҳиддин Исроилов. — «Дўстлик» калимаси мен учун оддий сўз эмас, у она сути билан қонимга кирган. Кимлардир халқларимиз иноқлигини кўролмайди. Биродарлигимизга нифоқ солмоқчи бўлади. Ахир, биз ёқут олманинг қўш палласимиз, биз даҳо устозларимиз Алишер Навоий ва Абдураҳмон Жомийлар битган ўлмас ғазалнинг жуфт байтимиз.

Байрам тантаналарида Тожикистон халқ шоири, Рудакий номли жумҳурият Давлат мукофотининг лауреати Лойиқ Шерали, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг бош муҳаррири Аҳмаджон Мелибоев, шоир Нормурод Нарзуллаев ва бошқа ўзбек ва тожик адиблари қатнашдилар. Қори Ёқубов номидаги Ўзбек Давлат филармониясининг «Шодлик» дастаси, шунингдек, хўжандлик, панжакентлик, қўлоблик ва помирлик таниқли санъаткорлар ва ёш ижрочилар ўз истеъдодларини намойиш этдилар.

Алишер Навоийнинг 550-йиллигига ва Наврўз шодиёнасига бағишланган тантаналар Зарафшон дарёсидан сув ичган, бир дарёнинг қўш соҳилида яшаб истиқомат этаётган, ери-ерига туташ, дили-дилига зайнаб, қондош ва жондош икки аҳил эл бузилмас дўстлиги ва биродарлигининг ёрқин намойишига айланди.

Н. НОРМУРОДОВ

МАДАД ЧОПАРИ

Хаёлим ҳақиқатга айланармикан?

Мен, Гулбаҳор Шокирова 1964 йили Тошкент шаҳрида туғилганман. 1981 йили Тошкент бадиий буюмлар ишлаб чиқариш фабрикасига ишга кирдим. 1985 йили турмушга чиқдим. Ҳозир иккита ўғлим бор. Биз Беруний кўчасидаги 1-уйнинг 101-хонасида яшаймиз. Уйимиз икки хонали. Шу икки хонали уйда 8 киши турамиз. 1990 йил ҳомиладор бўлиб қолган эдим. Шу аҳволда уч фарзандни қандай боқаман деб, олдириб ташлашга мажбур бўлдим. Бунинг оқибатида оғир дардга чалиндим. 11 январь куни эрталаб соат 9 да турмуш ўртоғим тиббий «Тез ёрдам»ни чақирди. Врачлар келгунга қадар қайнанам билан онам менга қараб туришди. Врач келгач менга «кўричак» деб диагноз қўйди ва ТошМИга олиб кетди. У ерда ҳали у врач, ҳали бу врач кўриб аниқ хулосага кела олишмади. Оғир аҳволда қайт қилиб, оғриқдан қийналиб совуқ хонада ётдим. Онам тепамда ўтирдилар. Соат эрталабки 9 дан 4 гача қабулхонада совуқда жуда азоб тортиб ётдим. Кейин улар машина чақириб, Эски шаҳардаги аёллар туғуруқхонасига юборишди. У ерда ҳам қабулхонада текширишди ва аниқ хулосага келолмай 1-шаҳар шифохонасига жўнатишди. «Заҳарланиш» деб тахминий хулоса қўйишган экан. Етиб келганимизда соат кечки еттилар бўлиб қолган эди. Врачлар кўриб, бу ерда газдан заҳарланганлар қабул қилинади, сени бошқа касалхонага олиб бориш керак, дейишди. Сўнг Рус тили ва адабиёти институти ёнидаги юқумли касалликлар касалхонасига юборишди. У ердаги врачлар кўрган заҳотиёқ анализ қилиб, қонида лейкоцитлар жуда баланд. Операция қилиш керак. ТошМИ шифохонасига олиб боринглар дейишди. Бир қўлимдан онам, бир қўлимдан турмуш ўртоғим етаклаб, машинага ўтқазиб ТошМИ шифохонасига олиб боришганда соат кечки 8 эди. Онам ўзларини тутиб туролмай куюниб йиғлар эдилар.

Эрталабдан кечқурунгача шу аҳволда у ёқдан-буёққа, бу ёқдан у ёққа юравериб тинкам қуриб кетди, нафас олишга ҳам ҳолим қолмади. Мени дарров хирургия бўлимига олишди, текширишлар яна бошқатдан бошланди. Шунда ҳам аниқ хулосага келишолмай кичик операция қиламиз, дейишди. Кечқурун соат 11 да кичик операция бошланди, сўнг ҳақиқийси. Ҳушимга келтиришганда операция энди тугаган экан. Оғир аҳволдагилар хонасига олишганда соат эрталабки 4 бўлган эди. У хонада бир ҳафта жуда оғир аҳволда ётдим. Сўнг бошқа хонага олишди. Шундай қилиб соғлиғимни йўқотдим.

Яқинда яна касалхонада ётиб чиқдим. Уйимиз торлигидан ҳозир мажбур бўлиб ойимникида яшаяпман. Собир Раҳимов район ижроия қўмитасида уй учун навбатимиз бор. Бу навбат 4 йил деганда 116 дан 78 га тушибди. Яна неча йил зор қақшаб кутишим керак. Бу аҳволда навбатда туриб уй олишга кўзим етмаяпти. Илтимос, ёрдам беринглар. Мен ҳам уй-жойли бўлиб, одамлардек яйраб яшашни жуда-жуда истайман. Хаёлимда доим яхши кунлар келишини кутаман. Хаёлларим ҳақиқатга айланадиган кунлар келармикан ўзи!..

Гулбаҳор ШОКИРОВА

Муборак шуълалар

«ҲАМҚИШЛОҚЛАРИМГА МАКТУБЛАР» ТУРКУМИДАН

Азиз ва қадрдон ҳамқишлоқларим! Аввало Наврўз байрамингиз қутлуғ бўлсин. Буюк бобомиз Алишер Навоий айтганларидек: «Ҳар тунунг қадр ўлубон, ҳар кунунг ўлсун Наврўз!»

Энди муборак айём кунлари бугунги мураккаб ҳаётимиз, оғир турмуш тарзимиз, дақиқа сайин қашшоқлашиб бораётган яшаш шароитимиз ҳамда жонажон қишлоғимизнинг ечим кутаётган муаммолари ҳақида фикрлашиб, баъзи жиддий мулоҳазаларни очиқ-ойдин сўзлашиб олсак фойдадан холи бўлмас. Жамиятимизда тетапоя қилаётган ошкоралик ва демократия фақат йирик шаҳарларга эмас, балки олис қишлоқларга ҳам аста-секинлик билан бўлсада, етиб келмоқда. Жумладан, қайта қуришнинг бўронли шамоллари бизнинг Жалойир қишлоғимиз бўйлаб эсаётганини кўриб, гоҳ қувонасан, гоҳ изтиробга тушасан. Ҳали демократия, ошкоралик нималигини яхши англаб етмаганлар уни кўпроқ жамият ва миллат фойдасига ишлатишдан кўра, шахсий манфаатлар ҳамда гуруҳбозлик йўлида қурбон қилмоқдалар.

Демократия қурбон бўлган юртда халқнинг ҳақ-ҳуқуқлари, ўзлигини англаш жараёни поймол этилади. Сохта ошкоралик буқаламунлар тўдасини тарбиялаб етиштиради.

Айримлар демократияни қуруқ гапбозликдан иборат деб англаган шекилли, нуқул минбарларга интиладилар. Чала-чулпа, думбул «мулоҳазалари» билан йиғилганларни, даврадагиларни чалғитадилар. Шундай пайтда чинакамига меҳнат қилишдан кўра бемаъни гап сотадиганлар, дангасалар гуруҳи кўпайиб кетаётганидан ташвишга тушасан.

Гап билан далага экин экиб бўлмайди. Гап билан бозорни ҳосилга тўлдириб ташлаш қийин. Гап билан оила боқиб, юртни обод қилиш хомхаёлликдир. Бу аччиқ сўзлар нуқул «демократия» деб жар солаётган хўжаликларнинг гапдон раҳбарларига ҳам бевосита тегишли. Улар кераксиз гаплардан, арзон ваъдалардан амалий ишга ўтадилар, деган умиддамиз. Ҳозирги жараёнда гап сотиб, найрангбозлик қиладиган раҳбар қуруқ аравани ўйдим-чуқур йўлдан тарақлатиб олиб кетаётган кимсага ўхшайди. **На унинг ўзи манзилга етади, на шўрлик арава...**

Тўғриси, ҳаммамиз сафсатабозликдан чарчадик. Ёлғон гаплар, эсоғар ваъдалар жонга тегди. «Биз уларни ниҳоятда узоқ вақт мобайнида ваъдаларимиз, турли режаларимиз, истиқболда кўзланган мақсадларимиз билан «боқиб» келдик. Бугун биз ҳаммамиз бир нарсани ўзимизга қаттиқ сингдиришимиз, асаблар таранг тортганини билишимиз керак: мана-мана у узилай деб турибди», деди жумҳуриятимиз президенти И. А. Каримов Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети IV пленумида сўзлаган нутқида.

Яна бир тоифа эса, қачондир, кимдир (айтайлик, учар ликопчада) келиб, демократия қилишини, ошкораликни амалга оширишини кутиб яшайди. Афсуски, бундай бўлмайди. **Бизга ҳеч ким, ҳеч қачон шунчаки одил демократияни келтирмаган, чинакам озодлик бермаган. Бермайди ҳам!** Уни мустаҳкам ақл-идрок, юксак маънавий камолот ва доноларча бирлик билангина рўёбга чиқариш мумкин. Бундай улкан босқичларнинг пойдеворини бугундан қуришимиз лозим. Акс ҳолда ўз-ўзини англаётган ва ҳақ-ҳуқуқлари учун курашаётган миллатлар поездидан яна қолиб кетамиз.

Етар, илғор миллатларнинг умуминсоний анъаналаридан, илғор турмуш тарзидан йиллаб ортда қолганимиз.

Етар, узоқ йиллардан буён оғзига кучи етмаётганлардан турли таъна-дашномлар эшитиб келаётганимиз.

Етар, ўз қадр-қимматимизни, миллий ғуруримизни шунчалар оёқ-ости қилиб гоҳ бегоналарнинг, гоҳ ўзимизнинг «доҳийлар»га муте бўлиб, бўйин эгиб келганимиз. **Энг даҳшатлиси — алданганимиз. Алданиш эса миллий парокандаликка, инсоний лоқайдликка олиб келади. Лоқайд авлод қўрқув тўнига бекиниб олади.**

Мамлакатимизнинг олисларидан эсаётган миллий уйғониш эпкинлари, маънавий портлаш учқунлари ҳамқишлоқларимиз қалбида, онгида ҳар лаҳза акс садо беришини жуда-жуда истаймиз. Истак фақат қуруқ гап бўлиб, далалар бағрида қолиб кетмас деган умид ва ишончимиз бор.

Азиз ҳамқишлоқлар!

Мен бу сўзларни шунчаки эҳтиросларга берилиб ёки ўзимнинг «доно»лигимни кўрсатиш учун ёзаётганим йўқ. Куни кеча қишлоққа борганимда ўзим гувоҳ бўлган айрим воқеаларни кўриб, гап-сўзларни эшитиб, оғир-оғир изтиробларга ботдим. Масалан, айримлар уй-жой талашиб, бир бечоранинг гулдай боласига пичоқ урибди. Хайриятки, у тирик қолган. Бир парча ер учун бўй етган йигит қурбон бўлганида нима бўларди? Бу ер кимлардан сабил қолмаяпти. Биз эса яна ва яна ер эгаллаш учун жаҳолатнинг барча кўчаларига кириб чиқишдан ўзимизни тиёлмаяпмиз. Яна бир мисол. Узоқ йиллар трактор ҳайдаб, ҳалол меҳнат қилган самимий инсон Ҳайдар аканинг сариқ касалига на совхоздаги, на шаҳардаги врачлар даво топишди. Дастлаб бошқа диагнозда даволанган бечора инсонни жигари шишган ҳолда уйига беҳуш қайтаришди. Унинг шишиб кетган гавдасини, ингранишларини кўриб, одам бўлиб ёруғ дунёга келганингга минг пушаймон ейсан. Ва шўрлик одам боласининг умри шу экан-да, деб изтироб гирдобига тушасан. Ахир Ҳайдар акага ўхшаганлар мана шу жамият учун жон куйдирди, туну кун меҳнат қилди, иссиқ-совуқ кунларда жигарини ўйламай елиб-югурди. Оқибатда эса, жароҳатига малҳам тополмай ажал тўшагида озор чекди... Афсуски, бундай бедаво дардларга йўлиқиб, шифо топмаётганлар кам эмас Сабаби: Навоий район бирлашган касалхонаси замон талабларига мутлақо жавоб бермайди Оддий касалликларга йўлиққан беморлар учун шарт-шароитлар етарли эмас. Мавжуд биноларнинг қурилганига эллик-олтмиш йил бўлиб, нурай-нурай деб турибди. Бу аҳволда оддийгина шамоллаш касалини даволаш ҳам мушкулдир. Бу ҳақда касалхона раҳбарлари, виждонли врачлар тегишли идораларга мурожаат қилавериб чарчадилар. Ўзбекистон ССР халқ депутати, район Советининг раиси Мўмин Холиқов сайловчиларга берган барча баландпарвоз ваъдаларни унутди. У на касалхона қурилишига, на қишлоқларни (жумладан, Жалойир қишлоғини) ободонлаштиришга эътибор бермай қўйди. Сайловолди ваъдалари турғунлик йилларининг депутатлариники каби ёлғон бўлиб чиқди. Сайловчилар яна алданиб қолдилар. **Ахир, халқ учун халқ депутати куюнмаса, мушкулни енгил қилмаса, унинг оғир хизматига ярамаса, бундай халқ депутатининг кимга кераги бор?!** Фақат амалдорларнинг тўйларига келиб, маст-аласт ҳолда қуруқ мақтовлар ёғдириш билан сайловчиларнинг дардига малҳам бўлиш қийин. Халқимизда «қуруқ қошиқ оғиз йиртар» деган нақл борлигини халқ депутатлари ҳам тез-тез эслаб турсалар ёмон бўлмасди.

Ҳозирча дўконларда гўштнинг килоси 12 сўм. Ҳар уч хонадонга бир қоп ун, ҳар бир оилага бир килограмм гуруч берилаётгани қишлоқдаги манзаранинг нақадар аянчли эканлигини кўрсатади. Барча озиқ-овқат, кийим-кечак дўконлари ҳувиллаб ётибди. Шундоққина қишлоқ ёнида Навоий ун комбинати бўлишига қарамай, одамларнинг ун излаб, сарсон-саргардон кезиб юрганларини кўриб, кишининг юраги эзилиб кетади. Бундай пайтда кўпболали ва ўртаҳол оилалардаги аҳволни кўз олдингизга келтириб кўринг. Агар очарчилик бошланса (худо кўрсатмасин!) уларнинг аҳволи нима кечади?..

Энди, қадрли ҳамқишлоқлар, бозор иқтисодиётига ўтиш муносабати билан ҳаммамизни кутаётган азоб-уқубатли синовларнинг олдини олиш учун ўзимизда бор имкониятлар ҳақида фикрлашайлик. Олдинги мактубларимда ёзганимдек, ортиқча харажат талаб қиладиган, дабдабали тўй-ҳашамларга, умри тугаган урф-одатларга барҳам берайлик. Ўзимиз ўйлаб топган дафн маросимларидаги кераксиз сарф-харажатлардан воз кечайлик. Масалан, оиламизни, бола-чақаларни ғариб аҳволга солиб, номчиқар тўй қилишдан кимга наф? Бир тўйдан сўнг ўн йиллаб боши қарздан чиқмайдиган оилаларни ҳаммамиз биламиз, у ҳақида ачиниб гапирамиз, лекин ўзимиз амал қилмаймиз. Аксинча, тўйлардаги ароқ пойгаларини, бўлар-бўлмасга қадаҳ жаранглатишни авж олдирамиз. **Эй биродарлар, ҳаёт, яшаш мазмуни «қулт-қулт»дан иборат эмас-ку! Қачон шишадан бошимизни кўтариб, қачон ўз қадр-қимматимизни англаб етамиз? Ота-боболаримиз юксак инсоний ва маънавий камолотга эришиш йўлларини ичкилик билан забт этмаганлар-ку.** Бундай ярамас одатлар ўрнига фарзандларимизга таълим-тарбия бериб, уларни келажакда ажойиб инсон бўлиб етишишларида жиддий кўмаклашайлик. Ичкилик гирдобига тушиб қолган маърифатсиз, ҳунарсиз, бетайин авлод билан на демократияга, на озодликка эришиб бўлади. Энди шишадан ҳам, қадаҳдан ҳам бош кўтариб, кўрпага қараб оёқ узатиш вақти келди. Келинг, тоза йилнинг бошланиши онгимизга, қалбимизга ўз-ўзимизни англаш руҳини олиб кирсин. **Оёқларимиз бир қадар узилган миллий заминимизга қайтайлик илоё!** Мен хатимни мухтасар қилиб, сизларни яна бир бор Наврўз билан чин дилдан самимий қутлайман. Наврўзнинг муборак шуълалари йил бўйи қалбларингизни ёритиб турсин. Халқ қўшиқларида ёзилганидек:

Ҳой, боғбон бобо, ниҳолга
берсин барака!
Ҳой, деҳқон бобо,
далангга берсин барака!
Ҳой, чўпон бобо, қўрангга
берсин барака!
Бойчечак чиқибди, бугун
Наврўз экан!

Ашурали ЖУРАЕВ

Дашт уйғонар туёқларнинг
таронасидан,
Кўпкарини элга ёяр
дупур садолар.
Кимнинг оти учқур бўлса
шуники марра,
Чавандоздан бу дунёда
тантилик қолар!

БИРОВНИНГ КАЙФИ

19222 РАҚАМЛИ ЖИНОИЙ ИШ ХУСУСИДА

1990 йил январда юз берган фожиа Абдуҳамид Қурбоновнинг юрагига адоқсиз дард, туганмас алам солиб кетди. Осойишта ўтаётган кунларини қайғуга айлантирди. Кўксида пайдо бўлган бу оғриқ уни кундузлари ўйлатади, тунлари эса аччиқ-аччиқ бўзлатади. Битмас ярадек ўртагандан ўртайверади. Кўниккани, тақдирга тан бергани қўймайди. Уйдаги жиҳозларга, кийим илгичлардаги уст-бошларга кўзи тушди дегунча кўнгли бузилиб, ич-ичидан эзилади. Хонадони гўё музхонадек совуқ туюлади. Лекин у ичкарига қадам қўйса, ногоҳ оташга йўлиққан қушдек ёнади-куяди. Ҳувиллаб қолган хоналар уни ютаман дейди. Шунда бошини олиб кетгиси келади. Тунлари уйқуси учиб ҳовлида совуқда узоқ кезинади. Кўз ёшлари музқотган ерга томади. Баъзан эрта турган қўшнилар аёзда дийдираб хаёлот оғушида турганини кўриб, унга сабот тилайдилар. Абдуҳамид ака фожиа юз берганда Ялта шаҳрида юрак-асаб касаллиги бўйича даволанаётган эди. Тезда чақириб олишди. Кулиб чиқиб кетган уйига йиғлаб кириб келди.

Мен А. Қурбоновнинг аризасига биноан Жомбой шаҳрига бордим. Район халқ судига кириб икки юз варақдан ошиқ бўлган 19222 рақамли жиноий иш билан танишиб чиқдим. Унда бўлиб ўтган воқеа ҳақида қуйидагилар баён қилинган экан:

1990 йил 24 январь куни кечқурун Норбиби опа ишдан қайтиб уйида овқат тайёрлайди. Кейин овқатни олиб район марказий шифохонасида даволанаётган ўғлини кўриб келиш учун отланади. Унга қизи Дилфуза ва невараси Умида қўшилади. Улар йўл четидан ўзаро суҳбатлашиб кетишаётганда орқадан катта тезликда келаётган машина аввал уларни уриб юбориб, сўнг тескари йўналишдаги кўча четига чиқиб кетади. Бировнинг йўл четига тутиб қўйган сим тўсиғини йиқитиб, деворга бир неча сантиметр етмасдан тўхтаб қолади. Фалокат оқибатида Норбиби опа шу жойнинг ўзида жон беради. Дилфуза эртаси куни касалхонада ҳаётдан кўз юмади. Умида икки ярим ой ётиб даволаниб чиқади. Абдуҳамид аканинг турмуш ўртоғи Норбиби Қурбонова 50 ёшда эди. Кенжа қизи Дилфуза эндигина 18 га тўлганди. Умида ҳозир 7-синфда ўқийди.

Гувоҳлар Иброҳим Абдураҳимов ва Ҳасан Аҳмедовнинг ёзма кўрсатма беришларича, воқеани ўз кўзлари билан жуда яқиндан кўришган. Улар бемор ўртоқларини уйига кўргани бораётиб йўлнинг нариги томонидан кетаётган хотин-қизларнинг қаттиқ кулган овозини эшитиб беихтиёр ўша томонга қарашади ва шу онда катта тезликда келаётган машина уларни орқа томондан уриб юборганини кўришади. Бу воқеа бир лаҳза ичида кечади. Норбиби опа кулиб улгурмаёқ жон беради. Кулги ва ўлим ораси гўё минг йилдек туюлса-да, гоҳо улар шу қадар қўшилиб, қоришиб кетадики, ўртада энг кичик лаҳза ҳам йўқдек, балки инсон ўлгандан кейингина кулгидан тўхтагандек бўлади. Тақдирнинг аччиқ ўйинимикин бу!

Гувоҳлар ва атрофда йиғилганлар мажруҳларни шифохонага олиб боришга ёрдамлашадилар. Шу воқеа устига келиб қолган «Тез ёрдам» машинаси ёрдам сўрашларига қарамай тўхтамай ўтиб кетади. Афсуски, машинани ва шофёрнинг кимлигини аниқлаш имкони бўлмаган.

Кишини ўйлатадиган ва мени ёзишга ундаган нарса шундан сўнг юз беради. (Бу тўғрида район халқ суди ажрим чиқарган.) Район марказий шифохонасида ўша куни навбатчи бўлган врач Эркин Фармоновдан милиция ходимлари шофёрнинг ичган-ичмаганлигини текшириб билиб беришини сўрашади. У ҳамшира Л. Очилова билан бирга текшириб кўради ва 1004 рақамли медицина варақасини тўлғазиб беради. Унда шофёр «ичмаган» деб кўрсатилади. Шундан кейин орган ходимлари гумонсираб айбдорни Самарқанд область наркология диспансерига олиб боришади. У ерда ўтказилган текширишда берилган 382 рақамли варақада эса шофёрнинг «енгил даражада мастлиги» қайд қилинади. Оворагарчилик юз берсада, ҳақиқат аниқланади.

Э. Фармоновнинг юқоридаги нотўғри ҳужжатни беришига сабаб нима? Адашганиданми ёки уқувсизлигиданми? Йўқ. Гап шундаки.

ИНСОН, АХЛОҚ ВА ҚОНУН

ҳайдовчи Ҳусан Алимов шу шифохонада жарроҳ бўлиб ишлайди. Улар ҳар куни бир эшикдан кириб, бир эшикдан чиқишган. Ҳар куни кўз-кўзга тушган. Хуллас, у қасам ичганини унутади. Нафақат қасамни, ҳатто ҳозиргина олиб келишган қонга беланган мурдани ю мажруҳларнинг жон талашиб аччиқ инграб ётишганини унутади.

Мен Э. Фармонов билан учрашдим. Суҳбат орасида: «Қилган ишингизни тўғри деб ҳисоблайсизми?» деб сўрадим. У сира иккиланмасдан: «Тўғри» деб жавоб берди. «Махсус асбобдаги суюқлик ўзгармади. Қўлини қалтирашини қўрқувдан деб ўйладим». У юқоридаги хулосага келишга шуларни важ қилиб кўрсатди. Ишониш қийин. Врачнинг ичган одамдан ҳеч бўлмаганда ароқ ҳиди келаётганини сезмаслиги мумкинми? Шофёрнинг ичганлиги кейинги текширишда аниқланиб, шунга яраша жазоланган бўлса-да, Э. Фармоновнинг ҳамон ўз қилмишини «тўғри» деб баҳолаши мени таажжубга солди. Район марказий шифохонасига бориб, бош врач Ҳабиба Каримовадан ҳам шу воқеа хусусида сўрабсуриштирдим. Ҳабиба опа аввалига сир бермай турдилару, кейин очиқчасига кўча қолдилар:

— Ҳусан Алимов яхши шифокорларимиздан. Аммо уни ичганлиги учун икки-уч бор оғзаки огоҳлантирганман. Ёзма равишда эса чора кўрилмаган. Пешонасида бор экан, мана, қилмишига яраша жазосини олди. Эркин Фармоновга келсак, у виждонан иш тутиши лозим эди. Жиддий эътибор бериб текширилса, сал ичган одамни ҳам аниқлаш мумкин. У ҳамкасбига бироз ён босган кўринади. Унга меҳнат дафтарчасига ёзиш шарти билан қаттиқ огоҳлантириш берилди. Бир йил муддатгача ичганларни текшириш ҳуқуқидан маҳрум қилинди ва шу соҳа бўйича қайта ўқиб келиши шарт қўйилди.

Мен Қурбоновлар оиласини яхши билардим. Абдуҳамид акага чин юракдан ачинаман. Турмуш ўртоғидан, бўйига етган қизидан ажралди. Оғир кунларга қолди. Ўз навбатида у кишининг ҳам шифохона маъмуриятини тушунишларини истардим. Тасодифан юз берган фалокат учун қолганларни қурбон қилиб бўлмайди-ку. Иккала врач қилган ишларига лойиқ жазо олган, деб ўйлайман.

Суд жараёнида тергов пайтида йўл қўйилган айрим ноаниқликлар қайта кўриб чиқилади. Воқеа юз берган жой яна бир бор ўрганилиб, чизмалардаги чалкаш ўринлар тўғриланади. Орадан ўтган тўрт ой мобайнида бошда гуноҳни ўз бўйнига олган Ҳ. Алимов кейинроқ айбни жияни Саидқул Алимовга (улар машинада бирга бўлишган) тўнкайди. Гувоҳларнинг кўргазмаси ва қайта юзлаштиришлар натижасида айбни яна ўз бўйнига олади. Фожиа тафсилотлари атрофлича ўрганиб чиқилгач, 1990 йил 21 май куни Жомбой район халқ судининг очиқ суд мажлиси бўлиб ўтади. Унда қуйидагича ҳукм чиқарилади. Айнан келтираман:

ҲУКМ

«Судланувчи Ҳусан Қозоқович Алимов ЎзССР ЖКнинг 208-моддаси III қисми билан айбли деб топилсин. Уни шу модда билан 10 (ўн) йил муддатга озодликдан маҳрум этилсин. Жазони ўташ эҳтиётсизлик билан жиноят содир этганлар учун белгиланган манзил колонияларида ўташ тайинлансин. Эҳтиёт чораси аслича қолдирилсин. Жазо муддати 1990 йил 25 январдан ҳисоблансин. Судланувчи Алимов Ҳ. К. 5 (беш) йил муддатга жазони ўтаб чиққач транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқидан маҳрум этилсин. Ҳукмдан норози томон шу суд орқали Самарқанд область судига 10 кун муддат ичида шикоят келтириши мумкин.»

Суд айбдорга жазо тайинлашда у содир этган жиноий ҳаракатнинг ижтимоий характерини, оқибатда икки киши вафот этиб, биттасининг ногирон бўлиб қолганлигини, жиноятни маст ҳолда содир этганини ҳисобга олиш билан бирга унинг муқаддам судланмагани, қарамоғида 5 нафар ёш боласи борлиги, ишдаги ижобий характеристика ва қилмишидан пушаймонлигига эътибор берган. Дарвоқе, касалхона бош врачи ўринбосари Ф. Очилов ва район медицина ходимлари маҳаллий қўмитаси раиси Г. Абаева қўл қўйган характеристикада Ҳ. Алимовнинг фақатгина ижобий томонларигина кўрсатилиб, бошқа сифатлари тўғрисида лом-мим дейилмаган. Шундай бўлса-да, суд одил қонунларга асосланиб ҳақли жазо қўллаган.

Инсон умри чексиз-чегарасиз эмас, у дақиқалар билан ўлчанади. У мангулик олдида лаҳза кабидир. Ўз қилмишимиз орқали шу лаҳзани-да бир қисмини турли эҳтиётсизликлар оқибатида совуқ елга совурамиз, қайғуда ўтказамиз. Ҳ. Алимовнинг эҳтиётсизлиги жуда оғир фожиага сабаб бўлди.

Абдуҳамид Қурбонов редакциямизга ўртаниб хат ёзди ва Ҳ. Алимовга енгил жазо берилганлиги, Э. Фармоновга эса ҳеч қандай чора қўлланилмаганлигидан шикоят қилди. У ўз вақтида бундай шикоятлар билан Жомбой район халқ судига ва вилоят судига ҳам мурожаат этган. Ҳар икки суд идораси ҳукмни ўз кучида қолдирган. Абдуҳамид Қурбоновни куйдираётган айрилиқ доғи-аламини тушуниш мумкин. Ҳеч кимни бундай кунга қўймасин. Лекин унинг Ҳ. Алимов бу ишни «қасддан қилган» деган фикрига қўшилиш қийин. Гуноҳкор ўз жазосини олди. Биз Абдуҳамид акага чин дилдан ҳамдардлик билдирамиз ва унга сабр-тоқат тилаймиз.

Ичкилик асов дарёга ўхшайди. У кўпайган сари қирғоқларни ювиб, емириб кетаверади. Сиз палахса-палахса бўлиб кўчиб тушаётган қирғоқни ҳеч кузатганмисиз. Ичкилик ҳам баъзиларни орамиздан ўша палахса тупроқдек аёвсиз ўпириб ўз қаърига тортиб кетяпти. Афсуски, қирғоқнинг йиқилиши бизни унчалик ташвишга солмаганидек, юзлаб бегуноҳларнинг ичкилик туфайли ҳаётдан бевақт кўз юмаётгани ҳам жиддийроқ ўйлаб кўришимизга туртки бўлмаяпти. Аксинча гоҳо ичкилик ичиб жиноят содир этганларнинг ёнини олиб эгриликка, жиноятга қўл уришгача боряпмиз. Бугун кўпчиликни ташвишлантираётган нарса шу. Бунга мисол келтириш лозим эмас. Чунки ҳар биримиз ичкилик оқибатида бевақт хазон бўлган ўнлаб умрларнинг гувоҳи бўлганмиз. Улар ортидан эса юзлаб Абдуҳамид акага ўхшаган жабрдийдалар бўзлаб қолганини биламиз.

Ярим тунда мақолани ёзиб тугатаётиб хаёлимдан қуйидаги фикр кечди. Абдуҳамид ака ҳовлисида қон қақшаб бедор кезиб юрганда кимдир тўйгунича ичиб кайфу сафо қилаётган, кимдир бадмастлигича жиноятга қадам қўяётгандир. Одамлар, нима қиляпмиз?

Муталлиб СОДИҚОВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» махсус мухбири

МУСИҚАШУНОС НАВОИЙ ФИТРАТ ТАЛҚИНИДА

Алишер Навоийдай буюк истеъдод эгаси Фитратнинг ўттиздан ортиқ асарларида тилга олинади. У тилга олинган ҳар бир асарда Навоий даҳосининг ҳеч бўлмаганда бир ёки бир қанча қирраси олим томонидан изчил очиб берилади. Алишер Навоийнинг етук мусиқашунос бўлгани ҳақида айрим хабар ва ривоятлар мавжуд. Лекин Фитратга қадар бу мавзуда изчил ишлаган олимни учратмаймиз. Гарчи Фитрат улуғ шоирнинг мусиқа фани ривожидаги ўрнига бағишланган махсус бир рисола ёзмаган бўлса-да, ўзининг етти асарида у ҳақда ишорат ёки маълумот беради. Нисбатан чуқурроқ маълумотни Фитратнинг «Ўзбек классик мусиқаси ҳам унинг тарихи» китобидан оламиз. Рисолада Фитрат Навоийдан аввал ўтган ва унга замондош бўлган йигирмага яқин мусиқашунос ҳақида маълумот берган. Шундай серқирра истеъдод соҳибининг улуғ бастакор бўлганига шубҳа қилмайди, Бобур Мирзонинг «мусиқада яхши «нақш»лари ва «пишрав»лари бор» деган маълумотига таяниб, халқ орасида «Қари наво» номи (асли «Қадри Навоий») билан машҳур куйини Навоийга нисбат беради. Унинг бошқа куйлари давримизгача етиб келмаганлигига ўз вақтида «Чизиқлар» (ноталар) орқали тушириб олинмаганлигининг сабабларини айтади.

Турк арузи (Сом Мирзо) ҳисобланган «Мезонул-авзон»ни тадқиқ этиш баробарида улуғ амирнинг нафақат бастакор, балки замонининг олдинги мусиқашуносларидан эканини исбот этади. Бунинг исботини тарихий манбалардан, хусусан, Навоийнинг ўз асарларидан излайди. «Хамсат ул-мутаҳаййирин»дан маълумки, Навоий мусиқага оид асар ёзишни бу соҳанинг мутахассиси Али Шоҳга топширган ва у олим «Аслул усул» номли китоб битган. Бу асарни маъқул кўрмаган ҳазрат Мир Муртоз, Хожа Абдуллоҳ Марворид, Биноий кабиларга айтиб шу соҳада китоб ёздирган. Бироқ буларнинг ҳеч биридан кўнгли тўлмагач, шоирнинг даъвати билан Жомийнинг «Адвор» номли «рисолайи мусиқий»си дунёга келган. Фитрат бу далилни келтириш билан чекланмай, у фақат ўзининг форс муҳитидаги мусиқашуносларнинг устоди, балки турк мусиқасининг ижодкорларидан (Хожа Абдул Қодир, Сайфиддин Абдумўмин, Дарвиш Али Чангий, Дарвиш Аҳмадий, Султон Аҳмад, Абул Вафо Табиб, Абдул Барака, Хўжа Юсуф Бурҳон, Қадимий, Ғарибий каби йигирмадан ортиқ мусиқашунос ва бастакорлар номи келтирилади) деб билади.

Фитрат арузшуносликдаги Навоийнинг буюк хизматини кўрсатади ва улуғ шоирга гина қилиб, «кошки шул араб арузини ёзғонингиз жойида турк вазни, турк мусиқаси тўғрисида китоблар ёзса эдингиз», демакдан ўзини сақлай олмайди.

Шунинг каби Фитратнинг «Шашмақом», «Ўзбек мусиқаси тўғрисида» каби мақолаларида ҳам Навоий ва Шарқ мусиқаси муносабати билан жиддий фикрлар айтилади. Ҳазрат Навоийнинг 550 йиллик тўйи нишонланаётган ҳозирги кунда Навоий ва мусиқа санъати масалалари Фитрат даврига нисбатан кенг ўрганилди, у ҳақда махсус илмий ишлар ва мақолалар яратилди. Ўйлаймизки, Фитратнинг рисоласидан келтирилаётган қуйидаги кичик парча навоийшунослигимизнинг яна бир муҳим қиррасини ёритишга ёрдам беради.

Ҳамидулла БОЛТАБОЕВ

ФИТРАТ

ЎЗБЕК КЛАССИК МУСИҚАСИ ҲАМ УНИНГ ТАРИХИ

НАВОИЙ ЎЗИНИНГ «Мезон ул-авзон» китобида тизимда турк вазнларини кўрсатар экан, «Арғуштик» отли бир усул доираси борлиғини, бунинг-да баъзи мусиқа китобларида ёзилғонини айтиб, шундан бошқа бир неча турк куйларининг ҳам отларини бизга билдириб ўтадир. Навоий «Мезон ул-авзон»ида шу шеърни ёзадир:

Эй ҳуснунга зарроти
жаҳон ичра тажалли
Мазҳар санга ашё.
Сен лутф била кавну
макон ичра мувалли
Олам санга мавло.

Бу шеърнинг вазнига мустаҳзод дерлар. Навоийнинг кўрсатишига кўра бу вазнда шеър ёзмоқ турк халқи орасида машҳур бўлғон бир куйга шеърни тўғри келтириб ўқимоқ эмиш. Яна турк куйларидан бирини «қиз кўчириш тўйларида айтурлар» эмиш. Жуда таъсирли бир куй эмиш. Охирида «ёр-ёр» дейилар эмиш; бу икки навъ эмиш, «бу навъ ҳеч бир вазн била рост келмас» эмиш. Бу «навъ»ида тубандаги вазнда шеър ўқир эмишлар:

Қайси чамандин эсиб
келди сабо, ёр-ёр,
Ким домидан тушди ўт
жоним аро, ёр-ёр.

Навоийнинг айтғонига кўра, «Турк» отли бир куй ҳам бор эмиш. Навоий каби туйғуси «эронизм» билан тарбияланиб, нозиклашган бир санъаткор бу «Турк» куйини «ғоятдан ташқари, дилпазир ва руҳафзо» деб мақтайдир. Бу кунги классик мусиқамиздаги «Насруллойи» куйининг авж қисмида «Турк» исмли жуда ёниқ, жуда таъсирли бир нағма бор.

Навоийнинг мақтағони ҳалиги «Турк» куйи билан шунинг ҳар ҳолда бир боғланиши, яқинлиги бўлса керак.

Навоий бизнинг мусиқамиз тарихидан мана шу маълумотни бергандан сўнг, «чун узоқларнинг «узмоғи» ва ўзбекларнинг «будай, будай»и ҳеч вазн била рост эрмас эрди, анга тааррuз қилинмади (андак сўйланмади). Агарчи асарлари (таъсирлари) бор; аммо анинг аруз илмига дахли йўқдир» деб сўзини битирадир. Бу тўғрида ҳаққи ҳам бор. Араб арузининг қоидаларини ёзиб турғонда «ҳеч» вазн била «рост» келмағон, яъни ўзимизнинг бармоқ вазнимизда айтилғон шеърлар ва у шеърлар ўқилатурғон куйлардан сўзлаб ўтирмак тўғри бир иш эмас. Бироқ Навоийнинг юқоридаги қимматли маълумотини ўқиғондан кейин «кошки шул араб арузини ёзғонингиз жойида турк вазни, турк мусиқаси тўғрисида китоблар ёзса эдингиз», демакдан ўзимизни сақлай олмаймиз!..

Ҳижрий саккизинчи мулчарда машҳур оқсоқ Темурнинг қонли, тўполонли чиқиши Озиё ўлкаларини остуста кетирди.

Темур қайси ўлкани бориб олса, ундаги буюк олимлар... улуғ шоирлар, улкан санъаткорларни Самарқандга келтирар эди. Шу йўл билан ўзининг пойтахтини дунёнинг энг буюк шаҳри қилишға тиришар эди. «Зубдат ул-адвор», «Мақосид ул-алхон» исмли мусиқий китоблари ёзғон мороғали Абдул Қодир билан «Шарафия» исмли мусиқий китоб ёзғон урумиялик Сайфиддин Абдумўминга ўхшағон улуғ мусиқа усталари ҳам шу келтирилғонлар қаторида эдилар. Темурдан бурун ҳам Ўрта Озиёда асослари араб, эрондан қолғон, мусиқий санъати бор эди. Бироқ Темурнинг буйруғи билан ҳар томондан келтирилган ихтисосчи олимларнинг ғайратлари билан бу санъат бирдан жонланди, аёққа босди. Ислом Шарқининг ҳар томонидан келтирилган чолғилар, чолғичилар, бизнинг бу кунги классик мусиқамизнинг юксалишига, кўтарилишига хизмат қилдилар, ўз замонида ерлилардан улуғ мусиқашунослар етишдилар. Ҳатто «Туҳфат ус-сурур»[1]нинг айтишига кўра, машҳур Улуғбек мирзонинг ўзи ҳам мусиқа олимларидан саналғон. Темур болалари замонида қонунчи Дарвеш Аҳмадий (самарқандлик), найчи Султон Аҳмад (самарқандлик), туркча форсийча икки девон билан мусиқада бир рисола эгаси бўлғон қоракўллик Ҳисомий, мусиқада бир китобча ёзғон хоразмлик Абул Вафо Табиб ҳам мусиқий олими бўлғон балхлик Мавлоно Соҳиб, ўз замонида атоқли бастакорлардан саналғон шаҳрисабзлик Абдул Барака каби кишилар етишиб мусиқамиз учун хизмат қилдилар. Ноғорачи ҳам шоир бўлғон Қадимий, Навоийнинг мусиқий муаллими Хўжа Юсуф Бурҳон, Навоийнинг тоғаси Муҳаммад Али Ғарибийлар ҳам шул замоннинг машҳур мусиқашуносларидан эдилар.

Улуғбек замонида машҳур Хўжа Аҳрор валининг ҳимояси остида Самарқандда «дини тескаричилик» (аксил ҳаракат) пайдо бўла бошлайдур. Шунинг таъсири билан Улуғбек ўлкасида бузғунликлар юз кўрсатадир-да, Улуғбекнинг ўлими билан натижаланадир.

Мана шул фожиали тескаричиликдан сўнг гўзал санъатлар маркази Самарқанддан Ҳиротга кўчириладир. Ҳусайн Бойқаро ҳам Алишер Навоийнинг ҳимоялари остида Чиғатой адабиёти, Чиғатой мусиқасининг «Олтун даври» Ҳиротда қурула бошлайдир. Ҳиротда Ҳусайн Бойқаро теграсидаги мусиқа устодларидан сўзлаганда бошлаб Навоийдан гапиришни қадршунослик юзасидан лозим деб биламиз.

Навоийнинг ўзи мусиқани Хўжа Юсуф Бурҳон деган атоқли бир мусиқа олимидан ўрганди. Мусиқанинг назарий-амалий ёқларидан яхши билар эди. Бобур мирзо ўзининг машҳур асарида Навоийнинг асарларини санар экан, «яна илми мусиқада яхши нималар боғлайдир, яхши «нақш»лари, яхши «пишрав»лари бордир деб[2] Навоийнинг уста бир бастакор бўлғонини кўрсатадур. Навоийнинг мусиқий асарларидан бизнинг замонамизгача етишгани борми; девонларини, достонларини, бутун адабий асарларини бу кунгача жуда яхши сақлай олғон бизлар унинг мусиқий асарларидан ҳеч бирини сақлаб олмадикми, улар йўқолиб битганми? Навоийнинг замондоши бўлғон, Жомийдан қолғон «Нақши мулло»[3] бу кунгача сақланилғон экан, Навоийнинг ҳатто, Бобур каби ҳар нарсани ёқтирмағон бир санъатшунос томонидан мақтанилғон куйлари сақланмадими? Бу сўроққа узил-кесил бир жавоб топа олмадик. Бироқ буткул жавобсиз ҳам эмасмиз. Бизда «Қари Навоий» исмли бир куй бор. Хоразм мусиқа тарихчасида «Навоий» исмли бир куйдан хабар берилганда, унинг остида шу сўзлар ёзилғон: «Шунигина айтмоқ истаймизким, тўртинчи рақамда кўрсатилган Навоий мақоми «Қадри Навоий»[1] оди (оти) билан юритилиб, бул мақом Хоразм ўзбек дуторчилари тарафидан кўп эскидан боғлангон бир мақом бўлиб, ўзбекларнинг ўз миллий мақомлари бўлғонлиғини «та. вотиран» (яъни ҳар оғиздан) сўйланиб келмоқдадир».

ТАРИХЧАНИНГ ҳурматли ёзғучилари томонидан бу куйнинг Хоразмда басталанғони тўғрисидаги хабарни дарров қабул қилиш қийиндир. Чунки бу куйнинг эскидан бери Бухорода ҳам чалиниб турғони маълум, ҳатто унинг Навоий асари бўлғони ҳам сўйланмакдадир. Эшитганимизга кўра, Фарғонада ҳам «Қари Навоий» исмли бир куй бор. Тошкент мусиқачилари бу куйни «Қари-Наво» дейлар, Бироқ бу исм янглишдир. Алар шул «Қари Навоий» исмини бузиб олғонлар, айтганларимизни қисқартганда шундай бўладир.

Бу кун Ўзбекистоннинг кўб ўринларида «Қари Навоий» номли бир куй бор. Бу куйнинг жуда эски бир экани ҳар томонда сўйланиб турадир. Бухоронинг эски мусиқашунослари орасида бу куйнинг Навоий асари бўлғони сўйланадир. Мана шу маълумотлардан сўнг «Қари Навоий» куйининг Алишер Навоий асари бўлғони эҳтимоли кучайиб қоладир. Ҳар ҳолда биз шул эҳтимолни кўзда тутиб, «Қари Навоий» куйининг нўтасини асаримизга илова қилишни муносиб кўрдик. Навоийнинг мусиқага хизмати ёлғиз куйлар басталамак билан қолмайдир. Навоий энг буюк мусиқа устодларини, энг истеъдодли мусиқа талабаларини ўз тарбиясига олди. Уларнинг маълумотларини орттирмоқ учун мусиқа рисолалари ёздирди. Бу тўғрида Бобур мирзо ўзининг «Бобурнома»сида «Устод Қулмуҳаммад ва Шайх Нойий ва Ҳусайн Удийким созда (чолғида) сар омад (илгари босқон) эдилар. Бекнинг (Навоийнинг) тарбият ва тақвияти билан шунча тараққий ва шуҳрат қилдилар» дейдир. Навоийнинг ўзи «Хамсат ул-мутаҳаййирин» деган китобида Устод Қулмуҳаммаднинг шогирдлик вақтида жуда истеъдодлик эканини, ҳар нарсани бот ўрганиб, яхши чолғонини сўйлайдир-да, мусиқада унинг назарий маълумотини орттирмоқ учун тўрт буюк устодға тўртта мусиқа рисоласи ёздирғони; рисолаларни фанни таълим ёғидан ярарлик топмағони учун энг сўнг Мулла Жомийдан сўраб бешинчи рисола ёздирғонини хабар берадир. Навоийнинг ўзи ҳам мусиқада бир рисола ёзғон деб сўйланмакдадир. Бироқ бу сўзгина бўлуб қоладир. Навоийнинг ўз асарларида бу тўғрида кичкинагина бир ишорат топа олмағонимиз каби Навоий тўғрисидаги ёзувлар орасида ҳам бу сўзга учрамадик...

Нашрга тайёрловчи Ҳ. Болтабоев.

1. «Туҳфат ус-сурур» Ҳофиз Дарвеш Али Чангий асари.
2. Узамонинг истилоҳида ашулали куйларга «нақш», ашуласиз куйларга «пишвар» дер эканлар.
3. Эшонларнинг хонақоҳларида ўқилатурғон бир куй.

Санъат ғунчаси — Ў. ҚЎШБОҚОВ этюди

«МАЪРИФАТ» МЕҲМОНИМИЗ

Жумҳурият радиосининг «Маърифат» рукнидаги ҳар ҳафта шанба куни чиқаётган эшиттиришлари мавзуларининг ғоят ранг-баранглиги, талқинлари ва таҳлилларининг ўзига хослиги, эркин фикрга интилиши билан кўпчиликнинг эътиборини тортяпти. Бугун «Маърифат» ҳафталигимизнинг меҳмони бўлди. Қуйида «Маърифат» муҳаррирлари ва муаллифларининг чиқишларидан бир шингилини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

Аҳмад АЪЗАМ

ФИКРЛАЙДИГАН ХАЛҚ

Қисқа бир мақолада демократия, яъни халқ ҳокимияти нималигини изоҳлаш қийин. Хусусан, бизда бу масалага ёндашишда ҳам икки хил муносабат бор: бир қисм раҳбарлар демократияни халққа биз беришимиз мумкин, деб ўйлайдилар ва бу билан уни ҳозир эгаллаб турган амал курсиларига тенглаштириб қўядилар. Иккинчи, бунга қарши қисм, демократияни улардан талаб қилиб, тортиб олишимиз керак, деб ўйлайдилар ва охир-оқибат, булар халқ ҳокимияти учун курашни мансабларни олиш тариқасида майдалаштириб қўядилар. Бир томонда бюрократик — тўралик иш усули янада кучаяди, қарши томонда шунга мос тарзда оломонлик кайфияти кенг тус олади. Бу зиддият ўз навбатида интилишлар, курашларга қарамай, демократиянинг қарор топишини кейинга силтайверади.

Сабаби — маърифатсизлик. Бу борадаги маърифатсизлик шундаки, кўп одам демократияни тайёр нарса, ихтиёри ҳукуматда, лекин уни кимлардир, раҳбарлар идораларда, маҳкамаларда темир сандиққа босиб қўйганлар, халққа бергилари келмайди, деб ўйлайдилар. Худди Сибирь дарёлари сувини беришни исташмаётгандай. Ҳолбуки, каттаю кичик идораларда шу демократиянинг ўзи йўқ ва бўлиши мумкин ҳам эмас, бинобарин, уни бизга ҳеч ким беролмайди ҳам. Бундай кишилар қонунлар орқали ҳуқуқ тариқасида бериладиган эркинлик билан демократияни янглиштириб юборадилар. Ҳуқуқ, қонунлар — имконият холос, фақат имконият, аммо демократия — умумий ҳолат, сиёсий, маънавий маърифий бир иқлим. У фақат яратилади ва унинг қандай яратилиши, сифати умумнинг, омманинг англанган саъйҳаракатига боғлиқ. Демократияни ярата олмаган, уни кимдир ёки кимлардир қилиб беришини кутиб ётадиган омманинг раҳбари, ҳукумати илло демократ бўлолмайди.

Бинобарин, демократиянинг яратувчиси, раҳбар идора, маҳкама эмас, балки омма бўлар эканми, бу омма оломон савиясида қолиб кетмай, балки афкор, яъни фикрлайдиган халққа, якдил халққа айланиши шарт. Ҳар бири ўз тақдири, болалари тақдири билан тенг равишда кўпчиликнинг, миллатнинг, Ватаннинг тақдирини ўйлай оладиган одамлар умумий оқилона фикр, мақсад йўлида уюша олсагина улардан халқ вужудга келади. Ҳамфикр, умумсиёсат маърифати баландлаган халқ эса чиндан ҳам ўз ҳокимиятини, яъни, демократияни ярата олади.

Бизда шу жараён бошланди, лекин жуда оғир кўчаяпти, чунки кўпчилик одам ўзининг бу жараёндаги ўрнини, кераклигини билмайди, ўзи қилиши керак бўлган ишни юқоридан кутади. Лекин жараённинг табиати шундайки, уни фармонлар ёки буйруқлар билан тезлатиб ёки орқага қайтариб бўлмайди, у ботиндан-ичдан куч олиб бораверади ва ўз даврасига тобора кўпроқ одамларни жалб қилаверади. Маданий мамлакатларнинг ривож тарихи шуни кўрсатади.

Демоқчи бўлганим: четдан қараб турмаслик керак, бизда энди тетапоя бўлаётган демократиянинг тақдири ўз қўлимизда ва унинг ривожи учун ҳар биримиз ўзимизни шунга масъул деб ҳисоблашимиз шарт.

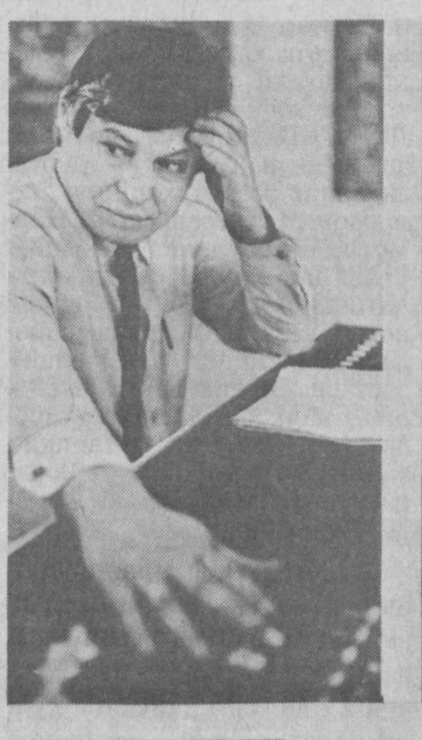

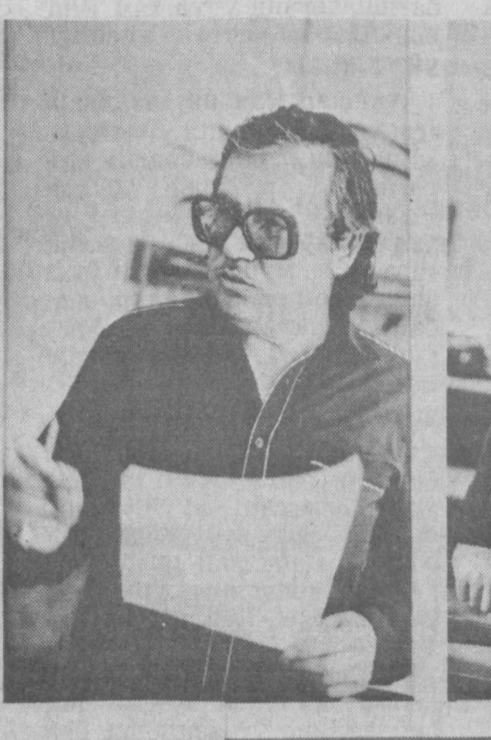

СУРАТДА: «Маърифат» эшиттириши жонкуярлари

Олим ОТАХОНОВ: — «МАЪРИФАТ» рукни жуда оғир пайтда дунёга келди. Бир томондан сиёсий-иқтисодий танглик, иккинчи томондан ҳали Ўзбекистонга чинакам сўз эркинлиги, демократия, ошкоралик етиб келгани йўқ. Халқнинг — мен тингловчиларни назарда тутаяпман — боши қотган: мамлакатда нима бўлаяпти? Одамларнинг кўнглида савол: нега жумҳурият раҳбарларининг фаолияти суст, ниманидир кутишаётгандек? Нега ижодий зиёлилар бор ҳақиқатни ҳар қандай тўсиқларга қарамай Ленинград, Москва ҳамда ўзга жумҳуриятларнинг олимлари, журналистлари каби баралла айтмайдилар.

Бунга журъат, дадиллик эмас, асосан маърифат етишмас экан. Маърифатсиз одам ким бўлишидан қатъи назар шоҳми, гадоми, қўрқоқ бўлади.

Бизда шундай эскича фикрли кишилар борки, улар ҳар бир оддий гапдан эгри фикр-мулоҳаза, ғараз ният излашдан ор қилмаяптилар. Ёзувчилар, журналистлар, олимлар жим... Тўғри, гапим бирёклама бўлмаслиги учун айтиш лозимки, баъзан-баъзан у ёки бу масала хусусида бирон гап айтилиб қолаяпти, лекин мен узлуксиз бонг урилиши керак бўлган пайтда оммавий ахборот воситаларининг журъатсизлик, лоқайдлик позициясини енгиб ўтолмаслиги ҳақида гапираяпман.

Ҳозир ҳам брежневизмни қўмсовчилар кўп. Улар ҳар қадамда янгиликка тўсиқ бўладилар. Фақат мавзу, объектлар, шакллар ўзгарган, моҳият ўша-ўша.

Биз шундай шароитда «Маърифат» элнинг кўзини очармикан, деймиз.

Дилшод ШАМС: — «Маърифат» рукни эҳтиёж фарзанди сифатида дунёга келди. Бу эҳтиёжнинг илдизлари нимада? Зеро, бугун дунёқараш икки хил, аён воқеа-ҳодисаларга муносабат — ҳақиқат икки хил, манфаат — диёнат икки хил.

Ҳақиқатнинг, диёнатнинг юзи иккита бўлмаслиги аён эрса-да, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти минбаридан умуминсоний қадриятларнинг синфий қадриятлардан баланд эканлигини эътироф этган бўлсак-да, бу бўлинган замин, бўлинган мамлакат, бўлинган кўнгилларни нима бирлаштиради? Нажот нимада? Нажот — ҳақиқат ва адолатни мардона тан олишда. Келинглар, айро тушган бу кўнгиллар адолат ва ҳақиқат қошида бу дунёда ҳар бир инсоннинг ҳур ва бахтиёр яшашга, ҳар бир эл эркин, озод даврон суришга ҳақи борлигини ҳис қилиб, буни мардона тан олиб айтсин. Ана шу ҳақиқат, ана шу мардлик дунёни бирлаштирувчи кучдир. Бу кучнинг манбаи нимада? Биз эшиттиришимиз номига мурожаат қилишимизга тўғри келади. Манбаи маърифатда! Ўзни таниб, ўзгаларни ҳам ойдин ва покиза нигоҳ билан таний билишда. Эрк йўли — элнинг камолот йўли, ўзликни англаш йўли эканлиги аниқ-равшан. Зеро, руҳи, иродаси эркин, идроки озод бўлмаган элга чинакам мустақиллик бахти насиб этармикан? Миллатнинг маънавий чашмаларидан сув ичган наслларгина эрк ва озодликнинг байроғини музаффар кўтара оладилар. Бизнинг мақсадимиз ҳам шу қутлуғ йўлга заррача бўлса-да, улуш қўшишдир.

Зафар КОМИЛОВ: — «Маърифат» рукни эшиттиришлари шу кунгача 10 марта эфирга чиқди. Биз ҳали юрагимизни тўла очолганимиз йўқ. Режаларимизнинг бир қисмигина амалга ошаяпти. Эшиттиришларнинг баъзи саҳифалари раҳбарият билан узоқ тортишувлар, баҳслар орқали эфирга берилаяпти. Ҳолбуки, «Маърифат» рукни эндигина «атак-чечак» қилаяпти. Унинг тезроқ оёққа туриши ва дадил парвоз этиши, бизнинг ғайратимизга, қолаверса, жамоатчиликнинг фикр-мулоҳазалари билан берадиган мададига боғлиқдир.

Муҳаммад ХУЗАРИЙ

НУР УЛ-ЯҚИН

АБДУЛЛОНИНГ ОМИНАГА УЙЛАНИШИ

Абдулло Абдумутталибнинг энг суюкли боласи эди. У ўн саккиз ёшга кирганда отаси унга Ваҳбнинг қизи Оминани олиб берди. Ваҳб Абдуманофнинг ўғли, Абдуманоф Зуҳранинг ўғли, Зуҳра Киловнинг ўғли, Омина шу аёллари орасида насл-насаб жиҳатдан зоти поклардан ҳисобланарди. У Абдуллога турмушга чиққач, пайғамбаримизга ҳомиладор бўлди. Гумона эндигина икки ойлик вақти Абдулло вафот этди ва Адий ибни Нажжор авлодидан бўлмиш тоғаларининг Мадинадаги хилхонасига дафн этилди. Абдулло Шом (Сурия)га савдо савдо-сотиқ билан бориб келаётганида қазо қилди. Оминанинг ой-куни етиб, гўзал ахлоқ, илм-маърифат ва покиза эътиқод билан оламни мунаввар этгувчи чақалоқ туғилди. Мунажжим Маҳмуд Пошо Муҳаммад алайҳиссалом раббиул аввал, (ҳижрийнинг учинчи ойи)нинг тўққизинчи куни, душанба эрталаб туғилганини, бу қувончли ҳодиса мелодий 571 йил, 4-ойининг 25-кунига, яъни фил воқеасининг биринчи йилига тўғри келишини аниқлаган. (Фил воқеаси Маккада юз берган. Араблар уни тарих қилиб олишган. Қуръоннинг фил сурасида ҳам бу воқеа зикр этилади. Унда айтилишича, Мисрдан кейин Яманга ҳукмронлик қилган ҳабаш пошоларидан бири Маккага ҳужум қилиб, Каъбани бузмоқчи бўлади. У шу пайтгача араблар кўрмаган баҳайбат филни олиб келади. Аллоҳ таоло тумшуғида тош тишлаган бир гала қушни юбориб, ғанимларни ер билан яксон қилади.

Пайғамбар алайҳиссалом бани Ҳошим кўчасидаги Абутолибнинг хонадонида дунёга келдилар. Абдураҳмон ибн Аввининг онаси Шаффо доялик қилди. Бу хушхабарни эшитган пайғамбаримизнинг буваси Абдумутталиб у кишига Муҳаммад дея исм қўйди. Илгари арабларда бундай от қўйиш расм бўлмаган эди. Аввал ўтган пайғамбарларга нозил қилинган «Таврот», «Инжил» каби илоҳий китобларда бу исм зикр этилган, Аллоҳ ўз иродасини амалга ошириш учун расулуллоҳнинг исмини бувасининг кўнглига солган. Пайғамбар алайҳиссаломнинг энагаси Абдуллонинг чўриси ҳабаш умму Айман Барака, илк дафъа эмизган аёл эса тоғаси Абдулаҳабнинг чўриси Сувайя эди.

Бола соғлом ва зийрак бўлиб ўсиши учун араблар саҳройи аёллардан сут она топиб эмизиш одати бор эди. Улар шаҳарда ўсган бола бўшанг, анқовроқ бўлади, деб ҳисоблашарди. Саид ибни Бакри қабиласидан бир гуруҳ аёл эмизадиган бола излаб Маккага келишади. Муҳаммад алайҳиссаломга сут она бўлиш Абдузу Айибнинг қизи Ҳалимага насиб этди. Ҳалиманинг эри Абукабша эди. Қурайш халқи пайғамбаримизга масхаралаб кулганда, у кишини Абукабшага мансуб қилиб, бу саҳройининг ўғли нуқул осмондан келади, дейишарди. Расулуллоҳни эмизган тўрт йилдан ортиқ вақт ичида Ҳалиманинг оиласига барака ёғилиб турди.

Пайғамбар алайҳиссалом Ҳалиманинг қўлида тарбияланган вақтида ғоят сирли ҳодиса юз беради. Расулуллоҳнинг кўкраги ёрилиб, қора нуқта — шайтон васвасаси олиб ташланади. Бу воқеадан қўрқиб кетган Ҳалима у кишини онасига элтиб топширади ва уларнинг эсхонасини чиқариб юборган ҳодисани шундай баён этади: «Болаларим билан уйимизнинг орқасида ўйнаб юришган эди, тўсатдан ўғлим кириб: «Муҳаммадни оқ кийимли икки киши ушлаб ерга ётқизишди, қорнини ёриб, қамчи билан ичини титкилашаяпти» — деди. Отаси иккаламиз чиқиб қарасак, Мумаднинг рангида ранг йўқ. Бағримизга босиб: «Нима бўлди, ўғлим?» — деб сўрасак, у: «Оқ кийимли икки киши келди-да, бири мени кўрсатиб: «Шуми?» деб сўради. Униси: «Ҳа!» — деди-ю икковлашиб ерга ётқизишди. Қорнимни ёриб титкилай-титкилай бир нимани олиб ташлашди. Нималигини билмайман», — деди.

Эмин УСМОН таржимаси

ЁШЛАРНИНГ ДЎСТИ

СУРАТДА: «Ораз» ансамбли

Матназар Худойназаров асли боғотлик. Унда музикага қизиқиш ёшлигидан бошланди. У мактабда ўқиб юрган кезларидаёқ мусиқа, айниқса, ашулага меҳр қўйди. 1960 йилда Самарқанд мусиқа билим юртининг ўзбек халқ мусиқа асбоблари бўлимига ўқишга киради. Бу ерда олган билими билан қониқмаган Матназар Худойназаров Урганчдаги Харратов номидаги билим юртида ўқишни давом эттиради.

Ҳаётини қўшиқсиз тасаввур қила олмаган М. Худойназаров чуқурроқ билимга эга бўлиш ниятида Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясига йўл олади. 1973 йилда консерваториянинг ашула бўлимини муваффақиятли тугатади. 1974 йилдан Матназар Худойназаров М. Харратов номидаги билим юртида бўлим бошлиғи бўлиб ишлай бошлади.

1979 йилдан эса М. Қориёқубов номидаги Ўзбек Давлат филармониясида яккахон ашулачи сифатида Хоразм мақомларини, жумладан, «Хоразм чоргоҳи», «Шитоб айлаб», «Наво», «Сабо», «Уфори»лар, «Сегоҳ», «Насруллои» каби классик ашулаларни маҳорат билан ижро қилади.

1986 йилдан буён устоз Матназар Худойназаров Тошкент Давлат маданият институтига ишга таклиф этилди. Бу ерда у ёшларга билим бериш билан бирга, ўзининг меҳнатсеварлиги, уддабуронлиги туфайли Киров район А. Қодирий номидаги маданият уйи қошида «Ораз» ансамблини ташкил этди. Шу кунларда «Ораз» ансамбли қизғин иш олиб бормоқда. Шероз Исломов, Комилжон Машарипов, Гулшан Умарова, Норбек Отажонов, Одамбой Қурбонбоев, Ортиқ Ортиқов, Малика Те-

Қутлаймиз!

шабоева, Машарип Отажонов, Равшан Худойберганов каби санъатсеварлар ансамблга фаол қатнашиб, устоздан қўшиқ айтиш сирларини қунт билан ўрганмоқдалар. Матназар Худойназаров мураббий сифатида ҳам кўпдан-кўп шогирдлар тайёрлади. Жумабай Аҳмедов, Гулора Раҳимова, Абдулла Тиллаев, Матниёз Курязов, Мавлонберди Рўзбоев, Каримбой Раҳмонов, Қўзибой Отажонов домланинг севимли шогирларидандирлар.

50 ёшлик тўйини нишонлаётган устозимизга баркамоллик, сиҳат-саломатлик санъатсевар ёшларни юксак инсонийлик руҳида тарбиялашдек улуғ ишларида омад ва ютуқлар тилаб қоламиз. Бахтимизга устозларимиз соғ-саломат бўлсинлар.

Ойша МАТНИЁЗОВА

АДАБИЁТИМИЗНИНГ ЙИЛЛИК ҲИСОБОТЛАРИ

БОЛАЛАР КИТОБГА МУҲТОЖ БЎЛМАСИН

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Болалар адабиёти кенгашининг 15 март куни бўлиб ўтган йиллик ҳисобот йиғилишида жумҳуриятда болалар учун яратилаётган асарлар савияси, уларни нашр этиш, тарғиб қилиш масалалари хусусида фикр юритилди. Кенгаш раиси Носир Фозилов йиғилишни очар экан, ўтган йил «Ёшлик», «Ёш куч», «Гулхан», «Ғунча» ойномаларида, «Ленин учқуни» рўзномасида болалар учун кўплаб асарлар чиққани, Х. Тўхтабоев, Ҳ. Назир, А. Юнусов, Э. Маликов, А. Кўчимов, М. Аъзам, А. Обиджон ва бошқаларнинг насрий ҳамда шеърий асарлари нашр этилгани, болаларнинг китоб байрамлари, ёш ижодкорларнинг ижодий конкурсларини ўтказиш яхши натижалар бераётганини айтиб ўтди. Лекин айни пайтда, ўтган йили болалар учун яхши драматик асарлар яратилмаганини, радио ва зангори экранда болалар учун эшиттиришларнинг савияси тушиб кетаётганлигини ҳам таъкидлади.

Баҳс-мунозара тарзидаги йиғилишни бошлаб берган Худойберди Тўхтабоев болалар учун китоб нашр этишнинг аҳволи хусусида сўз юритди.

— Ҳозирги кунда ҳамма нашриётлар хўжалик ҳисобига ўтмоқда ёки ўтиш арафасида турибди, — деди у. — Нашр ишларидаги моддий танқисликлар, аввало, даромадбоп бўлмаган болалар адабиёти нашрига жиддий зарар етказмоқда. Бундан 3—4 йил аввал, китоб чиқариш иттифоқда бола бошига учтани, жумҳуриятимизда эса атиги 0,9 тани ташкил қилар эди. Ўшандан кейин биз ҳам болаларимизга китоб чиқаришни кўпайтириш ҳаракатини бошладик. Янги нашриётлар, нашриёт-матбаа бирлашмалари очилди. Хўш, оқибат нима бўлди?

Оқибати аён, «Чўлпон» нашриётида 1989 йилда пландаги 21 номдаги китоб кейинги йилга сурилган. Шунинг 90 фоизи болалар учун китоблар бўлган. 1990 йилда 19 номдаги китоб йилдан-йилга кўчган. Унинг 80 фоизи болалар учун асарлар бўлган. Бу йил эса болалар учун чиқариладиган китоблар 25—30 фоиз қисқармоқда. «Камалак» нашриёт-матбаа бирлашмасида 1989 йилда болаларга аталган 80 ном китобдан 30 ном қисқарган, 1990 йилда эса 34 ном қисқарган. 1991 йилда эса болалар учун бор-йўғи 21 номда китоб чиқариш мўлжалланмоқда. Ғ. Ғулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси эса болалар адабиёти намуналарини чиқармайдиган бўлди.

Шундай қилиб жумҳуриятимизда бугунги кунда 3—4 йил олдинги нашрларимизга нисбатан 30 номдан ортиқ китоблар кам чиқариладиган бўлди. Яъни, бола бошига китоб нашри 0,9 дан 0,5 га тушиб қолди. Бошқачароқ айтсак, бу — икки болага бир китоб демакдир.

Булардан келиб чиқиб болаларимизнинг китобхонлик даражаси ҳам ниҳоятда тушиб бормоқда. Кутубхоналарда, савдо магазинларида ўзбек тилидаги болаларбоп китоблар ниҳоятда кам, асосий аҳолиси туб миллат бўлган қишлоқларимизда ҳам рус тилидаги китоблар ошиб-тошиб ётибди. Шунинг учун болалар китобларини савдо қилиш иттифоқ миқёсида бола бошига 3 сўмни ташкил қилса, жумҳуриятимизда бу кўрсаткич тийинлардан иборат.

Энг ёмони, жамиятимизда моддий танқислик болалар тарбиясида маънавий танқисликка йўл очиб бермоқда.

Шундан кейин баҳс-мунозара давом этди. Пирмат Шермуҳамедов бугунги экологик бузилишлар натижасида жумҳуриятимизда туғилаётган болаларнинг соғлиги жиддий хавф остида қолаётгани хусусида, Ойдин Ҳожиева ёш авлодни тарбиялашда санъатнинг ролини оширишга жиддий эътибор берилаётгани, лекин қишлоқ жойларида бу имкониятдан фойдаланиш сустлиги борасида, Ўктам Ҳакимали адабиётимизда Анвар Обиджон асарларининг муваффақияти, уни мукофотлар билан тақдирлаш ҳақида, Мамасодиқ Ҳусаинов болалар адабиёти танқидчилиги муаммолари ва унга эътибор тўғрисида мулоҳазалар билдирдилар. Ҳаким Назир, Қутби Носирова, Раҳмат Азизхўжаев, Раҳимжон Отаев, Чори Аваз, Эркин Маликов ва бошқалар болалар учун яратилаётган асарлар савиясини кўтариш, тарихни ҳаққоний акс эттирувчи болаларбоп асарлар яратиш, кичкинтойлар ва ўсмирларни фикрлашга, мушоҳада қилишга ўргатадиган асарларга кенг эътибор бериш, радио ва телевидениеда болалар учун эшиттиришларнинг сифатини яхшилаш ҳамда шу каби қатор муаммолар хусусида фикрларини, таклифларини айтдилар.

Баҳс-мунозарани жумҳурият Ёзувчилар уюшмаси бошқарувининг котиби Абдусаид Кўчимов якунлади.

К. МАТЕҚУБОВ

ЭРКИН ФИКР АЛМАШУВ

Ижодий кенгашларнинг йиллик ҳисобот йиғилишлари бу йил турли шаклларда ташкил этилмоқда. Танқид ва адабиётшунослик кенгашининг Ҳ. Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида шу йил 13 март куни бўлиб ўтган ҳисобот мажлиси ҳам янгича — эркин фикр алмашув тарзида олиб борилди.

Кенгаш раиси Озод Шарафиддинов йиғилишни очиб, 1990 йили ўзбек танқидчилиги ва адабиётшунослигида қандай янгиликлар пайдо бўлгани, бу соҳанинг ҳозирги аҳволи тўғрисида айрим мулоҳазаларини айтди.

— Адабиётимизда марказдагидек катта муаммолар теран таҳлил қилинган тадқиқотлар яратилмаган бўлса-да, — деди О. Шарафиддинов, — танқидчилигимиз ва адабиётшунослигимиз ўзбек адабиётининг бошқа соҳалари каби ишламоқда. Иброҳим Ҳаққул, Ғайбулла Саломов китоблари, Наим Каримовнинг йиллик мукофот берилган «Аждаҳо комида» мақолалар туркуми, «Ойбек ва Зарифа» китоби янгиликлардир. Газета-журналларда кўп бақувват мақолалар чиқди. Мен адабиёт газетамизда босилган Одил Ёқубовнинг «Шоир ҳақида сўз» мақоласини тилга олиб ўтишни истардим. Бу мақолада муаллиф адабий авлодлар ўртасидаги узилмас алоқани, Абдулла Орипов ижодининг моҳиятини яхши кўрсатиб берган.

Адабий асарлар таҳлилида сезиларли ўзгаришлар юз бермоқда. Мен бу ерда Хайриддин Султонов, Ҳамидулла Болтабоев, Муртазо Қаршибоевнинг Қодирий, Фитрат, Чўлпон ижодига бағишланган мақолаларини алоҳида таъкидламоқчиман. Ёш дўстларимиз архивларда ўтириб, янги материалларни топиб мақолалар ёзмоқдалар. Бу муайян жонланишдан далолатдир. Лекин, умуман олганда, танқидчиликнинг ҳозирги аҳволи бизни қаноатлантирмайди. Мактабларда нима ўқитилмоқда? Чўлпон, Фитратлар программага киритилган. Бироқ нимани ўқитиш керак? — Материал йўқ! Биз адабиётни чеклаб қўйган эканмиз. 10-, 20-, 30- йиллар адабиёти ҳақидаги қарашларимиз номукаммал. Адабиётни қайта баҳолашимиз ҳам системали эмас. Масалан, Ғафур Ғулом. Зўр асарлари бор, замонасозлиги ҳам бор. Бинобарин, шоир ижодини холис баҳолашимиз керак.

Ҳозир адабиётни халқдан жудо қилинмоқда. Нашриётлар давлатники, улар чиқараётган китоблар эса бозор баҳосида!.. Адабий-танқидий китобларни бостириш ўлимдан баттар қийин. Масалан, не-не машаққатлар билан «Адолат» комиссияси тайёрлаган китоб ҳамон бор отангга, бор онангга бўлиб Ғафур Ғулом номидаги нашриётда чиқмасдан ётибди. Танқидни ривожлантириш учун шароитни яхшилаш зарур...

Профессор А. Ҳайитметов классик адабиётимиз нашри, тадқиқоти, тарғиботи масалалари юзасидан гапириб, ҳаётимизда узоқ йиллар ҳукм суриб келган нотўғри тенденциялар ҳақидаги мулоҳазаларини билдирди.

Ёш олимларимизнинг фаоллиги, янги фикрларни айтаётганликлари кишини қувонтиради. Лекин улар баъзан бирёқламаликларга ҳам йўл қўймоқдалар. Айтайлик, Навоий ижодини фақат тасаввуфга боғлаб қўйиш нотўғрин. У ғоят кенг қамровли сўз санъаткори. Навоийнинг дунёвий шеърлари кўп. Мен истеъдодли, серғайрат олимимиз Иброҳим Ҳаққулнинг ўтган йили «Шарқ юлдузи»да босилган мақоласидан қониқмадим. Унда бирёқламалик бор. Баъзи олим укаларимиз, масалан, Муҳаммаджон Имомназаров «Шарқ юлдузи»да, Ваҳоб Раҳмонов, Афтондил Эркинов эса «Ёшлик»да босилган мақолаларида одоб доирасидан чиқиб кетибдилар... Биз бир-биримизнинг дилимизни оғритиб қўядиган иш қилмайлик. Ҳақиқий зиёлиларга хос йўл тутайлик!

Профессор У. Норматов ўз сўзида адабий-танқидий фикрда янгилик бўлган С. Олимнинг «Лисон ут-тайр»га бағишланган мақоласини, В. Раҳмоновнинг «Навоий ва Аттор», Б. Қосимовнинг «Карвонбоши», Ҳ. Исмоиловнинг «Туркистон 1917 йилда» мақолаларини ижтимоий тафаккуримиз янгиликлари сифатида баҳолади. Ҳ. Абдусаматовнинг «Ҳамза ва Чўлпон» мақоласида холислик етишмайди, деди.

— Анвар Жабборовнинг «Синчалак» ҳақидаги фикрлари мени ажаблантирди, — деди У. Норматов. —Анвар мақолада асарни нуқул қоралаш йўлидан боради...

Мен ёш адибларимизнинг фаоллигидан хурсандман. Хуршид Дўстмуҳаммад, Эркин Аъзамов, Тоҳир Қаҳҳор, Хайриддин Султон бақувват мақолалар эълон қилдилар. Драматург Машраб Бобоев эса Шароф Бошбековнинг «Темир хотин» пьесаси ҳақида танқидчилар айтмаган гапни айтди. Умуман, танқидчиларимиз драматургияга эътибор бермай қўйдилар.

Адабиётимиз ва тарихимизнинг шундай даврлари борки, уларни ўзбек олимларидан кўра хорижлик олимлар чуқурроқ ва холисроқ тадқиқ этганлар. Токио университетининг доценти Хсао Комацу ана шундай олимлардан. У кўп йиллардан бери ўзбек адабиёти ва тарихи билан астойдил шуғулланиб келади. Республикамизда ҳам бўлган бу япон олими яқинда ўзбек танқидчиси Ортиқбой Абдуллаевга мактуб ёзиб ўз асарларидан совға қилибди. Йиғилишда О. Абдуллаев шу ҳақда гапириб берди.

— Хсао Комацу 1981 йили Анқарада «Фитратнинг «Мунозара» асари ҳақида қайдлар» рисоласини турк тилида эълон қилган, — деди О. Абдуллаев. — «Ёш бухороликларнинг фикр такомили тарихидан» асарини эса Лондонда, инглиз тилида нашр этган. Тадқиқотда жадидчилик ҳаракати теран текширилган. Бу олимнинг яна «Бухоро маҳаллалари» (1978), «Бухоро ва Қозон» (1983), «Ўрта Осиёда мусулмонларнинг аҳволи» (1984), «Тошкент эшонлари» (1983), «Андижон қўзғолони ва эшон Мадали» (1986), «Қўқон ва Истанбул» (1989) каби мақола ва тадқиқотлари япон ҳамда турк тилларида босилган. Бу асарларнинг баъзилари ўзбек тилига таржима қилинмоқда. Кўринаётирки, биз адабиётимизни, тарихимизни ўрганишда кўп жиҳатлардан ҳатто япон олимларидан ҳам жуда ортда эканмиз. Чет эл олимлари эса маданиятимиз ҳақида дунёнинг турли жойларида яратилган барча тадқиқотлардан хабардорлар. Масалан, мен улуғ турк олими Фуод Кўпрулузоданинг «Турк адабиёти тарихи» (1926) йирик тадқиқоти билан китобни Хсао Комацу туҳфа қилиб юборгачгина танишдим...

Адабиётшунос Ш. Ризаев Г. Ҳидоятовнинг рус тилида «Ўқитувчи» нашриётида чиққан Ўзбекистон тарихига бағишланган китобини тарихни нотўғри баҳолаган асар сифатида танқид қилди. Китобда, масалан, рус чоризмининг босқинчилик сиёсати хас-пўшланади, жадидлар — монархистлар малайи, дейилади. Шуҳрат У. Норматовнинг «Жадидизм адабиётга ҳеч нарса бермади» деган фикрини рад этаркан, жадидларнинг публицистикаси ҳозирги публицистикамиздан анча юксак савияда бўлганини эслатди.

Танқидчи С. Мелиев А. Жабборовнинг «Синчалак» ҳақидаги мақоласини ёқлади. У: «Абдулла Қаҳҳор, шубҳасиз, катта санъаткор, балки, Шароф Рашидовдан бир неча баравар устун адиб. Лекин менга «Бўрондан кучли» билан «Синчалак» ўртасидаги принципиал фарқни ким кўрсатиб беради? Иккала асар ҳам мафкуравий адабиётнинг намунаси, улар ўртасида принципиал фарқ йўқ», деди.

Йиғилишда адабиётшунос ва танқидчилардан Р. Иноғомов, Н. Худойберганов, Э. Каримов, Ҳ. Абдусаматов адабий алоқаларни янгича шароитда ривожлантириш, таҳлилда турли қолиплардан воз кечиш, ижодий йиғилишларни мажлисбозлик руҳидан қутқазиш, ёзувчилар ижодини, фаолиятини давр билан боғлаб тадқиқ этиш ҳақида гапирдилар.

Танқидчиларнинг йиллик ҳисобот йиғилишини О. Шарафиддинов якунлади.

Маҳмуд САЪДИЙ

Боши иккинчи бетда

ҲАЗРАТ НАВОИЙГА ҚЎЁЛМАГАН ҲАЙКАЛИМ

Атоқли олим, Ҳамид Сулаймонов номидаги Ўзбекистон Қўлёзмалар илмий текшириш илмгоҳининг мутасаддиси, Навоий таваллуд тўйини ўтказиш ҳайъатининг аъзоси Азизхон Қаюмов билан суҳбатимиз яхши кечганди, таклифларим маъқул тушгандек эди. Бироқ у киши яқинда матбуотда мухбир саволига берган жавобларида «Афсуски, улкан меъморий майдонни, катта ҳудудни таъмирлаш ва ободонлаштириш ишларини ўзида мужассамлаштирадиган ёдгорликни бунёд этишга доир биронта ҳам лойиҳа берилмади», дебдилар. Бу ўринда домла, эҳтимол, чизилган лойиҳани назарда тутгандирлар. Лекин қоғоздаги фикр бирор меъморий идора қўлласа, лойиҳага айланади-да, ёзувчи меъморий лойиҳа тузмайди-ку. Нима бўлгандаям, менинг таклифим ҳурматли олимимиз айтгандай «улкан меъморий майдонни, катта ҳудудни таъмирлаш ва ободонлаштириш ишларини ўзида мужассамлаштирган» таклиф эмасмиди?

Менга яқинда шаҳар ижроқўмининг ўтган йил 4 апрелдаги 136/5 рақамли буйруғини кўрсатишди. Бу буйруқда Навоий кўчасини ёдгорлик мажмуасига айлантириш кўрсатилган. Шунга мувофиқ Шоирлар хиёбонидаги Бобур, Зебуннисо, Муқимий, Фурқат, Абдулла Қодирий, Пушкин ва бошқа адибларнинг ҳайкаллари бузиб ташланди. Сўнгра улар аллақайси мактабларга олиб бориб ўрнатилган эмиш. Тавба, шаҳар хиёбони қаерда-ю, мактаб хонаси қаерда? Наҳотки, мутасаддилар бунинг фарқига боришмаса?!.

Чиқмаган жондан умид, деб мен бу хусусда жумҳуриятимиз Президентига бир неча бор мурожаат қилдим. У ердагилар хатларимни қуйи идораларга юборишди, бу ердагилар эса йўққа чиқариб юбораверишди. Шундан кейин мен ҳамкасбларимга, жумладан, Навоий ёдгорлиги хусусида ҳал қилувчи овозга эга бўлган адиблар — жумҳурият Олий кенгаши вакилларидан бир нечасига учрашдим, лекин бирортасидан далда ололмадим. Начора!..

Ҳамма жойда «Сиз фараз қилган ёдгорликни ўрнатиш учун камида 30 миллион сўм пул керак», деб баҳона қилишади. Ҳолбуки, бу аввало, тахминий ҳисоб-китоб. Аслида боғ учун унча кўп маблағ кетмайди. Сарой хусусига келсак, шу кунларда оддий чойхона ҳам, мачитлар ҳам шарқона услубда қуриляпти, бу муаммо эмас. Мабодо, маблағ етишмаса, Алишер Навоий асарларининг қайта-қайта нашрлари, ҳаттоки, айтилаётган қўшиқлари матнларига ажратилган қалам ҳақларидан фойдаланиш мумкин-ку. Жуда бўлмаса, халққа мурожаат қилинса ҳам бўлади-ку. Борди-ю, шу боғу сарой чет эллардаги — Шарқдаги иона идоралари билан биргаликда қурилса-чи? Ахир, машҳур Тожмаҳални етти иқлим усталари барпо этишган-ку? Агар чет эллик дўстларимиз бу ишга бош қўшишса, бир томондан савоб, иккинчи томондан боғдан тушадиган фойда (фойда тушиши эса аниқ)га шерик бўлишлари ҳам мумкин.

Энди майдон ҳудудидаги эски уйларда истиқомат қилаётган аҳолининг «жойимиздан кўчмаймиз», деган гапларга келсак. Улар бу жойларни ҳукумат олгач, аллақандай келгиндилар учун «дом»лар қуриб бериши мумкинлигидан ташвишдалар, холос. Агар уларга бу ерлар ҳақиқатан ҳам боғ бўлади деб тушунтирилса, шу яқинроқда, масалан, Чақар маҳалласида қурилган янги уйлардан хонадон берилса ёки, четроқдан бўлсаям, ҳовли-жой учун ер ажратилса, жон деб рози бўлишлари турган гап. Чунки шаҳарнинг қоқ марказидаги бир қаватли уйларнинг барибир қолмаслиги ҳаммага маълум. Хуллас, бу иш учун озгина хоҳиш-истак керак, озгина халқ, миллат равнақи учун жон куйдириш лозим.

Ҳазрат Навоий тўйи шу мақсадда тузилган доимий ҳайъат бошчилигида қарсагу олқишлар билан ўтиши тайин. Шу аснода собиқ Шоирлар хиёбонига бориб, Навоий ҳайкали пойига гулдасталар қўйилса керак. Лекин ҳозиргача шоирнинг уч марта бузилиб, уч марта тикланган, сал наридан берига сурилган, бир оз баланд кўтарилган эски ҳайкалига бир эътибор билан қаранг-а. У зот «Во ажабо, менинг рўпарамда турган не-не шуаро ва адибо қаён кетмишлар?» деб ҳайрон бўлаётгандай туюлса, ажаб эмас. Ҳа, яхшими-ёмонми, шоирнинг бу тўйи ҳам ўтаяпти. Унинг номида боғ ва сарой қурилиши мумкин бўлган майдон эса маъмуриятчи-буйруқбоз тўраларнинг қоғозлари-ю, бирбирига, ноаҳл, бемеҳр ижод аҳлининг дилларидек ҳувиллаб ётибди.

Қисқаси, улуғ бобомизга муносиб ёдгорлик барпо этишга менинг кучим етмади. Эҳтимол, яна ярим аср ўтгач, фарзандларимиз адибнинг 600 йиллик муборак тўйига ушбу ёдгорликни армуғон этарлар. Умидворманки, ниятларимиз ижобат бўлғай, оллоҳу акбар.

Наврўз нашидаси

С. МАҲКАМОВ суратга олган

НОШИРЛАР ВА АДИБЛАР МУЛОҚОТИ

Яқинда Ўзбекистон ССЖ Матбуот Давлат қўмитасида жумҳурият Ёзувчилар уюшмаси раҳбарлари билан амалий учрашув бўлиб ўтди. Учрашувни қўмита раиси У. Абдураззоқов кириш сўзи билан очди. Сўнгра Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси бошқарувининг биринчи котиби Одил Ёқубов адиблар билан ноширлар ўртасидаги дўстона ҳамкорлик хусусида фикр юритди. Ёзувчилар уюшмаси фирқа қўмитасининг котиби, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳим, «Гулистон» ойномасининг бош муҳаррири, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Мирмуҳсин, шоир ва таржимон Жамол Камол ва бошқалар Ўзбекистонда яшаб ижод этаётган қаламкашлар асарларининг нашри ва сифатини яхшилаш, таржима китобларига эътиборни кучайтириш лозимлигини таъкидладилар.

Учрашувда «Чўлпон» нашриёти директори Нурали Қобул, Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси бош директори Бобохон Шарипов, бош муҳаррир Хайриддин Султонов, «Ёзувчи» нашриёти директори Шоир Усмонхўжаев, «Ўзбекистон» нашриёти директори Рустам Шоғуломов, «Камалак» нашриёт-матбаа бирлашмаси бош директори ўринбосари шоир Хуршид Даврон, бош муҳаррир Нормурод Нарзуллаев, «Ўзбеккитоб» бирлашмасининг бошқарувчиси Сотиболди Йўлдошев, офсет фабрикаси директори Ботир Диёров нашриётлардаги аҳвол тўғрисида гапирдилар.

Жумҳуриятда қоғоз мустақиллигига эришилмас, матбаачилик соҳасидаги муаммолар ҳукумат миқёсида ҳал этилмас экан, бу борада узоққа бориб бўлмайди. Умуман олганда, жумҳуриятимизда матбуот тараққиётининг аҳволи ва уни яхшилаш масалаларини ҳар томонлама пухта ўрганиб, Президентлик кенгаши, Вазирлар маҳкамаси муҳокамасига қўйиш пайти келди. Китобларни тарқатиш, уни меҳнаткашлар оммаси ўртасида тарғибташвиқ этиш масалаларини марказлаштириш, бунинг учун «Ўзбеккитоб» билан «Ўзбекбирлашув» китоб савдоси фаолиятини мувофиқлаштириш жоиздир. Ёш муаллифларнинг илк китобларини босиб чиқаришда ҳамкорликни кучайтириш ниятида Ёзувчилар уюшмаси қошида ёш қаламкашлар қўлёзмалари нашри жамғармаси ташкил этилса, ўзбек халқининг бой маданий-адабий меросини, тарихини халққа етказиш, айниқса, қатағонга учраган олимлар, ёзувчилар номларини тиклаш, уларнинг асарларини кенг ёйиш мақсадида жумҳурият нашриётлариаро «Адолат», «Мерос» кутубхоналари, серияларини ташкил этилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Мулоқот жараёнида нашриёт, матбаа китоб савдоси кадрларини танлаш, уларнинг билим-малакаларини ошириш, матбуотчиликда тижорат ишларини йўлга қўйиш, чет эллик ноширлар ва матбаачилар билан алоқани жонлантириш, муҳаррирлар билан муаллифлар ижодий дўстлигини мустаҳкамлаш, нашрга тавсия этилаётган қўлёзмалар савиясини яхшилаш, ижодий ходимларнинг моддий-оилавий шароитларини яхшилаш, ижодкорлар ва нашрларга солинадиган солиқларни қайта кўриб чиқиш, ўқув дарсликлари ва қўлланмаларини ўз муддатида сифатли нашр этиш, мактаблар ҳамда ўқув юртларида ўзбек тили, адабиёти ва тарихини ўқитиш, ушбу фанлар бўйича дарслик яратиб, чоп этиш каби масалалар юзасидан ҳам қимматли таклиф-мулоҳазалар билдирилди.

Ноширлар, матбаачилар ва ёзувчилар учрашувида Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси раисининг ўринбосари Э. Самандаров, Ўзбекистон ССР Президентлик кенгашининг аъзоси, Ўзбекистон халқ шоири Шукрулло қатнашиб, нутқ сўзладилар.

ВИЖДОНИНГИЗ УЙҒОҚМИ?

МУЛОҚОТ

«Илҳомжон айни соғлом, бақувват, куч-ғайратга тўлган 27 ёшида совет милицияси сафида сидқидилдан ҳалол хизмат қилиб келаётган эди. Тасодифан ўнг биқини оғриб қолди. «Тез ёрдам»ни чақирдик. Келган шифокор, ошқозонингиз оғриган, деб дори ичириб кетди. Лекин оғриқ ўтиб кетмади. Эртасига у поликлиникага бориб, жарроҳ Ў. Худойқуловга учрашди. Жарроҳ кўричак бўлганини айтиб, касалхонага йўлланма ёзиб берди. Бу ерда бош врач А. Омонов кўричак эмас, қорнинг оғриган деб, уйга қайтариб юборди. Кечқурунга бориб оғриқ зўрайди, тонг отгач, яна «тез ёрдам» чақирдик. «Тез ёрдам» уни касалхонанинг жарроҳлик бўлимига олиб борди. У ерда навбатчи шифокор кўриб, марказий касалхонанинг юқумли касалликлар бўлимига ўтказди. Бу бўлим шифокорлари ҳам зудлик билан диагноз қўёлмадилар. Кейин чақирилган бошқа жарроҳ тезда операция қилиш кераклигини айтиб, жарроҳлик бўлимига олиб кетди ва ниҳоят бош врач операция қилди. Сўнг реанимация бўлимига ётқизилди. Беморнинг аҳволи, оғирлашаверди. Эртасига марказий касалхонанинг жарроҳи уни қайтадан операция қилди, афсуски, боламнинг аҳволи ўнгланмади ва 1990 йил 4 август куни Илҳомжон ҳаётдан кўз юмди. Икки боласи, ёш оиласи, ота-она кўзда ёш билан чирқиллаб қолавердик...»

Бу парчани Бухоро вилояти, Шофиркон район «Ўзбекистон» жамоа хўжалигида яшовчи Улуғ Ватан уруши ногирони Шариф Раҳмонов муҳарририятимизга йўллаган мактубдан келтирдик.

Бир қарашда бечора йигитнинг умри қисқа экан-да, деб ичингиз ачиб, афсус чекасиз. Лекин, барибир кўплаб беморларнинг ҳаёти, кўплаб тақдирлар шифокор масъулиятига, меҳр-шафқатига боғлиқ эканини хаёлдан ўтказасиз. Илҳомжон бевақт кетди, қанча куйиб-ўртаниб ёзмайлик, энди уни ҳаётга қайтариб бўлмайди. Лекин тақдирга тан бериб, бундай ҳолдан кўз юмиб ўтаверсак охир-оқибат нима бўлади? Илҳомжоннинг ўнг биқини оғриган куни «Тез ёрдам»да келган врач ошқозон дорисини ичирмай дурустроқ текширса ва бемор ўша куннинг ўзидаёқ операция қилиниб, кўричакдан халос этилса, бу кўргуликлар қайда эди?! Қаранг: «Тез ёрдам», поликлиника, касалхона, яна «Тез ёрдам», яна... Бемор у ёқдан бу ёққа, бу ёқдан у ёққа эътиборсиз буюмдек ўтказилаверган. На бош врач, на жарроҳ вақтида жон куйдириб қайишмаганлар. «Қорни оғрияпти», «Ошқозони оғриган» деб ўзларидан нарига соқит қилаверганлар. Шунчалик ҳам бўладими? Бир инсонни дунёга келтириб, уни 27 ёшга киргизгунча она озмунча жафо чекканми, озмунча тунларни бедор ўтказганми? Наҳотки, бу ердаги шифокорлар шунчалар лоқайд?

Район прокуратураси «бу ишда жиноят аломати йўқ» деб ишни бекор қилган. Тўғри, район прокуратураси балки жиноят аломати йўқлигини қайсидир йўл билан асослар. Лекин нега энди кимнингдир 10 сўм пулини ўғирлаган одам жазога тортиладию, бир инсон умрига зомин бўлган одам лоақал огоҳлантирилмайди? Қани бу ерда адолат? Ваҳоланки, 10 сўм пулнинг ўрнини тўлдириш, кўпайтириш мумкин, бу унчалик катта фожиа ҳам эмас, вафот этган инсонни-чи, уни қайтариб, тирилтириб бўладими? Энди Ш. Раҳмонов хатидан айнан келтирилган мана бу сатрларга эътибор беринг: «Врач А. Омонов фаолиятида бунақа воқеалар кўп бўлган, лекин ҳеч ким эътибор бермайди. Илҳомжоннинг вафотидан кейин Карл Маркс номидаги жамоа хўжалигида яшовчи Даврон деган йигитни операция қилганда ичида доканинг бир бўлагини қолдириб юборган. Даврон узоқ ётиб тузалмагач, бошқа жарроҳ докани олиб ташлаган. Маърифат исмли 25 ёшли ҳомиладор аёлни, кўричагингиз оғриган, деб операция қилиб уни қанчалар мушкул аҳволга солди. А. Омоновга нисбатан чора кўрадиган кишилар топиладими?»

Мактубдаги гаплар қанчалик аниқ эканига биз кафолат беролмаймиз, лекин у ҳақ талабни қўймоқда. Вилоят соғлиқни сақлаш бўлими раҳбарлари Шофиркон район касалхонасидаги бундай ачинарли ҳолатдан наҳотки, бехабар бўлишса! Фарзанд доғида ўртаниб ётган Ш. Раҳмонов саволига улар нима деб жавоб беришади? Муҳарририятимиз уларнинг жавобини кутади.

М. ТУРОБОВА,
хатлар ва оммавий ишлар бўлими мудири

ДОИРА ДОВРУҒИ

Тошкентда Ўрта Осиё ва Қозоғистон доирачилар жамияти тузилди. Ана шу жамият ташаббуси билан 27 мартдан бошлаб атоқли санъаткор Уста Олим Комилов хотирасига бағишлаб «Зарб — 91» доирачилар конкурси ўтказилади. Танлов ҳайъатининг раиси, Ўзбекистон ССР халқ артисти Қаҳрамон ДАДАЕВ жамоатчи мухбиримизга мазкур йирик маданий воқеа хусусида қуйидагиларни гапириб берди:

— Ўзбек миллий чолғу асбоблари ичида доира алоҳида ўрин тутади. Доира — миллий санъатимизнинг жаҳон миқёсида юзи ва кўрки эканлигини ўз тажрибамдан яхши биламан. Гапнинг очиғи биз ҳали замонавий санъатимизнинг етакчи турлари билан дунё миқёсига чиқа олмаяпмиз. Шундай бўлса-да, кўп миллатли мамлакатимиз ва хорижий элларда ўзбек доирасини жуда яхши билишади. Лекин сўнгги йилларда санъатнинг барча соҳаларига Ғарбнинг таъсири кучайиб, миллий маданиятимизнинг ўзига хос ҳусни бироз хира тортди. Афсуски, бундай таъсирдан доира санъати ҳам четда қолмади. Доирачилик санъатининг узоқ асрлик бой тажрибаси ва устозларимиз ўгитларини бир қадар бой бериб қўйдик. Шу боис анъаналаримизни қайта тирилтириш, ёш доирачиларни тарбиялаш ва янги истеъдодларни аниқлаш мақсадида ўтган йили Ўрта Осиё ва Қозоғистон доирачилар жамиятини таъсис этдик. Жамият раиси этиб Элмурод Исломовни сайладик.

Айни пайтда жамиятимиз жумҳуриятимизнинг барча вилоятларида ва қардош Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон ва Туркманистонда иш олиб бормоқда. Самарқанд ва Андижон вилоятларида ҳам доирачилар ансамбли тузилди.

Энди бевосита «Зарб-91» конкурси ҳақида сўзлашдан аввал уни устоз Уста Олим Комилов хотирасига бағишлаб ўтказилаётганлиги бизни жуда қувонтирганини таъкидламоқчиман. Чунки Уста Олим Комилов доирачиликда улкан мактаб яратган бенazir зотдир. Ҳозирда халқимизга хизмат қилаётган етакчи доирачилар ана шу мактабнинг тарбиясини олишган. 1935 йили Лондонда ўтказилган бутун жаҳон рақс ва фольклор фестивалида бешта олтин медалнинг бири Уста Олим Комиловга берилгани устознинг истеъдоди нақадар кучли бўлганини тасдиқлайди.

Танловнинг дастлабки босқичлари вилоятларда ўтказилади. Ғолиблар Тошкентда, финалда иштирок этишади. Танловга Ўзбекистон халқ артистлари Камолиддин Раҳимов, Абдуҳошим Исмоилов, Маъмура Эргашева, шунингдек, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артистлар Элмурод Исломов, Одил Камолхўжаев, Талъат Сайфутдинов, Ҳусан Носиров, Комилжон Ҳакимов ва Тожикистон ССРда хизмат кўрсатган артист Ғуфрон Раимбоев ҳакамлик қилишади.

Танловда яккахон ва доирачилар ансамбллари учун учта лауреатлик ўринлари таъсис этилган.

Доира санъатимизни ташвиқ қилиш ёш талантлар маҳорати ва бадиий дидини ошириб, ўзбек миллий доирачилик мактаби анъаналарини янада мустаҳкамлаш йўлида ўтказилаётган танловимизда унинг барча қатнашчиларига омад тилайман.

Ж. САФОЕВ ёзиб олди

Маданият ходимларининг малакасини ошириш жумҳурият олий билимгоҳи раҳбарияти, фирқа ва касаба уюшмаси ташкилотлари «Санъат» кафедраси ўқитувчиси Озода Раимбоевага отаси

Раҳим РАИМБОЕВ

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

НАВРЎЗ ХАНДАЛАРИ

Бошлиқ Наврўз байрамига ўзи режиссёрлик қиладиган бўлибди-ю, қатнашчиларни ҳовлига олиб чиқиб: «Карнай, сурнай, ноғора» сизлар анави томни устига, қизиқчилар манави томни устига...» деб гапини тугатмасдан, бошқа қатнашчилар кимлар дарахтларни остига қараб, кимлар бўш қолган биноларни томларини мўлжаллаб, кетиб бораётган эмиш. Бошлиқ ҳайрон бўлиб: «Қаёққа кетаяпсизлар?» — деб сўраса, бир чапани қатнашчи: «Сиз бизга раҳбар бўлиб келганингиздан бери биз «ерга» сиғмай қолдик, Наврўз куни тинч бўламизми, десак у ҳам насиб бўлмади», дебди.

●

Эртага Наврўз деган куни санъаткорларни топа олмай, хуноби чиқиб турган бошлиқ ёнига оддий бир ходим келиб:

— Шунга ҳам ота гўри қозихонами, мен қўшнини олиб келаман, у зўр тенор, яқинда Италиянинг Ла-Скала театрида стажировкада бўлиб қайтди. Сиз учун битта ария айтади, — деб бошлиқни хотиржам қилибди.

Жасур РАСУЛТОЕВ

Рассом М. ЙЎЛДОШЕВ

СУМАЛАК

Қишлоқнинг аёллари,
Ҳаммаси йиғилдилар.
Сумалак қилмоқ учун
Бир қарорга келдилар.
Аввал буғдой экишди,
Унга сувлар сепишди.
Буғдой кўкариб етди,
Ишлар бошланиб кетди.
Эркаклар ҳам бўш
келмай,
Қазиб бердилар ўчоқ.
Болалар ўтин ташиб,
Бердилар қучоқ-қучоқ.
Кечаси ҳам ухламай,
Пиширдилар сумалак.
Қизлар-чи, ишлов берди,
Сочга тақиб жамалак.
Бир кеча-ю, бир кундуз,
Сумалак қайнаб ётди.
Қишлоқнинг кексалари,
Кейин таъмини тотди.
Сумалак пишгандан сўнг,
Тўйиб-тўйиб едик биз.
Қишлоқ аёлларига,
Катта раҳмат дедик биз!

Ориф ТУХТАШ

ТЕПАДАН КЕЛГАН БОШЛИҚ

Зиёбиддин Қиёбиддинов бизнинг аррашунослик илмий-текшириш институтимизга «тепа»дан директор бўлиб келдилар. Директор бўлганидаям, сўзамол, қофияли гапиради. Масалан, биз экин экилди десак, у киши экин-пекин экилди, дейдилар. Янги директоримиз ҳаммамизни тўплаб маъруза қилдилар.

— Мамлакатга янги арра керак, ўртоқлар! Арра-парра бўлмаса, қайта қуришни амалга ошира олмаймиз. Энди, қаттиқ ишлаймиз, биродар-сиродарлар. Тушлик-пушликни ҳам ишхонанинг ўзида қиламиз. Тўплашиб-кўплашиб тандир-пандир қурайлик. Сомса-помса ёпилсин. Чой-пой бўлсин, ёз-позга чиқиб, ўчоқ-пўчоқ қурармиз. Ош-пош, шашлик-машлик тайёрланади. Хуллас, дўст-пўстлар энди иш-пишдан бош-қош кўтармаймиз! Қарши-парши бўлса, гап-папини айтиб олсин.

Ҳеч кимдан садо чиқмади. Афтидан ҳамманинг хаёли ош-пош, шашлик-пашликда эди. Бирдан деразa ёнидаги ўриндиқда оқ сақич чайнаб ўтирган Қўшоқбек сўраб қолди:

— Шашлик-пашлик қўй-пўйнинг гўштидан қилинадими ёки мол-полникиданми?

— Ким нимани хоҳласа! Ўртоқлар, ҳозир бизда демократия! Хоҳлаган гўштидан ейиши мумкин. Яна савол-павол борми?

— Бор, — деди бошқотирма ечиб ўтирган Жўрабек. — Уй-пуйимизга бориб-келиб турамизми ёки ётиш-потиш ҳам шу ерда...

— Вей, дўстим, ёш экансизу лекин бошлиқ-мошлиғ гапирганда қулоқ-пулоғ солмас экансиз. Идорада ётиш-потишга бало борми?

У нимадир демоқчи бўлди-ю, қофия топа олмай қолди. Сўнг бирдан чеҳраси жонланди.

— Куф-суф сизга! Гапга ўрин-пўрин йўқ! Қани, ўртоқлар иш-пишга. Бугун мамлакатга тиш-пиши ўткир янги-панги арра-парра керак, олға!

Заҳириддин МУҲИДДИНОВ

ИНТЕРВЬЮ

Мухбиримиз Ҳаққул Тўғриев сўнгги йилларда рўй берган асосий ҳодисаларни машҳур сиёсатчи Лўндаевдан бир оғиз изоҳ қилиб беришларини сўради.

Лўндаев: — Ҳмҳмҳурхушхобтагқиҳтуфлотхокучлиплловловдоғқувдомтитпитзабзарнафтуғпеш туғортмайқоқэллолдўқдўқнорс имлоптақдурдордовтитпит тисқўкдимдовкуткултекпешгупнаҳҳайхойҳу тис-писс.

Мухбир: Маъноли изоҳингиз учун ташаккур.

Қаҳрамон РУСТАМ ўғли

Рассом О. НОРИИГИТОВ

Яҳё ТОҒА

НАФС САЛТАНАТИ

Бу на дарвозадур,
бул на макондур —
азизинг ҳамёндур,
ҳабибинг шайтон.
Кангул-да озадур,
хасминг илондур,
мўртлигинг аёндур,
синмоғинг осон.

ПАХТАЗОРДАГИ СУҲБАТ

— Ғўзаларингиз
одам бўлиб қолибди,
раис бово.
— Буларди
одам қиғанча
одамларим
ғўза бўлиб қолди,
жиян.

БОЛАНИНГ ТИЛИ ШИРИН

СЕҲРГАР БЎЛСАМ

— Қани энди сеҳргар бўлиб қолсам, —деди Сардор.

— Нима қилардинг? — сўради Олим.

— Ҳаммаёқни тулкига тўлдириб юборардим. Ана шунда дадам овга бориб ўтирмасдилар.

УХШАШЛИК

— Ҳаммада ўзига таaллуқли нарса бўлади, — деди Раъно дугонасига. — Менда эса йўқ. Бувимнинг гапига қараганда, кўз ва бурним отамники. Қайсарлигим холамники, малла сочим эса тоғамники экан.

ҲЕЧ КИМ КЎРМАДИ-ДА

— Мен бугун қаттиқ йиқилиб тушдим, — деди афтини буриштириб Замира.

— Йиғладингми? — сўради раҳмдиллик билан Фарҳод.

— Йўқ.

— Нега?

— Ҳеч ким кўрмади-да...

Пўлат АҲМАД ўғли тўплаган

ИКИР-ФИКРЛАР

Қассоб тўпори бўлса майли, тилчининг саводсизлигига нима дейсиз?

●

Ўзбек тили деб жон куйдириб юрган бир танишимдан сўрадим.

— Хизмат қаерда?

— Авиационний заводди подсобний хозяйствосидамиз, брат!

Ёқуб МУСТАФОЕВ

●

«Шикаста» ҳикоялар тўпламим босмадан чиқди, «Нимжон» қиссам чоп этилиш арафасида, ҳозир «Ногирон» романи устида иш олиб боряпман.

●

Ҳаёт мувозанатини кўринг, пешонаси шўр бўлганидан, тузсиз хотинга йўлиқди.

Эргаш СОБИРОВ

Рассом И. ЗОИРОВ

АБДУРАҲМОН ИБРОҲИМОВ ЧОЙХОНАМИЗ МЕҲМОНИ

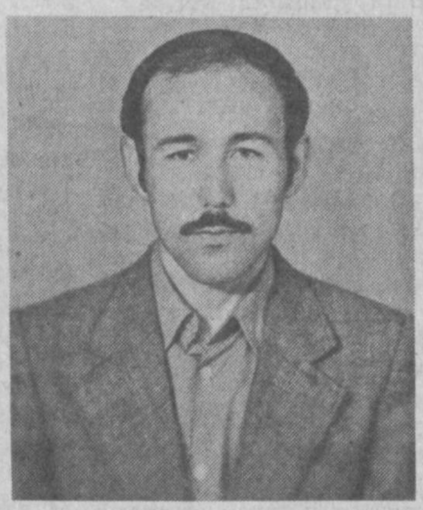

ОИЛАВИЙ РЕФЕРЕНДУМ

Норали ота хонадонида кенжа ўғил Тойболани уйлантириш юзасидан оилавий референдум ўтказиладиган бўлди.

— Нега энди, акалар, опалар, жиянлар қатнашиши керак, уйланадиган, ахир, мен-ку, — дея эътироз билдирди Тойбола.

— Ҳаммамиз бир ота-онанинг фарзандларимиз, сени тақдирингга бефарқ қаролмаймиз, — дейишди унга.

— Барибир Озодадан бошқага уйланмайман, — оёқ туради Тойбола.

— Бекорни айтибсан, Озода бор-йўғи битта фан номзодининг қизи, аввал ўзини эплаб юрсин. Сенга машинаси, дангиллама ҳовлиси бор Рустам дўкончининг қизи Холпошни олиб берамиз! Ҳозирги оғир шароитда дўкончининг қизига уйланган маъқул, тентак! — деди отаси.

Тойбола нима бўлса пешонамдан кўраман, деди-ю референдум ўтказилишига розилик берди. Референдумдан аввал Тойболани далага жўнатиб Норали ота боғчадаги набираларигача — барчани йиғиб мажлис ўтказди.

Агар мен кўрсатган қизга овоз берсанглар, Рустам дўкончидан керакли нарсаларни талонсиз олиб туришинглар мумкин, невараларга кампит-пампит ҳам топилади. Агар Тойболани кўнглига қараб Озодага овоз берсанглар, қуда фақат қуруқ сиёсат билан бошингларни оғритади, холос! Тўғри, бу умр савдоси, лекин сизлар ҳам ўзларингни уйланглар! Хонадонимиздаги оғир шароитни, арзимаган туз ёки гугурт учун овсинлар орасидаги можароларни, ака-укалар ўртасидаги келишмовчиликларни бартараф этишнинг бирдан-бир тўғри йўли бир ёқадан бош чиқариб, иттифоқ бўлиб иш тутиш. Ҳамма томонни яна бир торозига солиб кўринглар!

Фарзандлар торозига солиб кўришди, набиралар Рустам дўкончининг пештахта тагидан Норали отага узатган конфетларини мазза қилиб шимишди. Ошкоралик ва демократия асосида ўтган референдум натижасида ўн етти киши Рустам дўкончининг қизи учун овоз бердилар. Фақат бир киши — Тойболагина қарши чиқди. Аммо референдум ўтказиш тартибига биноан у Холпошга уйланишга мажбур. Хуллас, якшанба куни Норали отаникида тўй. Тўйга марҳамат!

ЛАХТАКЛАР

УЛЬТИМАТУМ

«Жигули» енгил машинаси олиш навбатим яқинлашиб қолгани муносабати билан барча ўғрилардан дарҳол 01234567 ҳисобига машинага етарли маблағнинг икки ҳиссасини ўтказиб қўйишларини талаб қиламан. Акс ҳолда машина олишдан воз кечаман!

ТАКЛИФНОМА

Бугун қанчадан-қанча академиклар, докторлар, фан номзодлари етиштириб чиқарган, уларнинг оиласини едириб-ичираётган Вилт бобонинг юз йиллик таваллуди шарафига академиянинг катта залида тантанали юбилей кечаси ўтказилади. Кечага шунча буюк олимларнинг қаршилигига қарамай бемалол яшаб келаётган бобони қутлаш ниятида бўлган барча ўртоқлар таклиф қилинади.

— Юбилей мутасаддийси Кўсак Қуртиев

ЭСКИ ШАҲАРЛИК ЧЕМПИОН

Жаҳон кўзбойлоғичларининг дунё биринчилиги учун Лондон шаҳрида ўтказилган мусобақада ўзимизнинг эски шаҳарлик Бўривой қассоб биринчи ўринни олиб олтин медални қўлга киритди. Бундан руҳланган қассоб ҳар куни эрта тонгдан то кечгача ўз маҳоратини намойиш этиб харидорлар олқишига сазовор бўлмоқда.

ЖАБРДИЙДА

«Кўкатхўрлар» партияси аъзолари ўртасида «Озодлик» чойхонасида бўлиб ўтган очиқ мулоқот натижасида бетараф чойхўр, мўминқобил, ўн фарзанднинг отаси, партиясиз Қўзивой оғир тан жароҳати олиб касалхонага ётқизилди.

БИР ПОЙ ТУФЛИ

Туш вақти, кун дим. Район мелисахонаси одатдан ташқари гавжум. Тор йўлак ғала-ғовур, қафасга тушган қушдек ҳамма безовта.

— Менда нима айб?! — зорланди тиззасига сумкасини қўйиб ўтирган йигит кўкарган ёноғини силаб. — Айбим кутубхонага борганимми? Бош қашишга вақтим йўғу буларни ушлаб туришини-чи! Бу аҳволда кўрганлар нима дейди? — Уст-бошига ишора қилди у ёнидаги қуюқ қора соқол-мўйловли ўрта ёш кишига қараб. — Кўйлагимни биронта тугмаси қолмабди-я, яхшиям галстугим бор. Бу ўртада бир пой туфлидан айрилганимни айтмайсизми!

Атрофдагилар унинг оёғига қарашди. У пайпоғи тупроққа беланган ўнг оёғини полга қўйишга ижирғандек хиёл кўтариб ўтирар эди.

— Энди уйга қандоқ кетаман?

— Уйингни тушда кўрасан энди! — деди эшикда турган милиса.

— Ия?!Бу нима деганингиз, ўртоқ лейтенант?

— Бу деганимки сени қамаб қўямиз?

— Нима? Ахир уч кундан кейин диссертация ёқлашим керак.

— Нима? Диссертация ёқлайдиган бўлсанг, рухсат этилмаган митингда нима қилиб юрибсан. Институтингга боплаб ёзамиз. Кейин кўрасан, кўргулигингни.

— Мен митингга эмас, кутубхонага кетаётган эдим дедим-ку! — Йигит жиғи-бийрон бўлиб гапира кетди. — Ишонмасанглар, касбдошим Вовка Ивановдан сўранглар! Эрталаб бирга кутубхонага бораётгандик, қарасақ майдонни мелиса ўраб опти. Об-бо, кутубхонага ўғри тушдимикан деб турсак, «бу ёққа йўл йўқ» дейишди. Биз кутубхонага борамиз десак Вовка Ивановни ўтказиб юборишди-ю лекин, сен бизни лақиллатолмайсан, бор, яхшиликча уйингга кет, митинг бўлмайди, деб мени ушлаб қолишди. Митингда менга пишириб қўйибдими. Жуда хуноб бўп тургандим, бир маҳал ҳар тарафдан байроқ, шиорлар кўтаришган тўда-тўда оломон кела бошлади. Шунча одам кутубхонага кирса, менга жой етмай қолмасин деб, хавотирланиб уларни олдига тушдим. Бир пайт оломон тўлқинланиб йўлни девордек тўсган мелисалар сафини бузиб майдонга ўтишди. Шу баҳонада мен ҳам кутубхонага ўтиб оламан, деб югурган эдим, бир вақт қарасам бир пой туфлим йўқ! Селдек босиб келаётган одамларни орқага итариб, «тўхталаринг, туфлим тушиб қолди» деб шунча додласам ҳам, ҳеч ким қулоқ солмади, бульдозердек анча жойгача суриб кетишди. Оқимга қарши бориш қийинлигини шунда билдим, у ёғимдан туртиб ўтишади, бу ёғимдан туртиб ўтишади, охири йиқилиб қолдим. Эмаклаб оёқ остидан туфлимни ахтариб юрсам, иккита милиса ёқамдан олиб, машинага босиб бу ёққа олиб келишди. Раҳбарларга ҳам қойил эмасман, шунча халққа қарши бир ҳовуч мелиса қўядими. Мундоқ оломоннинг ғалағовурига қулоқ тутсам, ҳаммаси «Тилимиз давлат тили бўлсин» деб бақиришаяпти. Ҳа, жуда анойисини топибсанлар, манави сумкамда нақд 3 минг сўмга ўрисчага ўгирилган диссертациям уларни гапи бўйича куйиб кетаверсинми? Бекорларни айтишибди, жилла қурса ёқлаб олгунимча тилини тийиб турсин, тўғрими?

Йўлакда шовқин-сурон кучайди, йигит гапидан тўхтади.

— Битта диссертация деб халқни ўққа тутишдан ҳам тоймайсиз-а! — деди мўрти энди сабза урган ўспирин ғазаб билан. — Сизга ўхшаганлар раҳбар бўлиб қолса борми...

— Ия, ахир мен бунга қанча меҳнат сарф қип қўйибман, акаси! — У алам билан сумкасига шапатилади. — Ҳа, ана бор, тилинг давлат тили бўлди, ўзинг мустақилсан деса, нима қиламиз? Ахир, очдан ўлишимиз тайин-ку! Қопга тушган мушукдек ётаверасан, биров ёрдам бермайди, бу ёқда денгизга чиқадиган йўлимиз ҳам йўқ! Ахир, мустақил бўлиб ажралиб кетсак, менга номзодлик дипломини ким, холанг берадими, Москва бермаса!.. Лекин шунча кўп халқни биринчи кўришим, ана кучу-ана қудрат! Агар мен раҳбар бўлганимда шу халқни империализмга қарши ишга солган бўлардим, аллақачон капитализмни тугатиб, бутун жаҳонда социализм қуриб ташлардик!

— Бундай системани кимга кераги бор, — лабини жийирди ёнидаги соқолли киши.

—Нима! Оғзингга қараб гапир, империалист! Ривожланган социализм ҳақида номзодликни ҳимоя қиламан деб, ўн йилдан бери материал йиғаман-а! Айтиб қўяй. То мен номзодликни ёқламагунимча, социализмга тил тегизмоқчи бўлган ўша митингбозларингни ҳаммасини бир ўзим тўхтатиб туришга қурбим етади. Ахир, номзод бўламан деб, китоб-рўзнома титкилаб умрим ўтди, касал орттирдим, тўйиб овқат емадим, ҳатто яхши кўрган қизимдан вақтимни аяб уйланолмай қолдим, сенлар бўлса социализмга тил тегизаяпсанлар. Ҳали бу соҳада ғўрсан, соқол ўсган билан ақл ўсармиди! Илм нималигини биласанми, ўзи? Яна бўйнига галстук тақиб олганини қара, қаерда ўқийсан ўзи?

— Ўқимайман, ишлайман.

— Қаерда?

— Институтда, профессорман!

— Ия?! — йигит ҳижолатдан томоқ қирди, туфлисиз оёғини стул тагига яширди. — Ростданми?! Қизиқ-ку, — илжайди у, — нима қилиб бу безориларни орасида юрибсиз? Мен-ку кутубхонага бораман деб, бу тўдани ичига тушиб хўп таъзиримни едим...

— Ростдан ҳам адашганингиз кўриниб турибди, — деди соқолли профессор ва ўрнидан турди. — Илтимос қилай-чи, зора сизни қўйиб юборишса. — У қабулхонага кириб кетди, бироз ўтиб эшикдан имлади.

— Ҳақиқитан ҳам, уч кундан кейин диссертация ҳимоя қиласанми? — сўради милиса.

— Нима мавзуда?

— Социализмнинг фазадан-фазага ўтишида раҳбарларнинг роли ва ўрни.

— Опқоч-э!

— Ишонмайсизми? — йигит сумкасини очишга тутинди.

— Керак эмас, — қўл силтади мелиса. — Рухсат этилмаган митингда қатнашиб жамоат тартибини бузганинг учун тўлашинг лозим бўлган жаримани манави профессоримиз ўз бўйинларига олдилар. Лекин энди митингларда қорангни кўрмай.

— Бир пой туфлимни ким тўлайди? — сўради йигит соқолли профессорга қараб. — Ахир бошқа пойабзалим йўқ, диссертация ёқлашга нима кийиб бораман?

Профессор нимадир демоқчи бўлди-ю ўзини босди, хўмрайиб юзини четга бурди.

— Бирontасидан прокатга оп турарсан! — кулди мелиса.

Йигит кўчага чиқди, жуфтидан айрилган туфлисини ечиб сумкасига тиқди-ю яланг оёқ шаҳар марказига — бир пой туфлисини излаб кетди...

ХОДА ИЗЛАБ

Сафар ота хода излаб шаҳарга тушди. Кимдан хода бозорини сўрамасин елка қисди. «Йигирма йил бурун бозор кун ботар тарафда эди, — деди у ўзига ўзи, — таваккал шу ёққа юрай-чи». Юриб-юриб бир вақт қараса кўча тугабди! Йўлни тахта девор билан тўсиб, катта ҳарфлар билан нимадир ёзиб қўйишибди. Сафар ота зўрға хижжалаб ўқиди: «Хода нет». «Ия, хода йўқ экан-ку». У энди ортига қайтмоқчи эди, кўзи тахта девор ортида ётган тўп-тўп ходаларга тушди. «Об-бо, баччағарлар-е шунча хода турсаям хода йўқ, деб ёзиб қўйишибди-я. Тавба».

Сафар ота тахта девор четидаги эшик ёнида ўтирган ўрис кампир олдига келди-да:

— Қидира бериб оёқларим қавариб кетди, бешта яхши ходангдан танлаб бер! — деди. У ичкарига кирмоқчи эди кампир йўлини тўсди.

— Хода нет!

— Нега нет дейсан, турибди-ку, нима қариб кўздан қолган деб ўйлаяпсанми?

— Баран что ли, не понимаешь!

— Э, топдинг, баранга-да, қўйхона қурмоқчиман, яъни баранхона! Узоқдан келганман, ўзинг беришга қўрқсанг, хўжайинингни чақир. Ўзим тилини топаман.

— Хозяин нет, сегодня отдих же!

— Э, қизиталоғ-е, бугун отдих-а! Ҳай майли, энг яхши ходалардан танлаб қўй! Ўзинг ҳам хўп дилкаш экансану, кампирим бор-да!..

Сафар ота нари кетди, ўгирилиб яна девордаги ёзувга қаради. «Тавба, — деди ажабланиб, — шунча хода ётибди-ю, «хода нет» деб ёзишганига ўласанми?!»

МУШТАРИЙНИ КИМ РАНЖИТМОҚДА?

ОБУНА-91

Ҳафталикка келаётган мактубларда баъзи муштарийларимиз газетани ўз вақтида ололмаётганликларидан, ҳатто айрим ҳолларда ҳануз биронта ҳам сон қўлларига тегмаганидан ҳақли равишда ранжийдилар.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»ни 9 йилдан буён севиб ўқиб келаман. 1991 йил ҳафталикка обуна бўлиб, варақага яшаш жойим — Ўратепа район Ҳамза номидаги давлат хўжалигини кўрсатган эдим. Мана, уч ой бўлаяптию негадир биронта сони қўлимга теккани йўқ. Район «Союзпечать» идорасидан бориб суриштирдим. «Бизга обуна варақаси ҳали келгани йўқ», дейишди. Мен бўлсам ҳар гал муштоқ бўлиб кутяпман. Ҳафталикни ўз вақтида олишимда ёрдам беришингизни илтимос қилиб сўрайман.

Б. ЭШОНҚУЛОВ.»

«Қатор йиллардан буён «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»ни қизиқиб ўқиб келаман. 1991 йил учун яхши ният билан обуна бўлган эдим. Лекин Ургут район Партия XXIV съезди жамоа хўжалигининг айрим лоқайд раҳбарлари айби туфайли ҳафталикни умуман ололмаяпман. Улар иш ҳақимдан ушлаб қолганлар-у, аммо тегишли ҳужжатларни ўз вақтида расмийлаштирмаганлар.

Ҳурматли муҳарририят! Ҳафталикни ҳеч бўлмаганда кейинги ойлар олиб ўқишимда кўмаклашасизлар деб умид қиламан.

Ҳусан ХУДОЙҚУЛОВ.»

«Мен «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг ўн йиллик мухлисиман. 1991 йил Андижон вилоят Ленин районидаги паррандачилик фабрикасидан обуна бўлгандим. Аммо ҳафталик йўлдами-чўлдами йўқолди-қолди. Кутавериб бардошим тугаб алоқа бўлимига бордим. Менинг номимга ҳафталик йўқ экан. Сўнг доимий яшаш жойим бўлган Марҳамат район алоқа бўлими бошлиғига учрашдим. Бу ерга обуна варақаси келмабди. Ленин район марказий «Союзпечать»и ходимларидан ҳам қониқарли жавоб ололмадим. Ҳафталикни олишимизда ёрдам беришингизларни оила аъзоларимиз билан илтимос қилиб сўраймиз.

Мадаминжон ИСМОНОВ.»

«Каттақўрғон шаҳридаги 4-алоқа бўлими орқали «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг бор-йўғи 3-4 сонинигина олдим, холос. Қолган сонлар тўлиқ келармикан. Ёки пулимни қайтариб олсаммикан?

Анвар ҚАРШИБОЕВ.»

Муштарий газета-журналларга ёзиларкан, «Қорним тўймаса ҳам, кўнглим тўлар» деб умид қилади. Муштарийни бир кило гўштдан кечиб маънавий-руҳий озиқ олиш, дунё ишларидан хабардор бўлишга ундаган нарса шу.

Редакция жумҳурият матбуот тарқатиш идоралари аҳолига хизмат қилишдаги бу каби барча камчиликларни тузатади, барча газета-журналларни ўқувчиларга вақтида тўла етказиб беради, деб ишонади.

Дарвоқе, обуна бугунги кунда ҳам 1991 йилнинг қолган ойлари учун давом этаяпти. Севимли газетангизга ёзилиш учун алоқа бўлимларига мурожаат этинг.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ ВА ЖУМҲУРИЯТ МАДАНИЯТ НОЗИРЛИГИ

●

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН КП МҚ НАШРИЁТИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларга қайтарилмайди.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ, Саъдулла ҲАКИМ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700000, П ГСП, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; котибот — 32-58-49, БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56, хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

●

БАҲОСИ 25 ТИЙИН

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриёт тиниг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри.

индекс 64592.

Буюртма 4889.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12